

Національна академія наук України
**ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

*Відділ економіко-правових проблем
попередження економічних
правопорушень*

**ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ**

*Кафедра менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності*

МАТЕРІАЛИ **Круглого столу**

на тему:

**Правове забезпечення економічного суверенітету держави в умовах
міжнародної інтеграції**

23 листопада 2010 року

Донецьк
«Ноулідж»
2010

**Організатори
(редакційна колегія):**

академік НАН України **В.К. Мамутов** (голова, науковий редактор),
канд. юрид. наук **О.О. Ашурков** (заст. голови, відповідальний за випуск),
д-р екон. наук **Л.В. Батченко**, канд. юрид. наук **М.М. Дутов**,
м.н.с. **О.Ю. Ілларионов** (редактор),
юрист **В.В. Сидоренко**, лаборант **Л.В. Сорокіна**

Правове забезпечення економічного суверенітету держави в умовах міжнародної інтеграції: Матеріали Круглого столу (м. Донецьк, 23 листопада 2010 р.) / наук. ред. В.К. Мамутов; НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2010. – 96 с.

У збірнику представлені тези доповідей, зроблених під час роботи Круглого столу «Правове забезпечення економічного суверенітету держави в умовах міжнародної інтеграції», проведеного Інститутом економіко-правових досліджень НАН України (відділ економіко-правових проблем попередження економічних правопорушень) спільно з Донецьким державним університетом управління МОН України (кафедра менеджменту зовнішньоекономічної діяльності).

Збірник розрахований на наукових, науково-педагогічних робітників вищих навчальних закладів та наукових установ, студентів, докторантів та аспірантів, практичних робітників та всіх тих, хто цікавиться проблемами економічного суверенітету держави.

Круглий стіл проведено в рамках теми НДР «Правове забезпечення економічного суверенітету держави в умовах міжнародної інтеграції» (2010 р.), яка виконується творчими колективами Інституту економіко-правових досліджень НАН України та Донецького державного університету управління МОН України.

Організатори (редакційна колегія) круглого столу може не поділяти поглядів та висновків окремих авторів доповідей та не несе відповідальність за правильність та достовірність даних, надрукованих у збірнику.

*Мамутов В.К.,
директор Института экономико-правовых
исследований НАН Украины
академик НАН Украины,
г. Донецк*

О КОНЦЕПЦИИ ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУВЕРЕНИТЕТА УКРАИНЫ

Предварительные соображения о правовом обеспечении экономического суверенитета Украины в условиях международной интеграции изложены в аванпроекте Концепции. Аванпроект имеется у всех участников настоящего «круглого стола». Надо обсудить этот аванпроект и решить, могут ли сформулированные в нем положения служить основой нашего совместного исследования.

Нет необходимости повторять в моем выступлении все содержание аванпроекта. Хотелось бы только подчеркнуть, что результатом наших теоретических изысканий, обобщения и анализа внутренних и международных актов, затрагивающих суверенитет Украины, должны быть выводы и рекомендации, позволяющие улучшить защиту экономических интересов и на этой основе – экономическое положение страны. Ценность представляли бы и соображения относительно совершенствования самого проекта Концепции.

Уже опубликовано несколько статей по теме исследования. В частности, 23 июня с.г. опубликована статья о необходимости общегосударственного стратегического планирования экономического и социального развития в газете Верховной Рады «Голос Украины». В сборнике материалов проведенной нами в июне с.г. VI интернет-конференции «Экономико-правовые исследования в XXI веке» опубликована статья о необходимости противостоять негативным иноземным влияниям на экономику Украины. Оба этих вопроса имеют непосредственное отношение к проблеме обеспечения экономического суверенитета. В названном сборнике есть и другие материалы, представляющие интерес в плане обеспечения экономического суверенитета. Недавно мы проводили «круглый стол», на котором обсуждался вопрос о конституционном обеспечении экономической системы Украины. Это также связано с темой нашего совместного исследования. Хотелось бы услышать соображения участников сегодняшнего заседания по этим вопросам. В повестке дня участниками «круглого стола» назван и ряд других важных вопросов. Надеюсь, их обсуждение будет способствовать углублению и успешному выполнению начатой нами в этом году совместной работы.

*Устименко В.А.,
зам. директора по научной работе,
доктор юридических наук, доцент,
Заслуженный юрист Украины,
Институт экономико-правовых
исследований НАН Украины,
г. Донецк*

РОЛЬ ГОРОДСКОГО ПРАВА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУВЕРЕНИТЕТА УКРАИНЫ

Прежде всего, в общих чертах экономический суверенитет Украины можно представить себе как состояние экономической независимости государства, позволяющей обеспечить стабильное развитие экономических и социальных процессов в обществе.

При этом экономический суверенитет Украины также можно рассматривать как консолидированное отражение степени результативности и эффективности финансово-хозяйственной деятельности регионов и городов государства. Хоть стремление городов стать экономически сильными и самодостаточными не всегда приветствуется центральными органами государственной деятельности. Как правило, в таком желании органов местного самоуправления регионов и городов постоянно пытаются усмотреть какие-то проявления сепаратистских устремлений. Как следствие, такой подход приводит к ущемлению экономических интересов регионов и городов, а также ограничению компетенции органов местного самоуправления.

В таких условиях сложно говорить о росте экономического благосостояния, в частности, городов.

Без экономически сильных городов либо, если выразиться иначе, городов-хозяйственников как относительно низовых единиц измерения территориального и социально-экономического устройства государства, вряд ли удастся достичь государственного суверенитета в его экономическом значении. Исторические памятники свидетельствуют о том, что города постоянно выступали оплотом экономической стабильности, объединяли и согласовывали интересы различных слоев населения, отстаивали свои права и свободы в отношениях с государством. Как видится, такая активная позиция средневековых городов во многом была обеспечена нормами городского права, которые наряду с широкими правами одновременно налагали на магистраты (органы местного самоуправления) и значительное бремя ответственности. Как раз в этой части исторический опыт следует признать поучительным и достойным подражания в современных правовых, экономических и политических условиях развития украинской государственности.

В научной и публицистической литературе давно сложилось понимание городского права как права средневековых городов – «магдебургское»,

«любекское» право. Исследователи отмечают большую политическую и экономическую независимость таких городов, их крайне позитивную роль в развитии Европы. Связано это, прежде всего, с комплексным характером отмеченного права, которое регулировало различные виды отношений. Большая часть его норм регулировала торговлю и ремесла, деятельность цехов и купеческих гильдий, вопросы налогообложения. Ряд норм был посвящен организации городского самоуправления и судебной власти. В целом, оно являлось универсальным регулятором внутригородских отношений. Соответственно города, наделённые «магдебургским» правом, получали статус «вольных» с правом самостоятельного разрешения вопросов местного значения.

Развитие экономических, как мы сегодня их называем, отношений в городах, имеющих городское право, вызывало усиление и внешних связей. Интересы городов росли, что не могло не оказывать влияния на межгородские интеграционные процессы. В частности, известным является факт создания Ганзейского союза городов, в рамках которого его участники координировали свои усилия по стимулированию торговли, ремесел и т.д.

В новейшей истории Украины, с восстановлением на местном уровне отношений самоуправления появились предпосылки по формированию комплексной отрасли права – городское право. В его состав можно отнести нормы различных отраслей права – гражданского, градостроительного, земельного, но в большей степени хозяйственного права. Обобщающим признаком, позволяющим делать вывод о принадлежности той или иной нормы к «городскому праву», можно считать направленность ее на регулирование внутригородских отношений и отношений органов управления городом с внешними (относительно города) субъектами.

Нормы этого права позволяют формировать с учетом нормотворческой активности городских советов, особый присущий каждому отдельному городу «правовой микроклимат». И такая конструкция представляется нам обоснованной, поскольку перед каждым городом стоят свои специфические задачи, каждый имеет свою особую инфраструктуру, потенциал природных и других ресурсов.

Несомненно, в настоящее время можно говорить о возрождении роли городского права в решении социально-экономических вопросов городов лишь с определенной долей условности, поскольку доминирующая унитарность правовой и экономической систем Украины и жесткая централизация «властного» ресурса во многом определяют специфику взаимоотношений в тандеме «государство – регион – город». Содержательная наполняемость современного городского права во многом зависит от политической воли и правовой сознательности центральных органов государственной власти, в первую очередь Верховной Рады Украины. Актуальным в этой связи представляется передача большей части полномочий и возможностей по концентрации финансовых средств, «зарабатываемых» в городах и регионах, для расширенного воспроизводства,

повышения конкурентоспособности местных территориально-хозяйственных систем, в том числе за пределами страны.

Сфера действия городского права может быть значительно расширена при условии преодоления стереотипных взглядов и подходов к определению роли и значимости органов местного самоуправления в решении многочисленных вопросов местного значения. Следует, наконец-то, осознать необходимость не формального признания норм Европейской Хартии местного самоуправления от 1985 г., ратифицированной парламентом Украины в 1997 г., а создания условий для их практического применения.

Многие положения Европейской Хартии местного самоуправления в большей степени направлены на максимизацию социально-экономического эффекта от функционирования института местного самоуправления. Таковыми, в частности, можно признать нормы, преследующие возможность формирования хотя бы части местных финансовых ресурсов за счет налоговых поступлений; отнесение к предмету ведения органов местного самоуправления как вопросов, прямо закрепленных в соответствующих нормативных актах, так и тех, решение которых если четко и не вменено местным властям, но и не является прерогативой органов государственной власти; наиболее полное соблюдение принципа субсидиарности, заключающегося в передаче на местный уровень как можно большего круга вопросов, которые эффективно могут быть решены непосредственно органами местного самоуправления (другими словами имеется в виду приближение административной услуги к ее получателю); необходимость материально-технического обеспечения исполнения органами местного самоуправления полномочий органов государственной власти, делегированных им в силу закона.

Конечно, вышеперечисленные и иные нормы-принципы Европейской Хартии местного самоуправления, по сути, призваны определить направленность и содержание городского права в различных национальных правовых системах с целью создания предпосылок для формирования экономически самостоятельных публичных образований.

При этом не следует забывать, что важной составляющей городского права являются нормы, предусматривающие организационно-правовые основы планирования развития экономики города. В настоящее время этим вопросам уделяется крайне важное внимание, что находит отражение в принятии отдельными городами документов стратегического характера. В частности, в г. Донецке утверждена Стратегия социально-экономического развития до 2020 года, разработан план действий по подготовке к проведению в городе мероприятий чемпионата Европы ЕВРО-2012. Последний является примером согласованных планомерных действий государства и территориальной громады. Подобным путем стараются идти и другие украинские города.

В целом, принятие программно-прогнозных документов выступает средством реализации государственной экономической стратегии и тактики, что, в конечном итоге, и предопределяет вектор экономической политики

страны. Представляется, что согласованность городских и общегосударственных планов социально-экономического развития, а также их синхронная реализация могут содействовать обеспечению экономического суверенитета Украины. В этой связи, следует согласиться с позицией В.К. Мамутова, согласно которой государство, не планирующее собственное развитие, становится объектом планирования иных государств. Отмеченное не могло остаться без внимания со стороны отечественного законодателя, что проявилось в разработке законопроекта «О государственном стратегическом планировании», получившем позитивную оценку Института экономико-правовых исследований НАН Украины. Такую законодательную инициативу следует признать своевременной, а сам вопрос стратегического планирования ключевым в создании предпосылок для обеспечения экономического суверенитета.

Таким образом, подытоживая вышеприведенное, представляется возможным прийти к выводу о необходимости развития в Украине городского права, наполнение его широкими полномочиями органов местного самоуправления, нормы которого призваны содействовать экономическому укреплению городов, позволят обеспечивать экономический суверенитет государства.

Віхров О.П.,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор, завідувач кафедри
Чернігівського національного
педагогічного університету
імені Т.Г.Шевченка,
м. Чернігів*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕКОНОМІЧНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У державно-правовій науці державний суверенітет розглядається, по-перше, як верховенство держави на своїй території, як повнота, неподільність і незалежність державної влади, і, по-друге, як незалежність держави у сфері міжнародного спілкування, її можливість формувати і проводити власну зовнішню політику, не підкорення держави владі інших держав. Така характеристика сутності суверенітету відображає переважно політико-правовий аспект цього поняття.

Економічний аспект поняття суверенітету держави знайшов відображення у категорії «економічний суверенітет». Зміст даної категорії в економічній науці включає відображення національних економічних інтересів країни і закономірно пов'язується з такою рисою державного суверенітету, як верховенство держави на своїй території. Звідси економічний суверенітет України визначається як власність українського

народу на своє національне багатство, на основі якої уповноважені ним (народом) органи влади самостійно здійснюють регулювання економіки та зовнішньоекономічної діяльності в інтересах переважної більшості населення.

На аналогічних засадах з акцентом на міжнародний аспект характеризується поняття економічного суверенітету й у теорії міжнародного права. Оскільки у сфері зовнішніх відносин кожна держава повинна враховувати суверенітет інших держав, міжнародне спілкування в цілому здійснюється шляхом встановлення узгоджених правил у формі укладення взаємних і взаємовигідних угод, які стають обов'язковими для держав - учасниць і виступають як норми міжнародного права. Економічний суверенітет у теорії міжнародного права визначається як звичаєва норма такого права, як сукупність юридичних правил, що встановлюють взаємні зобов'язання держав, які гарантують для кожної з цих держав і для всіх їх разом суверенне право вільно розпоряджатися своїми ресурсами, багатствами і всією економічною діяльністю та суверенне право на рівноправну участь у міжнародних економічних відносинах.

Правове забезпечення економічного суверенітету охоплює використання комплексу спеціальних заходів правового характеру, спрямованих на реалізацію ідеї державного суверенітету в економічній сфері, на постійний і стабільний розвиток економіки країни, який забезпечує конкурентоздатність як продуктивних сил, так і продукції, товарів, робіт, послуг, що виробляються, забезпечує баланс економічних інтересів держави, суспільства, окремих його членів та їх об'єднань, своєчасність та адекватність заходів, пов'язаних з відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів, інтеграцію національного економічного суверенітету з міжнародним економічним суверенітетом тощо.

З огляду на світові інтеграційні процеси правове забезпечення економічного суверенітету України не повинно зосереджуватися на відстоюванні абсолютного державного суверенітету, який не передбачає передання певним міжнародним організаціям, наднаціональним органам окремих повноважень, прав, які формують суверенітет держави. Економічний суверенітет України повинен включати делегування частини зазначених прав тим органам, які проводитимуть політику узгодження економічних інтересів України з інтересами інших держав. Це є необхідним і доцільним у тому разі, коли вказані наднаціональні органи прийматимуть рішення, закони лише у межах тих функцій, що добровільно передають їм національні держави. За цих умов закони України та наднаціональних утворень не будуть суперечити один одному. Саме такою є переважно ситуація, що склалася в країнах ЄС.

До основних складових правового забезпечення економічного суверенітету України у першу чергу слід віднести чітке закріплення у законодавстві, і насамперед у Конституції України, вихідних положень щодо економічної системи держави. У цьому зв'язку слід підтримати висловлені в юридичній науці пропозиції про включення до Конституції відповідного

спеціального розділу. У цьому розділі, присвяченому економічній системі України, відповідно з висновками економічної та юридичної наук доцільно закріпити, зокрема, загальні засади системи продуктивних сил держави, системи відносин економічної власності, техніко-економічних та організаційно-економічних відносин, основні складові господарського механізму.

Провідна роль у правовому забезпеченні економічного суверенітету держави повинна належати Господарському кодексу України. У даний час в науковій літературі наголошується на необхідності подальшої консолідації та кодифікації численних нормативно-правових актів господарського законодавства на базі Господарського кодексу як стрижневого акта у цій сфері. Такі твердження є цілком обґрунтованими, зважаючи на те, що серйозною перешкодою для ефективної реалізації положень Кодексу є невідповідність їм окремих спеціальних актів господарського законодавства. Посилення консолідуючої ролі Господарського кодексу у правовому регулюванні економіки сприятиме забезпеченню економічного суверенітету України.

Дятлов В.В.,

*доктор технических наук,
профессор;*

Медведкова И.И.,

*кандидат технических наук,
доцент;*

Попова Н.А.,

*кандидат технических наук,
ст. преподаватель*

*Донецкий национальный университет экономики и торговли,
г. Донецк*

ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Глобальный аспект продовольственной безопасности государства не может не включать в себя систему безопасности от влияния мировых индустрий, контролирующих ресурсы продовольствия, которые всегда будут испытывать соблазн использовать свое доминирующее положение на рынке продовольствия для достижения собственных политических и экономических целей. Мировой рынок продовольствия и мировое продовольственное хозяйство – это не благотворительные организации, а центры силы, которые руководствуются своими интересами.

Проблемы продовольственной безопасности на глобальном мировом уровне решают международные организации и специализированные органы

(ФАО, ВТО, Комитет по продовольственной безопасности и др.). Важнейшая их функция – содействие стабилизации экономик государств в целях обеспечения необходимого уровня развития в человеческом измерении.

Выполнение функций осуществляется посредством:

разработки и реализации долговременных программ и проектов, способствующих наращиванию объемов продовольствия;

создания запасов и организации помощи в случае неблагоприятных экономических и экологических явлений.

Национальная продовольственная политика, по определению ФАО, должна достигать наиболее высокой степени самообеспеченности, так как от количества и качества потребляемых продуктов питания зависит здоровье нации, работоспособность и продолжительность жизни человека, его интеллект.

Главная цель достижения продовольственной безопасности – гарантированное и устойчивое снабжение перерабатывающих предприятий сырьем, а населения – продовольствием, не подверженное влиянию внешних и внутренних неблагоприятных воздействий. Оно не должно быть уязвимым даже в случае роста цен, нехватки валюты, эмбарго на поставки извне.

Модификация обеспечения продовольственной безопасности привела к существенным изменениям в аграрной политике. На рубеже 20-21 веков снабжение продовольствием рассматривалось как средство достижения текущих целей. Впоследствии произошло смещение приоритетов в стратегическом направлении. На первый план стали выдвигаться задачи развития аграрной экономики и укрепления позиций стран в мировом продовольственном хозяйстве. В «продовольственном вопросе» усилились стратегические факторы, определяющие будущий экономический потенциал стран и их роль в мировой экономике.

На субрегиональном уровне продовольственной безопасности соответствующие органы и форумы способствуют экономическому развитию союзов и блоков, других объединений государств, решают задачи улучшения качественных параметров продовольственного обеспечения. Типичным формированием такого рода является Европейский союз.

Межгосударственный уровень проблемы продовольственной безопасности определяется функционированием межгосударственных соглашений по вопросам солидарного поведения государств в области торговли, ценообразования, стандартизации продукции, качественных параметров и др. Субъекты, решающие проблему на этом уровне, должны быть хорошо организованными.

Организационно упорядочены, стабильно функционируют и определяют состояние продовольственной безопасности как национального, так и более низких уровней субъекты государственного уровня. К ним относятся правительства и органы законодательной власти. Их деятельность направлена на стабильность экономического развития, формирование государственных фондов и обеспечение баланса спроса и предложения на внутреннем продовольственном рынке.

Ситуация с продовольствием тревожная во всем мире. Но в нашей стране восприятие такой ситуации обострено вдвойне, в следствие этого на ту или иную информацию, которая порождает продуктовую панику, население реагирует болезненно.

Наряду с резким спадом производства надвигается демографическая катастрофа, вымирают не только люди, но и целые поселения. Более 14 тыс. деревень - это деревни-призраки, т.е. без населения, а в 34 тыс. сельских поселений (20%) проживает от 1 до 10 человек.

Развитые страны понимают, что в силу специфических условий производства сельское хозяйство неконкурентоспособно, по-сравнению с другими отраслями, а потому является одной из немногих, получающих солидную государственную поддержку. В Европе, например, расходы на поддержку фермеров составляют около 40% от себестоимости продукции, а в расчете на 1 га пашни фермеры Норвегии получают 3,5 тыс. долл. Поэтому обеспечение оптимального уровня продовольственной безопасности – это не только глобальная национальная проблема: она затрагивает разносторонние аспекты жизнедеятельности десятков миллионов людей, значительных слоев населения, а также воспроизводства будущего поколения нашего государства.

Наш аграрный сектор переживает один из самых трудных периодов своей истории. Усиление продовольственной зависимости в условиях глобализации мировой экономики усугубляет национальную безопасность, опасность завоевания ее внутреннего рынка иностранными товаропроизводителями.

В тяжелейшем положении находится наше животноводство. И в программе нужен комплекс мер по восстановлению этой отрасли. Производство мяса почти 15 лет устойчиво убыточно. Несмотря на то, что поголовье скота сократилось в 2,7 раза, проблема состоит не столько в его восстановлении, сколько в повышении генофонда животных и их продуктивности, в структурной перестройке, в подготовке кадров, в широком внедрении энергосберегающих техники и технологий, в интенсификации. Нарращивать производство молока целесообразно преимущественно за счет интенсивных факторов. Для увеличения производства говядины нужно наращивать поголовье мясного скота. Важное значение имеет интенсификация откорма.

Руководство страны должно понять безысходность существующего положения и принять необходимые меры, чтобы остановить развал жизненно важных отраслей. Без этого невозможно ни решить демографическую проблему, ни обеспечить суверенитет страны. Для этого необходимо принять Закон о продовольственной безопасности, состояние которой зависит, прежде всего, от уровня развития агропромышленного комплекса и всего продовольственного хозяйства страны. Следует создать условия, позволяющие функционировать стране максимально независимо от внешнего воздействия, обеспечивать гарантированный уровень собственного

производства жизненно важных продуктов питания, сохранение единого экономического пространства.

Сделать можно многое. В первую очередь, важно увеличить объем инвестиций в ирригацию и другие меры по улучшению качества земли и в повышение жизнеспособности культур. Развитые страны слишком сильно сфокусировались на продовольственной помощи в ущерб содействию в развитии.

Итак, угрозы для продовольственной безопасности нашей страны исходят из системного кризиса, в котором оказалось отечественное сельское хозяйство. Развитие процессов глобализации требует принятия мер на национальном уровне по обеспечению собственной продовольственной достаточности, как части национального суверенитета, с созданием условий полноценного и здорового питания населения страны.

Ляшенко В.І.,

доктор економічних наук;

Осадча Н.В.,

кандидат економічних наук

*Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Донецьк*

МИТНІ РЕЖИМИ ЯК ІНСТИТУТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА СТИМУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ (В УМОВАХ ВПЛИВУ МИТНИХ СОЮЗІВ ЄС ТА РОСІЇ, БІЛОРУСІ, КАЗАХСТАНУ)

На формування митної політики та митних режимів впливає багато внутрішніх та зовнішніх факторів. Слід зазначити, що будь-які зміни в нормативній базі зачіпають інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Тому при формуванні митної політики значну роль набуває формування митних режимів, в рамках яких декларант здійснює всі операції щодо митного контролю та оформлення. Від виду митного режиму залежать заходи тарифного та нетарифного регулювання, внутрішні податки, які в деяких випадках можна віднести до нетарифних заходів, а в інших – ні (збори за використання доріг). При формуванні кожного митного режиму закладаються обмежувальні та стимулюючі заходи, тобто певні умови, які дозволяють стимулювати деякі види діяльності корисні для держави. Так створення сприятливих умов в рамках режиму транзиту дозволить покращити використання транзитного потенціалу України, сприятиме підвищенню надходжень від податків щодо користування доріг, трубопроводів тощо.

При формуванні та використанні митного режиму слід виділити два типи інтересів (цілей): інтерес підприємця та інтерес держави. Інтерес

держави багатоаспектний та включає в себе захист національних товаровиробників, покращення міжнародного становища шляхом ратифікації міжнародних конвенцій та угод, збільшення митних надходжень. Цілі підприємців, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю спрямовані на оптимізацію митного оподаткування в напрямку його зменшення, зниження нетарифних бар'єрів, збільшення швидкості митного контролю та оформлення. В раціональній обґрунтованій моделі взаємовідносин держави та підприємця є формування такого балансу стимулів та обмежень а межах митних режимах, при якому підприємець буде задоволений сприятливими умовами щодо реалізації усіх митних режимів, та держава при цьому найкращим чином реалізувала свої економічні інтереси. Тобто існує баланс ідеальних взаємовідносин між підприємцем та державою, за межами якого як держава, так й підприємець втрачають частину свого інтересу. Держава, формуючи свою митну політику, може відстоювати свої економічні інтереси шляхом пошуку відповідних стану економіки митних режимів. Уряд держави може вводити додаткові зміни в зміст митних режимів, їх склад та механізм використання. Вводити нові режими з метою відстоювання своїх інтересів. Але при цьому треба враховувати й інтереси суб'єктів, які при збільшенні податкового навантаження чи введенні нових обмежень можуть знаходити нові шляхи оптимізації своєї діяльності, а саме знаходити шляхи ухилення від податків або їх зменшення, пошук нових форм діяльності. Необхідним та доцільним розглянути всі операції в межах кожного режиму та сформувати такий алгоритм здійснення операцій, при якому держава бути мати свій інтерес, а підприємець отримувати доходи. В межах дослідження дані операції були розглянуті та сбалансовані в межах режимів: імпорт, експорт, реімпорт, реекспорт, переробка за межами митної території, переробка на митній території, тимчасове ввезення (вивезення), митний склад, магазин безмитної торгівлі, знищення та руйнування, відмова на користь держави.

Україна в здійсненні своєї митної політики залежить від впливу двох великих об'єднань країн – від Європейського Союзу та Митного Союзу РФ, Білорусь, Казахстан. Вступ до ЄС є логічним кроком для країни після приєднання до СОТ, метою якого є опанування нових ринків збуту та налагодження нормальних стосунків з європейськими країнами. Але не можна забувати країни пострадянського простору, які в силу історичного розвитку є покупцями вирішальної номенклатури виробів та енергопостачальниками. Кожен з цих блоків країн має свої інтереси, свою митну політику та механізм формування та реалізації митних режимів. Тому при проведенні власної митної політики, яку він реалізує через відповідну систему митних режимів, необхідно провести аналіз стимулюючої чи обмежувальної ролі кожного з режимів.

За результатами аналізу переважного впливу норм, правил та законів на формування митних режимів в Україні, Європейському Союзі, Митному союзі РФ, Білорусь, Казахстан (РБК) була отримана табл. [1]

Таблиця 1. Порівняльна характеристика стимулюючого та обмежувального впливу митних режимів

Режими	Україна	ЄС	Митний Союз РБК
Імпорт	Н	Н	З
Реімпорт	З	Н	Н
Експорт	С	З	З
Реекспорт	З	С	С
Транзит	Н	С	Н
Митний ліцензійний склад	Н	С	С
Тимчасове ввезення (вивезення)	Н	С	З
Спеціальна митна зона	Н	С	Н
Магазин безмитної торгівлі	С	-	С
Режим переробки на митній території	С	С	З
Режим переробки поза межами митної території	Н	З	З
Знищення та руйнування	З	-	З
Відмова на користь держави	Н	-	Н
Переробка для внутрішнього споживання	-	-	С

Як показало наше дослідження для України необхідно умови режимів переробки на митній території та транзит зробити більш стимулюючими ніж в ЄС або Митному союзі РБК, що сприятиме активізації зовнішньоекономічної діяльності. В митній системі доцільно визначити режими, які впливають на заохочення зовнішньоекономічної діяльності та приток інвестицій, створювати сприятливі умови здійснення таких режимів. Будь-який митний режим можна представити як систему:

Митний режим = {мета запровадження режиму; суб'єкти на яких поширюється режим; термін розміщення товару під режим; стимулюючі дії режиму; обмеження режиму; алгоритм (етапи) реалізації режиму}.

Отже, в новій редакції Митного кодексу України відповідна стаття для будь-якого митного режиму повинна бути викладена наступним чином:

«Стаття . Режим переробки на митній території України.

1. Метою даного режиму є ввезення товарів на митну територію України з метою їх переробки та обробки, ремонту з подальшим вивезенням готових товарів у режимі експорту.

2. Суб'єктами є резидентів та нерезидентів України, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю та мають певні домовленості з іншими країнами.

3. Термін розміщення товару під даний режим 12 місяців.

4. До стимулів відноситься відсутність заходів нетарифного регулювання. Спрощена процедура контролю за режимом переробки на митній території. Дозволи можуть отримуватися у відповідності до режиму найбільшого сприяння на підставі двохсторонніх домовленостей між країнами. Встановлюється контроль на підставі двосторонніх домовленостей за процесом переробки. Даний контроль можуть здійснювати митні органи країни в якій здійснюється переробка спільно з податковою адміністрацією, тобто сам контроль перенести на період митного пост-аудиту та здійснювати внутрішнім аналізом підприємства на якому здійснюється переробка.

Незастосування імпортного мита до іноземних товарів, які використовуються в процедурах переробки в разі дотримання умов митного режиму.

5. До обмежень відноситься сплата податків та зборів у вигляді векселя, який гаситься при експорті. Операції як з переробки, так й обробки оподатковуються у вигляді сплати векселею та до них застосовується однакова система контролю.

6. Реалізація режиму складається з наступних етапів:

а) ввезення давальницької сировини на територію України. Для отримання дозволу на розміщення товарів у митний режим переробки на митній території України, заявник режиму та, за наявності, переробник подають окремі заяви митним органам. Заяви реєструються в митному органі в порядку, встановленому законодавством;

б) за результатами розгляду заяви керівник митного органу або уповноважена ним особа надає підприємству дозвіл чи відмову в наданні дозволу, про що повідомляє заявника режиму та/або переробника. Дозвіл щодо переробки товарів 1-24 груп згідно з УКТЗЕД надається керівником митного органу або його заступником;

в) для прийняття рішення про надання дозволу митним органом: здійснюється детальний аналіз поданих документів; вивчаються державні стандарти й стандарти підприємства, технічні умови, описи та креслення, відповідно до яких має здійснюватися переробка товарів, розміщених у митний режим переробки; розглядаються можливість дотримання підприємством установлених законодавством умов переробки, технологічні особливості процесу переробки та можливість ідентифікації товарів, розміщених у митний режим переробки в продуктах переробки;

г) видачі дозволу на ввезення та переробку товарів у режимі переробки або дозволу на виконання окремих операцій з переробки товарів може передувати огляд територій, приміщень складів та інших місць, де знаходяться або можуть знаходитися товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою законом покладено на митні органи; Огляд проводиться обов'язково в разі переробки товарів чи отримання продуктів переробки, які класифікуються в 1-24 групах згідно з УКТЗЕД. Рішення щодо проведення в інших випадках такого огляду приймається керівником митного органу або уповноваженою ним особою з урахуванням номенклатури товарів, що піддаються операціям з переробки, характеру таких операцій та інших обставин із визначенням завдань для такого огляду;

д) за результатами огляду, складається акт про проведення огляду територій і приміщень складів тимчасового зберігання, митних ліцензійних складів, спеціальних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць;

е) після другого етапу митний орган вирішує питання надання дозволу на розміщення товарів під митний режим переробки на митній території України, або за наявності причин забороняє розмістити їх. Тобто якщо митний орган за певних причин, не дає згоди на розміщення товарів під

митний режим переробки на митній території України у суб'єкта є дві альтернативи одна, подати нову заяву з ліквідацією проблем попередньої ситуації, і переміститись знову на етап подання документів. Або ж за нагальної потреби переміщення на митну територію України необхідних товарів, задекларувавши їх у інший митний режим, сплативши при цьому необхідні податки, випустити їх у вільний обіг, як приклад, і закінчивши загальний процес;

е) у випадку, коли митний орган надав дозвіл на розміщення товарів у режим переробки на митній території України, суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності подає вантажну митну декларацію та пред'являє товари у даному режимі. Далі суб'єкт сплачує у вигляді векселя належні податки і збори. Далі здійснюється процесу митного оформлення, задекларованих товарів;

і) митне оформлення товарів у режимах переробки здійснюється митним органом, що надав дозвіл на ввезення та переробку товарів у режимі переробки, заповненої у встановленому законодавством України порядку;

ї) контроль за дотриманням митного режиму переробки в цілому здійснюється митним органом, що надав дозвіл на ввезення та переробку товарів у режимі переробки. Митний контроль за виконанням окремих операцій з переробки товарів здійснюється митним органом, що надав дозвіл на виконання цих операцій;

к) суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності здійснює переробку оформлених товарів;

л) після отримання продуктів переробки здійснюється: декларування продуктів переробки з застосуванням декларації, оформленої в режимі експорту та/або декларування українських товарів, що використовувалися в процесі переробки з застосуванням окремої митної декларації. Після чого йде погашення векселя, що оформлявся при оформленні товарів, які перероблялися на митній території України. Далі фактично здійснюється вивезення продуктів переробки за межі митної території України;

м) у випадку, коли залишаються відходи та залишки, що виникли в процесі переробки, тоді їх також потрібно, вже після отримання продуктів переробки, за потребою суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, задекларувати під відповідний режим: вивіз разом з готовою продукцією за межі митної території України, режим реалізації їх на території України, зі сплатою належних податків та зборів або декларування частини продуктів переробки, що використовуються для взаєморозрахунків, та/або частини продуктів переробки, що реалізуються в Україні, зі сплатою всіх належних податків і платежів і з застосуванням нетарифного регулювання, з застосуванням декларації, оформленої в митний режим імпорту;

н) митне оформлення товарної продукції здійснює митний орган, що надав дозвіл на ввезення (вивезення) та переробку товарів у режимі переробки, або, за умови погодження місця митного оформлення товарів із цим митним органом, митний орган, що надав дозвіл на виконання окремих операцій з переробки товарів у режимі переробки;

о) митне оформлення супутніх продуктів переробки та залишків переробки здійснюється митним органом, у зоні діяльності якого утворились такі продукти переробки.

п) відходи переробки до завершення строку переробки товарів підлягають видаленню відповідно до законодавства та перебувають під митним контролем до моменту подання власником цих відходів або вповноваженою ним особою документів, які підтверджують видалення відходів».

Аналогічним чином повинні формулюватися статті кодексу які визначають умови решти режимів.

Література та посилання

1. Н – нейтральний, С – в ньому більше стимулів, З – в режимі більше заборон та обмежень.

*Білоусов Є.М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри аграрного права,
Національна юридична академія
України ім. Ярослава Мудрого,
м. Харків*

ПРАВО І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ (МІСЦЕ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ)

На сучасному етапі розвитку світового господарства суттєво змінюються основи взаємовідносин між державами, відбувається кількісний і якісний розвиток міжнародних економічних відносин.

Економічні й інші процеси, що відбуваються в сучасному світі, у цілому неможливі без чіткого правового регулювання, без детального, усталеного законодавства, що належним чином забезпечує відносини між людьми, організаціями, державами. Роль права в сучасному світі істотно зростає, і це являє собою об'єктивну закономірність глобального правопорядку.

Серед основних тенденцій розвитку національних правових систем слід, на нашу думку, виокремлювати наступні:

забезпечення на рівні національної правової системи матеріальних і духовних потреб особистості як основної цінності сучасного суспільства;

забезпечення на рівні національного законодавства норм та стандартів, що регулюють інтеграційні процеси, розвиток органів управління міждержавними господарськими зв'язками;

втлення в змісті діючих правових норм узгоджених правил щодо усунення обмежень в русі товарів, послуг, капіталів, людських ресурсів;

зміцнення принципу законності, підвищення ролі закону серед всіх інших джерел права, незалежність суду, конституційний контроль за прийняттям правових актів у країні, судове оскарження дій адміністрації, що порушують права фізичних та юридичних осіб;

підвищена увага до розвитку міжнародної спеціалізації та кооперації у сфері виробництва, науки та техніки, спільне фінансування розвитку національних економік;

регулювання екологічних проблем щодо раціонального використання природних багатств, їх охорони й захисту;

розширення сфери правового регулювання, його поширення на ті відносини, які нещодавно виникли і раніше не були предметом впливу права (космічні дослідження, інформатика та автоматизовані системи керування та ін.).

Зазначені якості національного права все більше стають головними орієнтирами його розвитку, загальносвітовими цінностями сучасного цивілізованого суспільства, все глибше впроваджуються в економічні та соціальні відносини.

На нашу думку, однією з головних тенденцій розвитку сучасного права є процес «економізації» права, що означає, що все більший обсяг законодавства і юридичної практики стосується економічних проблем, фінансів, доходів, власності, матеріальній відповідальності. Можна констатувати, що в сучасному світі все більшу роль відіграють ті галузі права, що безпосередньо пов'язані з регулюванням господарських відносин – господарське, екологічне, трудове право і деякі інші. Суттєвих змін також зазнали й питання визначення місця права окремих держав у загальній системі світових відносин, у його взаємодії з міжнародним правом і іншими національними правовими системами світу. Збільшується роль і соціальне значення права як інструмента встановлення чіткого нормативного регулювання діяльності міждержавних господарських і інших об'єднань, вирішення суперечок між ними та ін.

У юридичній літературі, на нашу думку обґрунтовано доводиться точка зору, що міжнародна взаємодія національних правових систем, їх уніфікація – це глобальне юридичне явище [1].

Об'єктивною закономірністю розвитку сучасного права є також постійне зближення змісту правового регулювання і зовнішніх форм його вираження, запозичення між державами позитивного досвіду щодо національних регуляторів певного кола правовідносин.

У сучасних умовах міжнародної економічної інтеграції, інтернаціоналізації господарських зв'язків цей процес стає більш суттєвим і виразним, а відмінності між національними правовими системами поступово стираються. Посилення інтеграційних процесів, наявність спільних економічних завдань та інтересів між державами світу, зростання транснаціональних інтересів людства об'єктивно диктують потребу в однаковості підходів щодо змісту і форми національних правових систем.

Сучасний процес стандартизації, уніфікації правових норм, однаковість елементів права окремих країн – наявна тенденція сучасності. Цьому процесу суттєво сприяє помітне збільшення значення і чисельності міжнародно-правових актів в сфері економіки, які нерідко, по-перше, виступають зразками для подальшої імплементації у норми внутрішньодержавного законодавства, а, по-друге, виступають належним регулятором відповідних міжнародних економічних відносин для країн-учасниць таких міжнародно-правових угод.

Разом із тим, тенденція зближення змісту й форми правових систем окремих держав зовсім не повинна, на нашу думку, призвести до їх повної уніфікації. Специфіка права кожної держави – це його національне надбання, що виходить із історичних, економічних, політичних, природних особливостей, інших факторів розвитку нації. Саме тому, нині доречно говорити лише про максимальне зближення національних правових систем на базі апробованих принципів і норм, які взаємно сприймаються сторонами.

Визнання тенденції до універсалізації правового регулювання на основі світових стандартів зовсім не заперечує автономності, своєрідності тих чи інших правових систем, наявності особливостей юридичного досвіду, звичаїв, усталеної судової практики. Разом із тим, така автономність не повинна суперечити основним, глобальним правовим принципам, стандартам, що є загальними для кожної національної юриспруденції. Крім того, така тенденція повинна мати поступовий, еволюційний характер і не повинна зводитися до примусового імпорту юридичних інститутів однієї країни в інші.

Цілком вчасною і актуальною вбачається й постановка проблеми щодо можливості, а інколи, за твердженням деяких авторів й необхідності створення нової моделі права – світової глобальної правової системи¹. Таке поняття, як «міжнародний правопорядок» уже міцно ввійшло в правову теорію та практику. Нова глобальна правова система передбачає, на думку дослідників цієї проблеми, по-перше, міжнародне право, тобто норми, що регулюють відносини між державами, порядок створення та функціонування міжнародних організацій, регулювання фінансових відносин, еколого-правові питання, питання забезпечення міжнародної економічної безпеки, боротьби з міжнародним тероризмом і організованою злочинністю, право на захист прав і свобод і ін.; по-друге – це національні системи права, в яких економічний і соціально-гуманітарний компоненти неухильно зростають; і, по-третє, в цю систему повинні входити принципово нові норми, інститути, галузі, що регулюють відносини міждержавних економічних суб'єктів (корпорацій, об'єднань, трансграничних фінансових, банківських і інших підрозділів). Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку світової економіки окреслені компоненти світової глобальної правової системи тісно пов'язані між собою, але існують як самостійні частини світового права. Основною закономірністю майбутнього їхнього розвитку, як вбачається, буде їх постійне зближення, а в остаточному варіанті – злиття в єдину багаторівневу загальносвітову юридичну систему.

Тенденцію до створення світової юридичної системи можна побачити також і в тому, що поступово в науковому обігу і в правових актах держав, нормах міжнародних договорів починають активно використовуватися нові, раніш не застосовувані поняття, що відображають потребу чіткого й розгорнутого нормативного регламентування глобальних проблем. Такими поняттями є, наприклад, глобальна законність, світовий порядок, права й обов'язки людства, глобальна відповідальність, міжнародний злочин й ін. У сфері господарських відносин нещодавно створені та є застосовними поняття: макроакція, макрооблігація, світова фондова біржа, глобальний фінансовий реєстр майнових і немайнових цінностей й ін.

Глобальне світове право повинне бути, на нашу думку, засобом гармонізації потреб і інтересів різних груп, корпорацій, верств суспільства, гарантом співробітництва в усіх сферах життя в регіонах світу. Майбутнє світової юридичної системи вбачається в контексті поступового розвитку нових форм права, які нині активно впроваджуються в правове регулювання, і в першу чергу – в сфері господарювання. Регуляторами цих відносин можуть бути закони-програми, акти-доктрини, рекомендації, прогнози, рамкові закони, модельні акти й т.ін.

Аналізуючи поняття світового правопорядку як основи глобального світового права, доречно чітко його розрізнити з іншим поняттям - світовий порядок. Нині ці терміни деякими дослідниками невіправдано ототожнюються. Світовий (міжнародний) порядок, на нашу думку, - це більш широке поняття, що, як вбачається, можна визначити як упорядковану систему відносин між державами, між державними структурами, окремими особистостями і їх колективами, що заснована на використанні загальноприйнятих принципів і норм спілкування у світі (норм моралі, права, звичаїв, усталених ділових звичаїв, політичних, релігійних й інших соціальних норм). Це порядок взаємин не тільки в державно-правовій сфері, але й в області культури, ідеології, релігії, у співробітництві між господарськими суб'єктами, партіями, громадськими організаціями, окремими особистостями, що мають міжнародний, міждержавний і міжрегіональний характер.

Світовий же (міжнародний) правовий порядок, є елементом, складовою частиною загального світового порядку, є результатом дії норм міжнародного права, юридичних принципів взаємовідносин міжрегіональних господарських корпорацій, окремих суб'єктів різних держав, норм щодо забезпечення основ боротьби з міжнародним тероризмом, організованою злочинністю, корупцією. Світовий правопорядок – це, в першу чергу, миротворчі операції під егідою повноважних міжнародних організацій по запобіганню національних, релігійних, міжрегіональних конфліктів. Це також і забезпечення і охорона за допомогою відомих міжнародно-правових засобів прав і свобод особи, законних інтересів юридичних осіб і держав у цілому.

Говорячи про становлення світового правопорядку в контексті економічної інтеграції в сучасному світовому господарстві, доречно також

визначити шляхи подальшого вдосконалення системи юридичних процедур щодо розгляду економічних і інших міжнародних суперечок і конфліктів. На нашу думку, необхідно створювати і запроваджувати нові форми міжнародної юридичної відповідальності. Нині у світовій практиці ґрунтовно відпрацьована сфера кримінальної відповідальності, зокрема, за злочини проти людства, міжнародний тероризм. Що ж стосується так званих економічних злочинів, то відповідні механізми явно не відпрацьовані. Разом із тим, за допомогою фінансових і економічних санкцій (недобросовісної конкуренції, демпінгу, монополістичної політики) можна зруйнувати економіку будь-якої держави, особливо економічно не розвинутої. Саме тому, на нашу думку, в юридичній літературі цілком справедливо ставиться питання про створення нового міжнародного органа – геоекономічного трибуналу – міжнародної судової колегії, що здійснювала б розгляд справ про економічну агресію у зв'язку з переходом світової політики на геоекономічні пріоритети [2]. Окрім того, повинна бути створена система відповідних міждержавних правових заходів, включаючи юридичні санкції, що перешкоджала б можливості недобросовісної діяльності окремих держав, транснаціональних корпорацій, фінансових структур (фінансова агресія). Маються на увазі підготовка й прийняття «Кодексу світового геоекономічного порядку», а стосовно окремих держав – рамкового закону про державну політику в області геоекономіки і геофінансів [3].

Висновок: Україна як незалежна держава має максимально відповідально підійти до вирішення проблеми економічної інтеграції в сучасному світовому господарстві. Це твердження в повній мірі стосується як економіки нашої держави, так і української правової системи. Процеси глобалізації, які безумовно стосуються і України, повинні бути предметом постійного моніторингу і враховуватися під час створення та вдосконалення національного законодавства. Не врахування цих процесів, заперечення парадигми формування цілісного світового господарства й глобальної світової правової системи суттєво вплине на забезпечення національної і економічної безпеки держави, її місце в сучасному світі.

Література та посилання

1. Див.: Рубанов А.А. Теоретические основы международного взаимодействия национальных правовых систем. М., 1994. С. 11; Довгаль В. М. Право СОТ: вступ України до СОТ. – К.: КНТ, 2009. – с. 447.
2. Див.: Кочетов Э.Г. Международная экономическая интеграция. – С. 88, 90, 574.
3. Див.: Кочетов Э.Г. – С. 88, 90.

*Деліні М.М.,
кандидат економічних наук, ст. викладач
кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Донецький державний університет управління,
м. Донецьк*

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ЗАСІБ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

Після проголошення Україною незалежності вона зіткнулася з багатьма проблемами в економічній, політичній та соціальній сферах. Країна залишилась не здатною до самостійного існування. Окрім кризи в найважливіших галузях виробництва Україна почала втрачати найбільш кваліфіковані кадри, які прямували до розвинених країн з метою знайти більш привабливу роботу із гідною оплатою праці.

Згідно досліджень міжнародної організації «Карітас» в цілому, за останні 5 років із України виїхали більш 4,5 млн. громадян [1]. Для їх повернення, а також попередження виїзду нових стратегічною задачею стає створення робочих місць із гідними умовами праці та заробітної плати. Саме на це й спрямований соціальний захист працівників, створення якого буде надавати підстави для закріплення кваліфікованих кадрів та підвищення працездатності працівників.

У формуванні ефективно діючої системи соціального захисту України велику роль можуть відігравати не тільки органи державної влади, а й приватні підприємства. Таким чином, людина чи група людей може формувати власний механізм соціального захисту себе або своїх підлеглих. На разі у цьому випадку значно збільшується соціальна роль підприємства. Це відбувається завдяки застосуванню накопичувального пенсійного страхування й страхування життя, які стають ефективним інструментом мотивації персоналу, в умовах, коли держава не може гарантувати фінансову підтримку ні працездатним, ні тим більше пенсіонерам. Рівень соціальної відповідальності бізнесу у цьому випадку значно зростає.

Термін «соціальна відповідальність бізнесу» тепер має поширюватися не тільки на декілька розвинутих підприємств, але й на усі підприємства регіонів і мати не номінальний характер, а реальний. Цей термін означає, що підприємство повинно не тільки надавати робоче місце працівнику, але й певний спектр соціальних послуг, який у цілому відповідає гарантованим Конституцією держави правам громадян, зокрема: забезпечувати гідні умови праці як фізичні, так і моральні; дотримуватись усіх вимог з охорони праці, не створювати загрози для життя чи тілесного ушкодження під час роботи працівників; створювати сприятливі умови соціальних відносин на підприємстві та виконувати законодавчо встановлені вимоги по відношенню до працівників: надавати оплачувану відпустку, лікарняний, відпустки по догляду за дитиною та ін., а також застосовувати переваги приватного страхування, яке вже є законодавчо закріпленим в Україні. Це може бути:

добровільне медичне страхування, корпоративне страхування працівників чи просто страхування життя кожного з працівників.

За допомогою цього комплексу можна значно підвищити рівень працездатності та якість праці на підприємстві.

Заходи з боку держави, які мають сприяти підвищенню соціальної відповідальності підприємців, можуть бути наступними: усі великі та середні за розміром підприємства повинні на початку року скласти план соціальних заходів, які відбудуться на підприємстві задля поліпшення соціального стану підприємства та, відповідно, його соціальної відповідальності. Відомо, що чим більша соціальна відповідальність підприємства, тим вища робоча продуктивність та вище бажання працівника працювати та давати високі й більш якісні результати своєї роботи.

Найпоширенішим способом забезпечення працівників підприємства додатковими соціальними гарантіями у країнах Західної Європи, Америки, Японії та інших є надання співробітникові так званого соціального пакету, однією з головних складових якого і є страхування життя. У принципі, за словами страховиків, медичне страхування також застосовується для підвищення мотивації працівників, однак програми накопичувального страхування життя дозволяють розв'язувати набагато ширше коло питань.

Сьогодні в Україні страховими компаніями пропонуються три основних види корпоративного страхування життя – страхування життя працівника на певний термін (*term life*), пенсійне забезпечення і продукт, який сполучає в собі особливості двох перших видів.

Використання комбінованих продуктів значно підвищує ефективність страхової діяльності. Головна перевага корпоративного страхування співробітників – це часткове вирішення проблеми плинності кадрів. Вагомим чинником утримання цінних кадрів на робочих місцях є саме корпоративне страхування життя. Адже договір страхування життя переходить у власність співробітника тільки за вислугою років. «Звичайно період страхування, при якому поліс не переходить у власність співробітника, який страхується, становить не менш 5 років. У випадку зміни місця роботи раніше цього строку, викупна сума залишається у володінні підприємства-платника й просто перерозподіляється між іншими членами договору» [2]. Виходячи із цього, багато компаній розглядають такий продукт як спосіб утримати персонал у компанії, забезпечивши стабільність його структури.

Корпоративне страхування, крім того, дозволяє підприємству відстежувати всі випадки захворювання своїх службовців, що може попередити можливе зловживання становищем, оскільки, якщо підприємство оплачує співробітникові поліс страхування, то при всіх захворюваннях застрахований повинен звертатися в страхову компанію.

Отже, кадрові питання можуть вирішуватися наступним чином:

у компанії закріплюються найбільш кваліфіковані кадри;

є стимул для прийому на роботу нових кваліфікованих працівників, забезпечивши їм додаткові соціальні гарантії;

керівник має сильний важіль для мотивації співробітників підприємства;

знижується загальна плинність кадрів;

поліпшується імідж компанії серед інших підприємств регіону.

Головним є те, що на підприємстві формується так званий «соціальний пакет», який характеризується як набір соціальних заходів для поліпшення умов життя, праці, розвитку та мотивації працівника.

Звісно, якщо велике підприємство чи завод вирішує укласти договір корпоративного страхування, то бажаним є страхування тільки управлінського персоналу, який безпосередньо керує та спрямовує роботу підприємства. Але за бажанням керівника компанії застрахованим може бути і весь персонал. Це дасть додаткову можливість для підтримання позитивного соціального клімату на підприємстві.

Переваги колективного страхування наявні. Але ж, як і недержавне пенсійне страхування фізичних осіб, воно не дуже поширене зараз в Україні, причому з тих самих причин.

Але, якщо відповідні владні органи вестимуть роз'яснювальну роботу, обізнаність населення у цьому питанні збільшиться і, звісно ж, зросте соціальний фактор працівника й людини, зокрема.

Несистемна робота, на рівні ініціативи окремих державних структур, вже проводиться в Україні. Так, Кабінет Міністрів прийняв Розпорядження від 30.05.2007 р. № 364-р «Про затвердження плану заходів з проведення роз'яснювальної роботи з питань недержавного пенсійного забезпечення на 2007–2008 роки» [3]. Цим розпорядженням встановлені конкретні заходи з боку представників державної влади із закріпленням відповідальних за виконання. Основною його суттю є поширення обґрунтованої інформації про недержавне пенсійне забезпечення з метою залучення прихильників та учасників до цього рівня пенсійної системи. Але, очевидно, цього недостатньо, оскільки сектор недержавного пенсійного забезпечення й досі не розвинувся. Повинна проводитися ще більш активна робота в цій сфері. Необхідним є затвердження плану заходів і на наступні роки. Спершу, важливо переконати у важливості цього тих людей, які проводитимуть роз'яснювальну роботу, щоб вони самі усвідомили переваги приватного страхування. Адже, якщо вони будуть просто виконувати свої зобов'язання, які їм нав'язала держава, не розуміючи важливості цього питання, то й ефекту від цього не буде ніякого.

Кожен працедавець також має усвідомити необхідність корпоративного страхування на підприємстві. Цим він закладає міцний фундамент соціального захисту не тільки свого працівника, але і його родини, що послужить достатньо важливим фактором мотивації цього працівника [4]. Повсюдне впровадження корпоративного страхування підвищить загальну соціальну відповідальність українського бізнесу, а також зумовить позитивні наслідки для економіки України в цілому.

Таким чином, державні органи мають активно долучитися до мотивації юридичних осіб застосовувати корпоративний вид соціального страхування.

Цю роботу рекомендується проводити у формі постійно діючого семінару для керівників підприємств, де буде роз'яснюватися основні переваги колективного страхування для усіх учасників. Висвітлення усіх позитивних моментів само собою спричинить підвищення рівня розвитку сектора недержавного пенсійного страхування й узагалі матиме лише позитивні наслідки для регіонів та країни в цілому.

Створення подібного механізму соціального захисту працівників підприємств допоможе вирішити проблему плинності кадрів та відтоку кваліфікованої робочої сили за кордон в пошуках більш привабливої роботи. Особливої важливості це отримує саме у цей час, коли Україна активно залучена до інтеграційних процесів у світі.

Література та посилання

1. Начался очередной отток рабочей силы в зарубежные страны. Електроний ресурс. Режим доступу до матеріалу: <http://shorec.livejournal.com/1026408.html>.
2. Папазова Е. Н. Негосударственное пенсионное обеспечение: проблемы и пути решения: [справочно-методическое пособие] / Е. Н. Папазова. – Донецк, 2008. – 56 с.
3. Про затвердження плану заходів з проведення роз'яснювальної роботи з питань недержавного пенсійного забезпечення на 2007-2008 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.05.2007 р. № 364-р.
4. Деліні М. М. Реформування пенсійних систем країн ЄС та України. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів: [матеріали міжнародної науково-практичної конференції] (м. Донецьк, 9-10 квітня 2009 р.) / М. М. Деліні. – Донецьк : ДонДУУ, 2009. – С 88–92.

Дятлова В.В.,

*кандидат економічних наук, доцент,
професор,*

*Донецький державний університет управління,
м. Донецьк*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ МЕХАНІЗМАМИ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В економічній літературі під найважливішою ознакою категорії «економічний суверенітет» розуміється самостійність управління економікою. Виходячи з розуміння категорії «суверенітет» за перекладом з німецької і французької як незалежність держави від інших держав у внутрішніх ділах і зовнішніх зносинах, економічний суверенітет України можна визначити як власність українського народу на національне багатство,

на основі чого уповноважені органи влади самостійно здійснюють регулювання економіки і зовнішньоекономічної діяльності в інтересах народу.

В умовах інтеграційних процесів, що відбуваються, більшість країн світу є членами міжнародних організацій і підписують міжнародні угоди або принаймні приєднуються до окремих з них, і тим самим делегують частину своїх суверенних прав. Суверенні права держави є ще більш обмеженими у разі членства в регіональних об'єднаннях. Виходячи з цього, економічний суверенітет держави, що приймає активну участь в інтеграційних процесах, є відносним, оскільки загально прийняті рішення стосуються зазвичай ринкового та підприємницького середовища країни, а отже її економіки.

Обмеження економічного суверенітету держави залежить від ступеня інтегрованості її економіки в економічну систему тих чи інших міжнародних організацій або регіональних об'єднань та тенденцій посилення чи послаблення інтеграційних процесів в цих системах.

Такі обмеження економічного суверенітету держави більш впливають на економіку країн, що розвиваються, а отже, можуть спричинити загрози економічній безпеці (поступову втрату народом власності на національне багатство, а державою – здатності проводити незалежну політику, в результаті чого економіка країни може використовуватися іншими країнами як сировинний придаток, джерело дешевих ресурсів – трудових, матеріальних, фінансових, інформаційних і ін.).

Україна, ставши членом Світової організації торгівлі та визначивши одним з пріоритетів національних інтересів інтеграцію в європейський економічний простір, отримала, з одного боку, можливість подальшого розвитку економіки за рахунок активної участі у міжнародній торгівлі та створення в перспективі зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, з іншого – зобов'язання, які направлені, перш за все, на створення умов для вільного доступу до внутрішнього ринку України продукції іноземних виробників за рахунок усунення технічних бар'єрів та зменшення рівня тарифних ставок.

Для усунення технічних бар'єрів у торгівлі з країнами – членами ВТО Україна взяла на себе обов'язки до 2012 р. реформувати національну систему технічного регулювання в площині адаптації до визнаної в світі європейської моделі, тобто з нормами і правилами, прийнятими в країнах - членах ЄС. Ці напрями реформування технічного регулювання є також зобов'язаннями, взятими перед Європейським Союзом щодо створення зони вільної торгівлі (ЗВТ).

ЄС для підтримки високого рівня конкурентоспроможності виробленої продукції, а за рахунок цього захисту внутрішнього ринку, обрав модель суворого регулювання економіки, яка заснована на технічній гармонізації та взаємному визнанні результатів оцінки відповідності продукції стандартам. Політико-правова основа регулювання системи стандартизації в ЄС має два рівні: перший – директиви (закони) у вигляді технічних регламентів, які містять обов'язкові вимоги до охорони здоров'я і життя людей, а також

навколишнього середовища по кожній категорії продукції (безпосередньо або шляхом посилання на національні, гармонізовані з міжнародними або європейськими) та процедури оцінки, другий – національні стандарти. Відповідно до правил Європейських організацій стандартизації (CEN, CENELEC, ETSI), загальноєвропейські стандарти повинні ідентичним чином міститися в національних стандартах, а всі конфліктуючі між собою національні стандарти повинні бути до певного терміну відмінені.

Повноваження з реформування належать Державному комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарту), який є інтегрованим органом (здійснює діяльність зі стандартизації, метрології, оцінки і підтвердження відповідності). Перевага такого підходу полягає в тому, що органи влади підтримують всі складові технічного регулювання, що значно спрощує інтеграцію відповідного законодавства і загального підходу до них. Однак це порушує зобов'язання України перед СОТ відповідно до «Угоди про технічні бар'єри в торгівлі», оскільки організація є монопольною, оскільки користується законодавчим захистом від конкуренції. Створення асоційованого недержавного органу, принаймні зі сертифікації є не виправданим в даний час, коли відбувається перехід з доволі широкого кола продукції з обов'язковою сертифікацією на добровільну основу. Для створення такого органу повинний бути долучений не тільки крупний, а й середній і малий бізнес, а це є проблемою навіть в ЄС, який йшов до такої системи понад двадцять років.

Держспоживстандарт України бере участь у діяльності міжнародних і європейських організацій: Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), Міжнародної електротехнічної комісії (IEC), Міжнародної організації законодавчої метрології (OIML), Європейського комітету зі стандартизації (CEN), Європейського комітету стандартизації в електротехніці (CENELEC). Це дає право на пряме впровадження їхніх стандартів як національних, а також на участь у міжнародних системах сертифікації щодо оцінки якості електронних компонентів та безпеки електричного обладнання. Однак можливості використані не в повній мірі. Із 152 технічних комітетів (2007 р.), що створені Держспоживстандартом України і функціонують у різних видах і сферах діяльності, тільки 39 є активними членами в 126 технічних комітетах і підкомітетах ISO і 52 – спостерігачами.

З вересня 2004 р. Держспоживстандарт представляє Україну в Раді ISO, а отже презентує практично увесь регіон Центральної і Східної Європи. Обрання Держспоживстандарту в керівний орган ISO надає можливості для реального впливу на процес міжнародної стандартизації і більш ефективну реалізацію національних інтересів, але ці можливості теж використані не в повній мірі.

Відповідно зобов'язань, з метою технічної гармонізації, у сфері технічного врегулювання Україна повинна запровадити більше 8000 євронорм і 90 директив, розробити понад 1200 стандартів, гармонізованих з міжнародними й європейськими. Загалом гармонізація стандартів є позитивним фактором розвитку економіки, оскільки, за досвідом розвинутих

країн, при збільшенні її рівня на 10% на 3% зростає експорт, а кожна одиниця національної валюти, що вкладена в стандарти, в подальшому дозволяє отримати від 20 до 40 одиниць прибутку.

В Україні розроблено закони, що стосуються адаптації нормативно-правових актів до Законодавства ЄС у сфері технічного регулювання, практична реалізація здійснюється за «Державно. програмою стандартизації на 2006 – 2010 роки». Програма протягом 2006-2009 рр. не виконується в повному обсязі (в 2006 р. – на 53%, в 2007 р. – 62%, в 2008 р. – 59%, в 2009 р. – на 46%).

Станом на 31.12.2009 р. в Україні чинними є 6398 національних стандартів, гармонізованих з міжнародними і європейськими, затверджених Держспоживстандартом. Станом на 01.07.2010 р. постановами Уряду України затверджено тільки 29 технічних регламентів. Повільно просувається перегляд стандартів колишнього СРСР: щорічно оновлюється тільки 100-250 нормативних документів (ГОСТів), які прийняті до 1992 р. та досі є чинними, з них гармонізовано з міжнародними і європейськими стандартами лише 8,6 %.

Загальний рівень гармонізації національних стандартів у 2009 році досяг більше 25 %. Така частка гармонізованих національних стандартів є цілком прийнятною. Країни оптимізують рівень використання міжнародних стандартів в загальному числі національних з метою захисту внутрішнього ринку, підтримки національного виробника, забезпечення економічної безпеки в цілому. Так, в країнах-членах ISO частка міжнародних стандартів в загальному числі національних становить у середньому 22%, у країнах з високим рівнем розвитку – 40%. В країнах-членах ЄС рівень гармонізованих стандартів є значно вищим, наприклад у Німеччині – 80%.

Статус асоціації з ЄС потребує прийняття в Україні як національних не менше 80 % європейських стандартів. Виходячи з ситуації, що склалася, вони можуть бути прийняті методом обкладинки, що є неприйнятним для вітчизняного підприємництва і може становити реальну загрозу через неможливість їх дотримання.

В сфері сертифікації теж є загрози. Україна приймає обмежену участь в діяльності із взаємного визнання сертифікатів. Станом на 15.06.2009 р. угод, укладених Україною і Держспоживстандартом як центральним органом виконавчої влади, що стосуються визнання результатів сертифікації – 38 з 31 країною (включаючи країни СНД), з них міжурядових – 18, міжвідомчих – 20.

В ЄС домовленість про взаємне визнання укладено між органами з акредитації в рамках Європейської співпраці з акредитації (EA). Прикладом багатосторонньої угоди про визнання на міжнародному рівні є домовленість у рамках Міжнародного форуму з акредитації (IAF). Національні органи з акредитації, які беруть участь у домовленості, визнають компетентність один одного.

В Україні зареєстровано систему сертифікації УкрСЕПРО, у рамках якої діє більш 140 акредитованих Держспоживстандартом органів з

обов'язкової сертифікації і близько 170 випробувальних лабораторій (центрів). Органом з акредитації є Національна агенція з акредитації України (НААУ). Основним завданням НААУ, як складової системи технічного регулювання, є приєднання до ЕА в секторах: органи сертифікації продукції, органи сертифікації систем управління, калібровочні і випробувальні лабораторії. В листопаді 2009 р. НААУ підписано Угоду з ЕА щодо визнання акредитації в сфері сертифікації персоналу. Приєднання до ЕА в таких секторах, як органи сертифікації продукції, органи сертифікації систем управління, калібровочні і випробувальні лабораторії поки відсутнє.

Отже, оскільки вітчизняні стандарти здебільшого не гармонізовані з європейськими, які на ринку ЄС є обов'язковими, а сертифікати не визнаються, це робить європейський ринок недоступним. Через низький рівень гармонізації українські товари здебільшого є неконкурентоспроможними й на міжнародних ринках. На внутрішньому ж ринку загострюється конкуренція вітчизняної продукції з імпортною, і результат є не завжди успішним, що дестабілізує українську економіку, а, отже, загрожує національній безпеці України в економічній сфері.

На підставі вищевикладеного вважаю, що в «Концепції правового забезпечення економічного суверенітету в умовах міжнародної інтеграції» необхідно включити питання, що стосуються розробки заходів з усунення загроз економічній безпеці України механізмами технічного регулювання.

Реалізація визначених вище концептуальних положень, на нашу думку, сприятиме формуванню оновленої системи технічного регулювання і її складових – стандартизації, оцінки і підтвердження відповідності, визнанню національної системи, створенню української інфраструктури у сфері технічного регулювання відповідно міжнародним і європейським принципам і підходам, а в цілому захисту економічних інтересів держави, а саме:

провести техніко-економічний аналіз ступеня відповідності вітчизняних нормативних документів міжнародним і європейським стандартам в галузях, що мають безпосереднє відношення до зовнішньоторговельного співробітництва в рамках ЄС у даний час і в перспективі;

активно просувати вітчизняні стандарти як можливі проекти міжнародних стандартів у рамках ISO і IEC, враховуючи прагнення до використання міжнародних стандартів у європейській практиці і використовуючи можливості, надані Україні як члену Ради ISO;

активізувати участь бізнесу в процесах стандартизації, зокрема у фінансуванні розробки державних стандартів та стандартів підприємств прийняти і впровадити технічні регламенти за пріоритетними секторами, стандарти, дотримання яких сприймається як доказ відповідності вимогам європейських директив на продукцію, що підпадає під дію «Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів»;

створити незалежні органи з оцінки відповідності в Україні за напрямками «Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів» та акредитувати їх;

приєднатися до Європейської Угоди про акредитацію за пріоритетними секторами Угоди «Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів».

*Дятлова В.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
професор;
Олейнікова С.С.,
кандидат наук з державного управління, доцент;
Драгомірова Є.С.,
кандидат економічних наук*

*Донецький державний університет управління,
м. Донецьк*

ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В СФЕРІ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Найбільш чутливими сферами державного регулювання економіки, яких торкнулися зміни у зв'язку з набуттям Україною членства в СОТ, є такі:

1. Зміни в митно-тарифному регулюванні імпорту.

Відповідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (ст. 7), для товарів, що імпортуються з держав-членів СОТ, запроваджується режим найбільшого сприяння, який стосується мит, митних зборів, методів стягнення таких мита і зборів, правил і формальностей у зв'язку з імпортом і означає, що будь-яка перевага, сприяння, привілей чи імунітет, які надаються стосовно будь-якого товару, що походить з будь-якої держави, повинні негайно і безумовно надаватися аналогічному товару, який походить з території держав-членів СОТ або держав, з якими укладено двосторонні або регіональні угоди щодо режиму найбільшого сприяння. Отже, до товарів, що походять з держав - членів СОТ, застосовуються пільгові ставки ввізного мита Митного тарифу України.

Україна взяла зобов'язання щодо приєднання до 16 секторальних угод та ініціатив (наприклад, сталь, іграшки, деревина і т.д.), більшість з яких передбачають нульову ставку ввізного мита. При цьому значна частка зниження тарифів припадає на комплектуючі та сировину для виробництва технологічної продукції. Зниження тарифного захисту такої продукції приведе до збільшення надходження на внутрішній ринок «інвестиційного імпорту», що сприятиме модернізації вітчизняних виробничих фондів.

Негативними сторонами такої тенденції є:

основний приріст імпорту енергетичного та будівельного обладнання, в той час як обладнання для виробничих галузей складає порівняно незначну частку (близько чверті);

значний приріст імпорту окремих видів обладнання (зокрема – сільгосптехніки, холодильного та насосного обладнання для харчової промисловості, оброблювальних верстатів) та інвестиційної продукції (зокрема, кабелів), що свідчить про послаблення позицій вітчизняних виробників, оскільки частина з вищезазначених товарів виробляється і в Україні (за даними Держкомстату України, скоротилося виробництво верстатів, тракторів для сільського та лісового господарства).

Отже, лібералізація торгівлі на вказаному напрямку може сприяти розвитку цих негативних тенденцій.

Необхідно також відзначити, що внаслідок зниження рівня тарифного захисту до узгоджених зв'язаних ставок очікується зниження середньозваженої ставки менш ніж на 2 відсоткові пункти – з 7% до 5%, найбільшого зниження зазнає тарифний захист ринку сільгосппродукції, де використовується переважна частина специфічних і комбінованих ставок, що повинні бути замінені на адвалерні (зниження очікується більш ніж на 8 відсоткових пункти). Слід очікувати суттєвого загострення конкурентного тиску на українських сільгоспвиробників, що обумовлює потребу в додаткових заходах підтримки цієї галузі економіки.

При цьому певне послаблення ефекту зазначених змін відбуватиметься через те, що значна частина імпорту не оподатковується митом відповідно до угод про вільну торгівлю та різноманітних пільг, через що сума умовно нарахованих, але не сплачених на підставі пільг платежів склановитиме близько 20% загальної суми сплачених платежів, з них близько 10% – за угодами про вільну торгівлю.

2. Зміни в митно-тарифному регулюванні експорту.

Полягають в скасуванні заборони експорту брухту легованих чорних металів та кольорових металів і її заміні на експортне мито, а також поступовому зниженні ставок експортного мита на відходи та брухт чорних металів.

Зміни містять наступні загрози:

втрати державного бюджету від зниження існуючих ставок для брухту чорних металів (будуть меншими в разі збільшення експорту металобрухту, а також завдяки збільшенню обсягів експорту металопродукції до ЄС внаслідок збільшення квот на її поставку, оскільки лібералізація експорту брухту наводилася європейською стороною як обов'язкова умова збільшення квоти);

надмірне зростання вивезення металобрухту, що створить дефіцит цього ресурсу для українських металургійних компаній, а також сприятиме зростанню у вітчизняній металургії складової повного циклу металургійного виробництва, яке є значно енерго- та матеріалоємнішим;

підвищення закупівельних цін металобрухту для українських меткомбінатів і, відповідно, собівартості їхньої продукції, що може сприяти загальному зростанню цін на неї на внутрішньому ринку.

Поступове зниження ставок експортного мита на насіння деяких видів олійних культур, а також живу худобу та шкіряну сировину завдаватиме

суперечливого впливу на українську економіку. З одного боку, зростатимуть вигоди вітчизняних виробників сировини, що дозволяє в подальшому розвивати АПК країни загалом (зростання попиту на сільгосптехніку, агрохімію, корми тощо). З іншого боку, можливими є низка ризиків: надмірне зростання посівних площ олійних культур, що може призвести до прискороного виснаження земель;

зменшення посівних площ інших видів сільгосппродукції, що може становити загрозу продовольчій безпеці країни;

збільшення сировинної складової українського експорту, що призводитиме до втрат потенційної доданої вартості та доходу;

зростання вартості сировини та виникнення її дефіциту для вітчизняних переробних підприємств, що негативно відіб'ється на підгалузях харчової та легкої промисловості.

Поряд з незаперечним позитивним стратегічним впливом, пов'язаним з адаптацією національної економіки та вітчизняного конкурентного простору до умов світового ринку, вступ до СОТ приніс значні ризики погіршення рентабельності і конкурентоспроможності українських компаній на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Ці ризики посилюються через неефективність контролю з боку держави за дотриманням суб'єктами господарської діяльності (як резидентами, так і нерезидентами) встановлених правил господарювання, зокрема, у зв'язку з недосконалістю митного контролю, корумпованістю схем реалізації імпортованої продукції через торговельну мережу.

З метою мінімізації можливих загроз економічній безпеці України та негативного впливу на українських виробників, максимально швидкого отримання позитивних наслідків від вступу до СОТ мають бути застосовані спеціальні адаптаційні заходи.

Ці заходи повинні бути змістовною частиною стратегічної програми реалізації потенціалу членства України в СОТ, яка передбачатиме заходи щодо адаптації національної економіки до умов членства, застосування інструментів СОТ для захисту інтересів українських виробників на зовнішніх та внутрішніх ринках, визначення політичних орієнтирів України як члена цієї організації.

Серед заходів такої програми слід передбачити подальше удосконалення митно-тарифного регулювання та митного контролю, в тому числі шляхом:

застосування відповідно до норм ГАТТ/СОТ антидемпінгових та компенсаційних мит з метою захисту вітчизняних виробників;

зменшення різниці між тарифними ставками подібних товарів, з метою зменшення порушень в частині класифікації товарів і, відповідно, зменшення «сірого імпорту»;

посилення контролю за використанням пільг у митному оподаткуванні; впорядкування механізму надання таких пільг (в тому числі з метою зменшення суперечностей у їх нормативному регулюванні, що призводять до судових суперечок з державою);

проведення переговорного процесу та укладення двосторонніх міждержавних угод щодо спрощення митних процедур та активізації боротьби з контрабандою у відносинах з країнами - основними торговельними партнерами України;

удосконалення засобів митного контролю, зокрема в частині адекватного встановлення митної вартості товарів, з метою запобігання явній та прихованій контрабанді та ввезенню товарів, небезпечних для здоров'я людей та довкілля;

посилення фінансового контролю в сфері експортного ціноутворення, зокрема, фінансового моніторингу зовнішньоторговельних операцій, які потенційно мають ознаки зловживань та фіктивності;

удосконалення методів пост-аудиту (який здійснюється митними органами після ввезення і митного оформлення товарів);

розширення співробітництва податкових і митних органів в частині проведення податкових перевірок суб'єктів господарської діяльності, які беруть участь як посередники при перепродажі ввезених товарів;

налагодження обміну інформацією про порушників законодавства між державними контролюючими органами;

подальшого розвитку методів аналізу ризиків і використання інформаційних технологій за проектом «електронна митниця».

Таким чином, на підставі проведеного аналізу надано комплекс рекомендацій щодо положень стратегічної програми реалізації потенціалу членства України в СОТ, яка передбачатиме заходи щодо адаптації національної економіки до умов членства, застосування інструментів СОТ для захисту інтересів українських виробників на зовнішніх та внутрішніх ринках.

*Жуков І. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Впровадження інноваційної моделі розвитку України тісним чином пов'язано з необхідністю реформування системи правового забезпечення економічної безпеки держави. Недооцінка цієї парадигми в законодавчій практиці породжує загрозу підриву економічної безпеки держави як основи самостійного і сталого розвитку України. Реалізація національних інтересів і забезпечення економічної безпеки України можливі лише на основі розвитку промисловості й економіки в цілому, розвитку науково-технічної сфери й інноваційної системи держави, що дозволить забезпечити належні рівень та

якість життя населення, що гарантує соціально-економічну й політичну стабільність суспільства. Для реалізації завдань економічної та національної безпеки й забезпечення національних інтересів держави необхідні відповідні ресурси, що висуває певні вимоги до темпів росту економіки в цілому і її основної ланки – промисловості. Ключовим питанням розвитку промислового виробництва, раціоналізації його структури є підвищення конкурентноздатності вітчизняної продукції, для чого необхідне в першу чергу прискорення структурних перетворень у промисловості, активізація інвестиційної діяльності і перехід промисловості на інноваційний шлях розвитку. Стратегічним фактором тут є технологічне переоснащення вітчизняної промисловості, насичення її високопродуктивними системами технологій і машин, а також новими матеріалами, що втілюють новітні досягнення науки й техніки.

Національні інтереси вимагають створення надійної та ефективної системи організаційно-правових, економічних і соціальних механізмів захисту, відтворення й збереження вітчизняного науково-технічного й технологічного потенціалу – і, як наслідок - досягнення високого рівня забезпечення економічної й національної безпеки держави в цілому. Для досягнення цієї стратегічної мети необхідна розробка і реалізація курсу на перетворення вітчизняної науки в діючий національний ресурс відновлення та розвитку України, зміцнення й нарощування її інтелектуального, соціально-економічного і оборонного потенціалу.

З метою забезпечення сталого розвитку, підвищення ефективності виробництва й конкурентноздатності промислової продукції необхідні науково обґрунтовані та високоефективні стратегії розвитку галузей промисловості з урахуванням їх інноваційної спрямованості. В стратегіях на основі аналізу стану промисловості та її потенціалу повинні бути визначені головні напрямки переходу реального сектору економіки на інноваційний шлях розвитку, що забезпечує підвищення ефективності виробництва й удосконалення його структури, підвищення конкурентноздатності вітчизняної продукції, в першу чергу за рахунок впровадження високоефективних науково-технічних розробок, високотехнологічних виробництв.

Перехід до економічного розвитку інноваційного типу вимагає підвищення інвестиційної й інноваційної активності, реалізації конкурентних переваг вітчизняних виробництв, підтримки тих галузей національної економіки, які можуть бути носіями економічного росту, при забезпеченні економічної безпеки держави на всіх рівнях економіки. Для реалізації цих завдань в першу чергу необхідно створити та запровадити дієву нормативно-правову базу, що створювала б підґрунтя для належного правового забезпечення інноваційних відносин. Таким системоутворюючим актом правотворчості може стати Інноваційний Кодекс України. Прийняття такого нормативного документу дозволить, по-перше, усунути надмірну абстрактність в одних нині діючих нормативних актах й вузьку спеціалізацію в інших, позитивно змінивши за рахунок системності їх практичну

результативність, по-друге, забезпечить об'єднання правових документів в цілісну систему нормативного забезпечення інноваційних відносин, що підвищить результативність й ефективність забезпечення економічної безпеки взагалі й інноваційної безпеки зокрема. Практична реалізація цієї пропозиції неможлива без ґрунтовного аналізу тих наукових розробок, що стосуються розв'язання правових проблем господарсько-правового регулювання відносин із забезпечення економічної безпеки держави, особливо в частині дослідження та аналізу сучасного стану цього законодавства та напрямків його розвитку. Проблеми, пов'язані з правовим забезпеченням економічної безпеки держави, визначенням критеріїв економічної безпеки й механізмів усунення загроз економічній безпеці, в тому числі й в контексті інноваційного розвитку на теоретичному рівні порушували як юристи (Ю.Атаманова, В.Ліпкан, О.Литвак), так і економісти (Г.В. Пастернак-Таранущенко, В.І. Мунтіян). Але на сьогодні ці проблемні питання так і не вирішені остаточно. Саме цими чинниками й зумовлена необхідність подальшої розробки цієї тематики.

Конституція України [1;1996. – № 30. – Ст. 141] містить систему критеріїв, які у своїй сукупності дають досить повну правову характеристику перспектив розвитку української економіки. Саме стан останньої й визначає безпеку держави. Істотним нововведенням Основного Закону є насамперед визнання прямої дії конституційних норм. Його стаття 8 передбачає, що «норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується». У зв'язку із цим конституційні гарантії одночасно виконують дві функції. По-перше, будучи безпосередньо діючими, вони забезпечуються правосуддям. Це значить, що для захисту своїх прав і законних інтересів громадянина та й господарюючі суб'єкти можуть посылатися на її положення, а в судових рішеннях припустиме пряме посилання на них. По-друге, пряма дія цих норм визначається й тим, що вони зобов'язують законодавця дотримуватись пріоритетності їх дії відносно інших правових норм і служать підґрунтям для розробки юридичних гарантій у цивільному, господарському, фінансовому, податковому законодавстві.

В Основному Законі більшість конституційних гарантій має загальний характер і стосується як господарюючих суб'єктів, так і всіх інших громадян. Це а) гарантія державного захисту прав та свобод людини і громадянина, неприпустимість при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів звуження змісту й обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22); б) право кожного захищати свої права і свободи всіма способами, не забороненими законом, і гарантії судового захисту (ст. 55); в) компенсація заподіяного збитку й відшкодування державою шкоди (ст. 56) та ін. Разом з тим гарантії від недобросовісної конкуренції і зловживання монополієм становим на ринку (ч. 3 ст. 42) адресовані безпосередньо господарюючим суб'єктам.

В Конституції України вирішена головна економічна й правова проблема – проблема власності. Усі суб'єкти права власності юридично рівні

перед законом. Кожен вправі мати на праві власності будь-яке майно – рухоме й нерухоме, предмети споживання й засоби виробництва (лише для деяких предметів установлюється особливий режим в інтересах охорони екологічної й суспільної безпеки і здоров'я населення).

Найважливішим критерієм щодо відносин власності є положення Конституції (ч. 1 ст. 41), що проголошують і юридично гарантують свободу використання кожним своїх здібностей і майна будь-яким не забороненим законом способом, тобто свободу економічної діяльності й приватної власності, тому що свобода економічної діяльності на базі свого майна й своїх здібностей і є свободою приватної власності, що здійснюється в рамках закону. Така економіка може бути названа вільною, тому що вона заснована на свободі індивіда, – на безумовному дотриманні його особистих прав і свобод – як даних при народженні, яким присвячено роз. 2 Конституції, так і придбаних ним згодом на законних підставах.

У ст. 41 Конституції містяться відразу дві найважливіші конституційні гарантії безперешкодного здійснення господарської діяльності: а) ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як за рішенням суду і б) примусове відчуження майна для державних потреб може бути застосовано лише як виняток тільки за умови попереднього й повного відшкодування його вартості.

Конституційні норми ст. 58 про те, що «закон та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи», є важливими конституційними юридичними гарантіями. Неприпустимість додання зворотної дії закону забезпечує правову стабільність і для суб'єкта господарювання, і для громадянина.

Не менш важливою конституційною гарантією здійснення господарської діяльності є єдине фінансове, валютне регулювання і єдина грошова система на всій території держави. Це забезпечується здійсненням на рівні держави фінансового, валютного регламенту, регулювання грошової емісії, основ цінової політики (ст. 99 Конституції) шляхом створення централізованої системи державних фінансово-економічних органів і служб у даній сфері.

Розвитку підприємницької діяльності сприяє також те, що в повній відповідності із загальновизнаними нормами міжнародного права Конституція закріплює прирівнювання іноземних громадян та осіб без громадянства до українських громадян щодо їх прав та обов'язків (ст. 26).

Принципове значення мають положення Конституції, що вперше Україна проголошена соціальною державою (ст. 1), політика якої, у тому числі у сфері економіки й підприємництва, служить створенню умов для гідного життя й вільного розвитку індивіда. Людина, її права і свободи оголошуються вищою цінністю: охороняються її праця і здоров'я, вводиться гарантований мінімальний розмір оплати праці, забезпечується державна підтримка родини, материнства, батьківства й дитинства, інвалідів і літніх

громадян, розвивається система соціальних служб, установлюються державні пенсії, матеріальні допомоги та інші гарантії соціального захисту.

Варто підкреслити, що Конституція не визначає конкретного механізму функціонування економіки країни, відносячи його створення до відповідних актів законодавства. Безумовно, конструкція економічних відносин простежується у змісті статей 13, 14, 41, 42 і 67 та ін. Разом із тим цілком очевидно, що ці норми закріплюють модель внутрішньодержавної організації ринкових відносин і ніяк не позначають механізмів захисту економіки України від зовнішніх впливів.

Виходячи із цього, вважаємо за доцільне закріпити в Основному Законі зобов'язання держави провадити політику протекціонізму стосовно власних товаровиробників, захищати митні кордони, забезпечувати конвертованість і стабільність національної валюти, перешкоджати відтоку капіталів за кордон, сприяти інвестиціям в економіку країни тощо. Це необхідно тому, що, по-перше, не слід забувати, що етапи становлення ринкових відносин в Україні та етапи розвитку ринку, що відбувалися в розвинених економічних країнах, принципово відрізняються. Ось чому господарсько-економічні відносини в Україні на цьому етапі потребують державно-правової підтримки і захисту, особливо в ситуації, коли мова йде не просто про належне правове забезпечення цих відносин (зокрема, інноваційних), а про інноваційну модель розвитку всієї країни.

По-друге, якби заходи, спрямовані на підтримку відносин економічних, були відбиті в якому-небудь конституційно-правовому акті в концентрованому виді, було б легше вирішувати питання про легітимність фіскальних заходів держави в економічній сфері, а також підкорити їх позитивним завданням, що неминуче позначилося б на ефективності їх застосування.

Значну роль у забезпеченні системи національної безпеки будь-якої країни відіграє стабільність соціальних відносин. У колишніх конституціях «радянського» періоду вирізнялися спеціальні глави "Економічна система" і «Соціальний розвиток». У чинному Основному Законі України ці конституційно-правові інститути не виділяються, що, з нашого погляду, зовсім необґрунтовано. Проблема в тому, що виявилися розділені 2 взаємозалежних поняття – ринкова економіка і соціальна держава, хоча одне без іншого існувати не можуть.

Конституція України в ст. 41, 42 регулює вільні економічні відносини в суспільстві й окремо встановлює обов'язок держави підтримувати соціально незахищені категорії населення, не вказуючи джерело надходження коштів, необхідних для цього. Руйнується природний зв'язок: вільне підприємництво – податки – перерозподіл коштів – підтримка незаможних.

Що стосується законодавчої регламентації основ забезпечення безпеки, її системи і функцій, порядку функціонування органів по забезпеченню безпеки, то вони врегульовані в Законах України «Про Раду національної безпеки й оборони України» [1; 1998. – № 35. – Ст. 237], «Про службу безпеки України» [1; 1992. – № 27. – Ст. 382], «Про міліцію» [1; 1991. – № 4.

– Ст. 20], «Про оборону України» [1; 1992. – № 9. – Ст. 106], «Про боротьбу з корупцією» [1; 1995. – № 34. – Ст. 266], «Про інформацію» [1; 1992. – № 48. – Ст. 650], «Про боротьбу з тероризмом» [1; 2003. – № 25. Ст. 180], «Про державну таємницю» [1; 1994. – № 16. – Ст. 93], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [1; 1993. – № 35. – Ст. 358], «Про оперативно-розшукову діяльність» [1; 1992. – № 22. – Ст. 303] та ін.

Здавалося б, наведений перелік становить достатнє правове підґрунтя. Однак, при детальному розгляді виявляється, що проблема економічної безпеки країни далеко не повною мірою має державно-правове оформлення. Зокрема, ще й дотепер немає чіткого механізму реалізації цих правових рішень. У сфері правового забезпечення національної безпеки України в даний час реально діє лише законодавчий акт загальнодержавного рівня – Закон України «Про основи національної безпеки України» [1; 2003. – № 39. – Ст. 351], який в узагальненому вигляді регламентує питання національної безпеки держави.

Треба визнати, що й це законодавче регулювання відстає від реалій сьогодення. Так, відповідно до Конституції України, загальне керівництво органами безпеки здійснює Президент України (ст. 106), а діяльність Ради національної безпеки й оборони України обмежується підготовкою відповідних рекомендацій (ст. 3 Закону «Про Раду національної безпеки й оборони України»).

Цілком очевидно, що поряд з потребою створення ефективної законодавчої бази потрібна організація конструктивного механізму керування процесом розробки, реалізації й контролю виконання практичних заходів щодо забезпечення безпеки взагалі й безпеки економічної, зокрема. Необхідний єдиний державний порядок розробки Концепції економічної безпеки і Стратегії її забезпечення, Концепції інноваційного розвитку і Стратегії його забезпечення, економічних програм забезпечення безпеки України та інноваційного розвитку держави, інших нормативно-правових актів у цій царині. Саме за умови практичної реалізації названих завдань можливе дійове й ефективне функціонування системи забезпечення економічної безпеки нашої держави в умовах вибору найбільш оптимальної моделі подальшого економічного розвитку.

Література та посилання

1. Відомості Верховної Ради України.
2. Атаманова Ю.Є Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України: Монографія. – Харків.: Факт, 2006. – 255 с.
3. Ліпкан. В.І Теорія національної безпеки: Монографія. – К.: КНТ, 2009. – 630 с.
- Литвак О.І. Державний вплив на злочинність: Монографія. – К.: Юніком Інтер, 2000. – 280 с.
4. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: Монографія. – К.: Вид. інф. центр, 1999. – 463 с.

5. Пастернак-Таранущенко Г.В. Економічна безпека держави: проблеми та механізми їх розв'язання. – Вісник НАН України. – 1998. – № 11–12. – С. 67–73.

*Звєрєва Олена Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
м. Донецьк*

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ РОЗРОБКИ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ЦІЛЬОВОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ СПОЖИВЧОГО РИНКУ ЯК СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

В умовах поглиблення міжнародної інтеграції України та глобалізаційних процесів у світі все більшу актуальність набувають питання забезпечення економічного суверенітету нашої країни.

Україну як суверенну державу проголошує ст. 2 Конституції, згідно якої «Суверенітет України поширюється на всю її територію» [1]. Законом, спрямованим на правове забезпечення державного суверенітету України, є Закон України «Про основи національної безпеки України» (далі Закон) від 19 червня 2003 року [2], п.3 ст. 1 якого визначає національні інтереси як життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Отже, законодавець розглядає забезпечення національного інтересу як необхідного елементу державного суверенітету країни і вбачає за необхідне прийняття спеціального закону, спрямованого на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Ст. 7 Закону вказує загрози національним інтересам і національній безпеці України серед яких окремо виділяються загрози у економічній сфері. Не можна не погодитись, що викладені законодавцем загрози є дуже суттєвими та такими, що потребують відповідного обов'язкового вирішення. Тому з метою усунення загроз національній безпеці та суверенітету України ст. 8 Закону передбачає основні напрями державної політики з питань національної безпеки та виділяє спеціальні напрями у економічній сфері. Так, окремо виділяється забезпечення продовольчої безпеки та захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту – поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу, а також забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Вбачається, що вказані напрями спрямовані на захист вітчизняного товаровиробника, на захист споживача товарів, робіт, послуг та захист

продавця як учасників споживчого ринку, тобто на захист споживчого ринку у цілому.

На необхідність забезпечення безпеки споживчого ринку в цілому, а не окремих його елементів вказує виділення у якості фактора загрози національній безпеці України та стабільності в суспільстві істотне скорочення внутрішнього валового продукту; ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; низькі темпи розширення внутрішнього ринку; небезпечного для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки та критичний стан з продовольчим забезпеченням населення. Однак, вбачається, що розвиток вітчизняної промисловості у деяких випадках, щодо сфери товарів народного споживання, здійснюється шляхом впровадження випуску товарів за іноземними технологіями на території нашої країни, тому актуальним стає не лише питання контролю імпортованої, а також і контролю продукції, що виробляється в Україні, яке перетинається з проблемою забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника та вітчизняної економіки. Така постановка питання буде охоплювати не лише належне забезпечення державного суверенітету, а також і суверенітету нації.

Вивчення проблематики господарсько-правового захисту споживчого ринку дозволило встановити, що більшість робіт, присвячених дослідженням споживчого ринку, написані в області економіки. В галузі права дослідження в основному обмежуються питаннями захисту прав споживачів у рамках цивільного або адміністративного права. Проте вирішити завдання належного захисту прав споживача та забезпечення безпеки окремої особи наразі неможливо без належного захисту споживчого ринку та забезпечення безпеки усієї нації.

Специфіка стосунків у сфері захисту споживчого ринку полягає в тому, що в даному випадку підвищену важливість придбавають норми захисту і забезпечувальні заходи. Розділяючи точку зору В.А.Ойгензіхта [3], ми розглядаємо захист споживчого ринку як деякий «захисний» механізм, покликаний «забезпечити» споживчий ринок від можливих порушень прав і законних інтересів його учасників. Представляється, що такий захисний механізм може бути забезпечений за допомогою відповідної функціонально-цільової програми захисту споживчого ринку.

В даному випадку захист споживчого ринку буде кінцевою метою деякої функціонально-цільової системи і норми права в цій системі покликані «захистити», «забезпечити» споживчий ринок від можливих порушень і захистити права й законні інтереси його учасників. Отже, необхідно вести мову про деяку функціонально-цільову систему, метою якої виступатиме захист споживчого ринку.

Побудова відповідних функціонально-цільових систем може сприяти вдосконаленню виникаючих суспільних відносин, про що вказувалося в літературі, та забезпечувати економічний суверенітет країни. Так, важливість використання програмно-цільового підходу до розробки плану соціально-

економічного розвитку держави без якого неможливий розвиток економіки країни на сучасному етапі [4] переконливо доводить Мамутов В.К. у роботі «Без загальнодержавного планування економіку країни не підняти».

Про необхідність розробки цільової програми як засобу вдосконалення господарського законодавства говорить Г.Л.Знаменський, визначаючи мету вдосконалення господарського законодавства як забезпечення ефективності функціонування цього законодавства в економіці [5, с.114]. При цьому вказує, що досягнення загальної мети вдосконалення господарського законодавства можливо через побудову низки відповідних функціонально-цільових підсистем господарського законодавства. Ймовірно, однією з таких функціонально-цільових систем вдосконалення господарського законодавства може бути функціонально-цільова система захисту споживчого ринку, де захист споживчого ринку буде метою, тобто кінцевим результатом досягнення якого можливе шляхом належної правової регламентації виникаючих правовідносин. Досягнення ж кінцевої мети – захисту споживчого ринку – у свою чергу є однією із складових економічного суверенітету країни.

Для ефективного захисту споживчого ринку слід вести мову про функціонально-цільову систему норм, що забезпечують захист споживчого ринку, де власне захист споживчого ринку буде метою функціонування певної системи правових норм. Саме системи, що складається з норм різних галузей права, спрямованих на захист споживчого ринку.

Важливою характеристикою такої системи є узгодженість правових норм, що забезпечують її, «здатність досягати в процесі функціонування загальну мету» [5, що є, с.136]. Про необхідність побудови відповідної функціонально-цільової системи захисту споживчого ринку свідчить колізійність і неузгодженість чинних нормативно-правових актів в досліджуваній сфері.

Представляється, що в таку систему повинні входити правові засоби захисту споживчого ринку в сферах виробництва, торгівлі та споживання. Для успішного функціонування такої системи потрібне визначення ролі держави і уточнення органів, відповідальних за реалізацію програми в цілому та їх компетенції з тим, щоб в їх правах та обов'язках чітко виражалася спрямованість на досягнення загальної мети, - захисту споживчого ринку.

Роль держави у формуванні та розвитку функціонально-цільової системи захисту споживчого ринку бачиться у здійсненні заходів законодавчого і нормативного регулювання, спрямованих на забезпечення дотримання усіма учасниками ринку економічного правопорядку й захисту їхніх прав та законних інтересів, а також інтересів держави і суспільства.

Викладене дозволяє зробити висновок, що на сучасному етапі слід вести мову про необхідність захисту споживчого ринку як складової економічного суверенітету України, яка буде складатися із забезпечення підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, вдосконалення антимонопольної політики, забезпечення продовольчої безпеки та захисту внутрішнього ринку від недоброякісних товарів, робіт, послуг, у тому числі,

захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту – поставок продукції, яка може завдати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу.

Література та посилання

1. Конституція України: Основний закон.
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
3. Система гражданско-правовых охранительных мер / Т.И. Илларионова. – Томск: Изд-во Том.ун-та. – 1982. – 162 с.
4. Мамутов В.К., Ющик А.И. Без общегосударственного планирования экономику страны не поднять. – Голос Украины. – № 114 (4864).
5. Знаменский Г.Л. Совершенствования хозяйственного законодательства: цель и средства: монография. – К.: Наукова думка, 1980. – 186 с.

Шелухин Н.Л.,

*кандидат юридических наук, доцент,
начальник НИЛ проблем борьбы
с правонарушениями в сфере
хозяйственных и транспортных
правоотношений ДЮИ ЛГУВД,
г. Донецк*

УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУВЕРЕНИТЕТА ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ МЕЖДУНАРОДНОЙ ИНТЕГРАЦИИ

В условиях международной экономической интеграции интересы государства и его охранно-защитная функция национальных интересов начинают резко обостряться [1]. Особую значимость получает вопрос об обеспечении безопасности и стабильности общества в целом. Это, достигается, прежде всего, использованием правовых методов, которые играют первостепенную роль.

Хозяйственный механизм является составной частью экономической системы, а, следовательно, и экономического суверенитета. Он выполняет немало важных функций, таких как функция использования экономических законов, функция разрешения социально-экономических противоречий, функция реализации отношений собственности на средства производства. Исходя из этого, экономический суверенитет Украины в формировании и развитии хозяйственного механизма предусматривает возможность законодательных органов и правительства Украины применять всю совокупность правовых, административных и экономических рычагов для регулирования сторон, элементов, составных частей развития общественного

способа производства, а также осуществления контроля за выполнением принятых решений и поддержанием общественного хозяйственного правопорядка.

К сожалению, в условиях продолжающегося экономического кризиса на Украине уровень общественного хозяйственного правопорядка трудно назвать достаточным, в связи, с чем на повестку дня встает вопрос о необходимости его укрепления различными правовыми средствами. Одним из путей повышения уровня общественного хозяйственного правопорядка является применение норм уголовного права. Роль этих норм существенно возрастает, если они используются в сочетании с другими правовыми нормами, например, с такими как хозяйственно-правовыми и административно-правовыми нормами.

Рассматривая вопрос о принципиальных возможностях использования уголовно-правовых норм для целей решения экономических проблем необходимо заметить, что нормы уголовного права дают возможность шире использовать в практической уголовной политике штрафы, конфискацию имущества и исправительные работы.

Уголовное право есть уголовное законодательство плюс рациональная, научно обоснованная его реализация, выражающаяся, в конечном счете, в надежной и повсеместной защищенности от преступлений интересов граждан, субъектов хозяйствования, общества и государства, в стабильном правопорядке, а, следовательно, и в реальных, практически осуществимых правах и свободах граждан, в том числе в тех правах и свободах, которые становятся возможными в связи с устранением роста и снижением уровня преступности. Свобода от преступлений, состоящая в том, что тебя не обманут, не оскорбят, не ограбят, не убьют, не отнимут твою собственность [2].

Уголовное право, применительно к общественному хозяйственному правопорядку – это не столько неотвратимость наказания, сколько контроль за хозяйственной деятельностью, состоящий в ее охране путем предупреждения, пресечения и раскрытия преступлений в сфере хозяйственных правонарушений путем первостепенного и оперативного реагирования на них. Экономика лишается всякой перспективы выхода из кризиса и в том случае, если процветает коррупция, разворовывание бюджетных средств и другие подобные преступления. За 1 полугодие 2010 г. выявлено более 25 тысяч преступлений по линии экономики, из которых более 11 тысяч тяжких и особо тяжких. Количество преступлений против собственности составило 8916, из которых присвоение, растрата имущества или завладение им путем злоупотребления служебным положением – 5458. Выявлено 5266 преступлений в сфере хозяйственной деятельности (1018-нарушение порядка производства операций с металлоломом, 441-мошенничество с финансовыми ресурсами, 379-фиктивное предпринимательство, 204-легализация доходов, полученных преступным путем и т.д.). Из 10618 преступлений в сфере служебной деятельности 3364 преступления связано со злоупотреблениями властью или служебным

положением, 1610 преступлений со взяточничеством. Наибольшее количество преступлений совершено с использованием бюджетных средств - 5958, в сфере банковской деятельности - 2538, в сфере приватизации - 1818 и агропромышленного комплекса - 1622 [3].

Огромный размах приобрела налоговая преступность. По данным государственной налоговой администрации налоговой милицией в первом полугодии 2010 года выявлено 2946 преступлений в сфере налогообложения, из них - 2658 тяжких. Выявлено 239 преступлений, из которых 72 - за уклонение от уплаты налогов в особо крупных размерах, 107 - преступления, связанные с изготовлением фальсифицированных напитков из сырья, опасного для жизни и здоровья людей. Благодаря работе налоговой милиции в бюджеты всех уровней взыскано с правонарушителей около 1,8 миллиарда гривен. Выявлено 1,2 тысячи фактов предоставления необоснованного заявления на возмещение НДС из бюджета субъектами хозяйственной деятельности. Сумма предупреждений к возмещению НДС составляет 4,2 миллиарда гривен. Из незаконного оборота изъято товарно-материальных ценностей на сумму около 900 миллионов гривен. Разоблачены 413 подпольных производств товаров народного потребления, из которых 161 - алкогольной продукции. Изъято товарно-материальных ценностей на общую сумму почти 520 миллионов гривен [4].

В период с 2000 по 2010 гг. существенно сократился объем валового внутреннего продукта (ВВП) при приросте регистрируемой преступности экономической направленности, возросла безработица, еще более снизился уровень жизни значительной части населения, ухудшилась демографическая ситуация, в отдельных городах (например, Дебальцево в зимнее время на протяжении последних трех лет отсутствует теплоснабжение в половине жилого фонда города, под угрозой оказалась сама жизнь десятков тысяч людей).

Наибольшего размаха в 90-е годы прошлого столетия достигли криминальные процессы в сфере приватизации. Крупнейшие предприятия Украины были проданы за 10-20% реальной стоимости. Вполне понятно, что подобное стало возможным только при попустительстве со стороны коррумпированных чиновников, которые, сохранив и закрепив с помощью грязных денег свои позиции в руководящих сферах власти и управления, сумели в дальнейшем основательно внедриться в создаваемые новые экономические структуры.

На первом этапе экономической реформы в Украине преобладали хищения денежных средств банков, а также хищения денежных средств вкладчиков, совершаемые путем создания организаций типа финансовых пирамид (банк «Украина», торговый дом «Селенга»). Во второй половине 90-х годов получили широкое распространение такие экономические преступления, как незаконное получение и присвоение кредитных ресурсов коммерческих банков, сопровождавшиеся переводом капиталов за границу.

Либерализация внешнеэкономической деятельности привела к тому, что отечественный рынок заполнился поступающей из-за рубежа

низкопробной продукцией, причем подчас представляющей реальную опасность для жизни и здоровья украинского потребителя. Растущее насыщение отечественного рынка товарами, не отвечающими требованиям безопасности, есть один из серьезных факторов высокой смертности жителей Украины. Данные проверок показывают, что более половины всех завозимых из-за рубежа продовольственных товаров, в том числе рыбы, сливочного масла, колбас, копченостей, мяса, спиртных напитков опасны для здоровья и (или) жизни человека.

Необходимость более широкого, глубокого, а главное – эффективного использования уголовно-правовых средств в складывающихся условиях объясняется еще и тем, что нынешние проблемы экономического развития Украины усугубляются ростом теневой экономики, причем рост ее происходит не только и не столько в связи с возрастанием объемов экономического развития, сколько за счет опережающего сокращения официальной экономики.

Если, экономическая преступность напрямую влияет на уровень общественного хозяйственного правопорядка, то, общеуголовная преступность влияет на его состояние опосредованно, но достаточно весомо. Речь идет о преступлениях, последствия которых имеют причинение имущественного ущерба собственникам или иным владельцам либо создание угрозы для нормальной хозяйственной деятельности. Если, скажем, наносят вред здоровью эффективно работающего предпринимателя либо членам его семьи или незаконно подвергают их уголовному преследованию, уничтожают или захватывают его собственность, допускаются террористические проявления в различной направленности, то в результате этого проигрывает экономика, так как под угрозой оказываются и субъекты хозяйственной деятельности и люди, которые ее осуществляют.

И дело здесь заключается не только в нормальной жизнедеятельности субъектов хозяйствования, но и в высоком трудовом потенциале и жизненном тоне тех специалистов и менеджеров, кто непосредственно осуществляет хозяйственную деятельность, создает товары народного потребления и оказывает услуги.

Учитывая, что, по сравнению с прошлым годом количество преступлений общеуголовной направленности увеличилось на 37% и составило более 230 тысяч, в том числе: 1188 умышленных убийств, 125 тысяч краж, 11 тысяч грабежей, 10 тысяч мошенничества, 5 тысяч хулиганств - ожидать при такой сложной криминальной ситуации в стране экономического подъема не приходится. Причем на востоке Украины (Донецкая, Луганская, Днепропетровская, Харьковская, Запорожская области, Донецкая, Южная и Приднепровская железнодорожные дороги) совершено практически половину (47%) всех преступлений Украины – 31665, 17181, 27016, 13813, 13827, 3766 соответственно. В структуре общеуголовных преступлений все больший удельный вес составляют преступления античеловечной (разрушающей человека) направленности – организация и преступления, связанные с наркотиками и оружием за 6

месяцев 2010 года зарегистрировано 28,6 тысяч наркопреступлений, выявлено 6,5 тысяч преступлений связанных с незаконным оборотом оружия, изъято 1726 единиц огнестрельного оружия.

Трудовой потенциал государства не может в таких условиях обеспечивать ее нормальное экономическое развитие. Он становится менее производительным, с одной стороны, и более затратным, с другой. Сохранение такого положения, неприменение против преступности жизненно необходимых мер противодействия неизбежно приводит к резкому изменению соотношения в обществе законопослушного и криминализованного населения в пользу последнего, к дальнейшему углублению присущего рыночной экономике противоречия между трудом и капиталом, росту социальной напряженности, ослаблению общественного хозяйственного правопорядка. Снижение же преступности способно гармонизировать взаимоотношения между представителями труда и капитала и обеспечить, тем самым устойчивое экономическое развитие и экономический суверенитет государства.

Вот почему в настоящее время все усилия руководства нашего государства направлены на вывод экономики из кризисного состояния, на придание ей динамичного, прогрессивно развивающегося характера. И здесь довольно важную роль призваны сыграть меры уголовно-правового характера. В данной связи следует признать справедливое утверждение В.А. Команчи о том, что «недооценка уголовно-правовых средств решения экономических проблем, с одной стороны, способствует усилению негативных тенденций в экономике, росту экономических преступлений..., а с другой – требует от общества серьезных затрат на противодействие криминальным формам экономической активности» [5].

Значительную угрозу экономическому суверенитету Украины представляют сохраняющиеся возможности легализации незаконных приобретений, полученных в результате различных форм преступной деятельности, в особенности организованных. Придание незаконным доходам внешней видимости законных ведет к укреплению экономической власти тех, у кого эти доходы, в конечном счете, оказываются. Обычно это руководители и активные участники преступных сообществ и иных криминальных объединений. Они получают необоснованное преимущество над добросовестными субъектами экономических отношений, укрепляя свои позиции по всем направлениям, и, прежде всего в направлении криминальной деятельности.

Негативные процессы в экономике способствуют росту межрегиональных распрей. Это ведет к усилению экономической и политической нестабильности, ослаблению единого экономического и правового пространства Украины. Экономическая дезинтеграция, социальное расслоение общества, девальвация духовных ценностей – все это вызывает рост напряженности во взаимоотношениях между регионами и регионов с центром, а, следовательно, создает прямую угрозу самому существованию Украины как суверенного государства. На стадии разработки и принятия

нормативных правовых актов, ограничивающих свободу и экономические права субъектов хозяйствования, не учитываются факторы, влияющие на дальнейшее развитие частного и особенно малого бизнеса. Тем самым продолжается процесс ухода экономически активных граждан в сферу теневой экономики, сохраняется тенденция роста экономических преступлений, и как следствие всего этого – снижение поступлений в доходную часть бюджета.

От эффективного функционирования системы хозяйствования государства в целом зависит обеспечение социально-политической безопасности общества, поддержание достаточно высокого уровня жизни населения, формирование устойчивой системы социальных ценностей, интегрирование Украины в прогрессивно развивающееся мировое пространство.

Все это требует более широкого и более полного использования уголовно-правовых средств в целях обеспечения экономического суверенитета государства в условиях международной интеграции в целом и обеспечения общественного хозяйственного правопорядка в частности. Для чего, на данном направлении уголовно-правовой политики, на строго научной основе, возникает необходимость разработки стратегии правоохранительной деятельности по обеспечению надлежащего уровня общественного хозяйственного правопорядка, включающей в себя задачи, основные направления, средства и методы данной деятельности.

В первоочередном порядке важно наметить и осуществить комплекс мер, необходимых для снижения уровня хозяйственной, должностной и иной преступности, особое внимание, обратив при этом, на такие ее составляющие, как: хищения и другие преступления против собственности; преступления в сфере экономической деятельности; преступления против общественной безопасности и общественного порядка; преступления в сфере компьютерной информации; преступления против государственной власти, интересов государственной службы и службы в органах местного самоуправления.

Литература и ссылки

1. Хабибуллин А.Г., Чернобель Г.Т. Интересы государства и его охранно-защитная функция // Журнал российского права. 2008. – № 5. – С. 18–27.
2. Панченко П.Н. Оптимизация уголовной политики и проблемы правопорядка в экономике: Монография / Под ред. доктора юридических наук, профессора В.М. Баранова. – Нижний Новгород: Нижегородская академия МВД России; Нижегородский филиал Государственного университета – Высшая школа экономики, 2004. – 457 с.
3. Стан та структура злочинності в Україні (2010 – I півріччя) / Официальный сайт МВД Украины [Электронный ресурс] Режим доступа <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/374130;jsessionid=B D65362683B1EEFA907B1D97052BD47B>

4. ГНА: Состоялось совещание по итогам работы налоговой милиции / Официальный сайт Кабинета Министров Украины [Электронный ресурс] Режим доступа http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=243532074
5. Команчи В.А. Уголовно-правовые средства решения экономических проблем в условиях реформ: принципиальные возможности, направления использования и практические результаты: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – Н. Новгород: Нижегородская академия МВД РФ, 2001. – С. 4.

*Илларионов А.Ю.,
младший научный сотрудник,
Институт экономико-правовых
исследований НАН Украины,
г. Донецк*

«ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЕ» УГРОЗЫ ЭКОНОМИЧЕСКОМУ СУВЕРЕНИТЕТУ УКРАИНЫ (НА ПРИМЕРЕ ЭНЕРГЕТИКИ)

В последнее время актуализировались вопросы угроз безопасности страны в аспекте недостаточности энергетических ресурсов для обеспечения различных потребностей экономики и общества, угроз потери преимущества в транспортировке энергоносителей, монополизация внутреннего рынка светлых нефтепродуктов и т.п. Во главу угла при этом ставились больше внешние причины, тогда как доминирующую роль играют причины внутренние. Недостатки в государственном управлении, правовом регулировании, отсутствие или нежелание применять надлежащий инструментарий для контроля за деятельностью субъектов хозяйствования в таких чувствительных сферах, как ТЭК, под углом связи такой деятельности и возникновения угроз национальной безопасности, отсутствие какого-либо четкого и реалистичного сценария как предотвращения возникновения многих угроз в будущем, так и минимизации влияния уже существующих угроз.

Базовый в этой сфере Закон Украины «Об основах национальной безопасности Украины» от 19 июня 2003 г. № 964-IV [1] определяет, что национальная безопасность – это защищенность важных интересов общества и государства, при которой обеспечиваются развитие общества, своевременное выявление, предупреждение и нейтрализация реальных и потенциальных угроз национальным интересам в экономической сфере, в том числе и в энергетике и энергосбережении (ст. 1). Национальные интересы в том же Законе определяются как жизненно важные материальные ценности Украинского народа как носителя суверенитета и единственного источника власти в Украине, первостепенные потребности общества и государства, реализация которых гарантирует государственный суверенитет Украины и её прогрессивное развитие.

В соответствии со ст. 7 указанного выше Закона одной из угроз в экономической сфере является неэффективность использования топливно-энергетических ресурсов, недостаточные темпы диверсификации источников их поставок и отсутствие активной политики энергосбережения, что создает угрозу энергетической безопасности страны. Относительно ТЭК является актуальной и такая угроза, как критический для экономической независимости Украины рост доли иностранного капитала в стратегических отраслях экономики вследствие непродуманной приватизации.

Эти положения нашли своё развитие в Указах Президента Украины, которыми введены в действие Решения Совета национальной безопасности и обороны Украины. Так, в Решении от 3 февраля 2010 года «О мерах по повышению эффективности государственного управления в области геологического изучения и использования недр» [2] обращено внимание на то, что существующая система государственного управления в сфере геологического изучения и пользования недрами не отвечает интересам национальной безопасности.

В решении Совета национальной безопасности и обороны Украины от 7 октября 2009 г. «О расширении и модернизации инфраструктурных систем экономики и систем жизнеобеспечения» [3] обращено внимание на то, что комплекс проблем, связанных с реализацией государственной политики обеспечения социально-экономического развития, приводит к усилению негативных тенденций в инфраструктурных системах экономики и системах жизнеобеспечения. Все это, по мнению Совета, порождает ряд угроз национальной безопасности Украины. Множественные аварии на линиях электропередач, газораспределительных системах, магистральных сетях газоснабжения приводит к выводу, что в Украине присутствуют признаки инфраструктурного кризиса. Главными причинами здесь названы отсутствие долгосрочной стратегии развития, строительства и модернизации этих систем, несовершенство нормативно-правовой базы, регулирующей данную группу отношений.

Знаковым в этой сфере являются выводы, сделанные по результатам заседания Совета национальной безопасности и обороны 5 июня 2009 г. и изложенные в соответствующем решении «О развитии рынков топливно-энергетических ресурсов в рамках реализации Энергетической стратегии Украины на период до 2030 года» [4], в котором указаны ряд угроз в электроэнергетике (медленное внедрение новой модели конкурентного рынка электрической энергии, неспособность существующих рыночных механизмов и административных мер обеспечить необходимую модернизацию и обновление производственных мощностей, возрастающие потребности в маневренных мощностях, которые являются угрозой надежному функционированию объединенной энергетической системы Украины).

В этом ключе стоит отметить и проблему расширения практики решения текущих экономических вопросов путем поддержки некоторых категорий потребителей и отдельных отраслей за счет энергетической

отрасли через использование механизмов перекрестного субсидирования и предоставления льгот.

Несовершенная тарифная политика приводит также к росту кредиторской задолженности энергогенерирующих компаний, что является поводом их последующего банкротства или непрозрачной приватизации.

Неудовлетворительными названы итоги формирования и функционирования рынка угольной продукции Украины. Одной из причин такого положения является отсутствие системного подхода. Правовое регулирование отношений в сфере функционирования рынка угля сегодня является непоследовательным и фрагментарным, что не позволяет обеспечить стратегическое планирование развития угольной отрасли в целом. На законодательном уровне не определены принципы ценообразования на угольную продукцию.

Следствием неэффективных методов государственного управления угольной отраслью является постоянный рост бюджетных затрат на производство угля, которые уже сравнялись со стоимостью производства угольной продукции. Существующая система государственной поддержки отрасли является непрозрачной и неэффективной.

Переход к рыночным условиям хозяйствования, несовершенная и непрозрачная система цено- и тарифообразования, бездумной поддержки угольной отрасли являются объективными факторами, которые не позволяют обеспечить эффективную работу угольной отрасли и гарантировать энергетическую безопасность Украины. Неэффективное функционирование рынка угольной продукции является существенной преградой для развития конкурентных отношений на рынке электрической энергии, непосредственно влияет на положение дел в металлургическом комплексе Украины.

Проблемы на рынках электрической энергии, угля и природного газа осложняются неэффективным государственным управлением, которое не применяет инструментов межотраслевого баланса национальной экономики. И причины этому не только внешние, сколько внутренние, связанные с процессами, которые лежат вне правового поля. Все указанные рынки требуют реформирования в соответствии с обязательствами Украины в связи с активизацией процесса евроинтеграции.

Предложенные в решении Совета «О развитии рынков топливно-энергетических ресурсов в рамках реализации Энергетической стратегии Украины на период до 2030 года» выходы из сложившегося системного кризиса в энергетике Украины навряд ли могут быть реализованы в ближайшее время. Для их реализации необходима правовая база на уровне Законов Украины, государственных программ, имеющих признаки и инструментарий межотраслевого влияния на формирования хозяйственных отношений в том числе на основании и в развитие ст. 12 Хозяйственного кодекса Украины [5]. Учитывать здесь стоит так же нормы законов Украины «Об Общегосударственной программе адаптации законодательства Украины к законодательству Европейского Союза» [6], «О ратификации Договора к Энергетической Хартии и Протокола к Энергетической Хартии по вопросам

энергетической эффективности и смежных экологических аспектов» [7] и «О ратификации Поправки к положениям Договора к Энергетической Хартии, касающимся торговли» [8].

Для эффективного противостояния перечисленным и кратко проанализированным угрозам необходимо использование программно-целевого подхода, который, увы, не проявился в отраслевых программах и направлениях государственной политики в отдельно взятых базовых отраслях, в том числе и в энергетике, даже с принятием Закона Украины «О государственных целевых программах» от 18 марта 2004 г. № 1621-IV [9]. Более того, работа центральных органов исполнительной власти по планированию и выполнению государственных целевых программ признана такой, которая имеет существенные системные недостатки [10]. Большинство из отраслевых программ не определяют конкретных мероприятий, объемов и источников финансирования, государственных заказчиков, исполнителей и их ответственность, результаты и т.д. Поэтому мы можем наблюдать, например, в угольной отрасли 3 действующих программы, ни одна из которых не выполняется по сути. К этому можно прибавить бюджетную Программу «Уголь Украины» [11], программы относительно усовершенствования отношений в сфере недропользования, промышленной безопасности и т.п. Корень проблемы здесь видится в различии регулирования программного и бюджетного планирования, что также порождает несогласованности в подходах к развязыванию очерченного круга проблем. Необходима гармонизация этих подходов с ликвидацией самого определения программы как бюджетная. Любая принятая программа должна иметь четкий источник финансирования: Государственный бюджет в случае когда программам является общегосударственной, или местные бюджеты в соответствующих случаях.

В сфере энергетики можно отметить еще и такие угрозы, как систематическое невыполнение запланированных мероприятий на 2006-2010 гг., в том числе в рамках реализации Энергетической стратегии Украины на период до 2030 г. в части создания адекватной нормативно-правовой базы, привлечении иностранных инвестиций, реформирование отношений собственности, международного сотрудничества в энергетической сфере, реализации политики энергоэффективности и развития возобновляемых и альтернативных источников энергии, диверсификации источников и маршрутов транспортирования энергоносителей, обеспечение роста собственной добычи углеводородов и других энергоносителей (в частности, углеводородов на континентальном шельфе Черного моря и урана), развития и модернизации энергетических мощностей и магистральных сетей, повышение экспортного потенциала ТЭК, модернизации и реконструкции угледобывающих и нефтеперерабатывающих предприятий, газотранспортной системы, коммунальной теплоэнергетики и систем теплоснабжения, предприятий ядерно-топливного цикла, создание стратегических запасов энергоносителей, научно-технического обеспечения отрасли.

Стоит отметить, что некоторые шаги, оцененные как необходимые для развития ТЭК, являются еще и потенциальными угрозами энергетической безопасности страны (например, привлечение иностранных инвестиций, отдельные аспекты международного сотрудничества в сфере ТЭК). Важным аспектом в сфере минимизации угроз энергетической безопасности является проблема перехода на долгосрочные, прямые и прозрачные контракты в первую очередь с Российской Федерацией в вопросах поставок природного газа и его транзита европейским потребителям.

Проблемным является и вопрос проведения переговоров и подписание с Американской Стороной контрактов на поставки компанией WESTINGHOUSE ядерного топлива на 3 атомные энергоблоки, начиная с 2011 г., что, видимо, снизит потенциал и актуальность создания отечественного замкнутого цикла производства ядерного топлива [12].

Есть примеры обращения внимания и на «точечные» проблемы, являющиеся следствием системного кризиса, например, в нефтегазовой отрасли [13].

В развитие вопроса об угрозах энергетической безопасности Украины в отдельно взятой сфере ТЭК, можно сконцентрировать внимание на угольной отрасли. Ко всему вышесказанному о существовании системных недочетов в этой сфере, которые составляют реальную угрозу безопасности государства в экономической, энергетической и экологической сферах, здесь можно добавить, что, начиная с 1996 года – года начала реализации «посоветованных» мероприятий по «реструктуризации» отрасли, отрасль находится в глубочайшем кризисе. К этому добавляется неудовлетворительный уровень промышленной безопасности и охраны труда шахтеров, техническое отставание отрасли от отраслей соседних стран (Польша, Российская Федерация). Развернуто о вышеописанных проблемах сказано в решении Совета национальной безопасности и обороны Украины от 30 мая 2008 г. «О состоянии и перспективах развития угольной промышленности и неотложных мерах по повышению безопасности труда в этой отрасли» [14].

Обострение мирового энергетического кризиса, а также перспективы исчерпания природных запасов углеводородов должно подталкивать Кабинет Министров Украины к пересмотру Энергетической стратегии Украины на период до 2030 года относительно усиления энергетической независимости государства с учетом того, что уголь является основным стратегическим энергоносителем в Украине, собственных запасов которого с избытком. Этот же аргумент должен стать основным при определении со стратегией развития отрасли, приватизации и т.д.

О значимости роли энергетики в экономике страны говорить, наверное, не нужно. Более того, можно поспорить: справедлив ли тезис о том, что именно «деньги – кровь экономики»? Какое тогда место энергии, если энергия с условной степенью свободы «конвертируется» в деньги, а деньги – в энергию? Наличие энергетических ресурсов на территории страны (или точнее в недрах) зачастую приводит к наличию денег в виде иностранной

валюты и именно той, которая является общепринятой в мире для расчетов во внешнеторговых операциях (доллар США, евро, иена). Наличие энергетических ресурсов сверх потребности экономики того или иного государства приводит к положительному торговому балансу, расширяет возможности государства по закупке технологий, вооружений, услуг по строительству важных для государства (и всего общества, всех субъектов хозяйствования без разделения по каким-либо признакам) инфраструктурных объектов и пр. Всё это является простейшим способом обеспечения безопасности станы: военной, экономической, информационной. Так в упрощенном виде можно представить реализацию основных функций государства: защиты собственной территории, содействие экономическому развитию. Проблему выявления, предупреждения угроз в сфере энергетики следует решать комплексно, так как каждая из отраслей экономики Украины связана с энергетикой, а основной угрозой экономическому суверенитету Украины стоит признать угрозу именно в сфере энергетики. подтверждений тому масса, этот факт бесспорен. Вопрос в том, готовы ли научные разработки должного уровня, чтобы предложить хотя бы перечень системных мер по снижению влияния на экономический суверенитет «энергетического фактора». Думается, что такие предложения должны найти свое отражение в Концепции правового обеспечения экономического суверенитета в условиях международной интеграции, проект которой разработан сотрудниками Института экономико-правовых исследований НАН Украины.

Должное внимание необходимо уделить и исследованию понятия «энергетический суверенитет» государства как базового слагаемого суверенитета экономического. И здесь, в первую очередь, стоит вести работу по стабилизации и приведению законодательства к состоянию, адекватному сегодняшним реалиям и к способности направлять экономические отношения в русло интересов всего общества и государства, к снабжению отраслевого законодательства инструментами защиты от негативного влияния сиюминутных (нестратегических, антигосударственных) интересов экономических и политических группировок, других стран и их разновидных объединений. К слову, стабильность хозяйственного законодательства (в т.ч. законодательства, регулирующего хозяйственные отношения в сфере энергетики и недропользования) уже смело можно признать национальным экономическим интересом.

Литература и ссылки

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 3 лютого 2010 року «Про заходи щодо підвищення ефективності державного управління у галузі геологічного вивчення і використання надр»: Указ

Президента України від 3 лютого 2010 р. № 90/2010 // Офіційний вісник Президента України. – 2010. – № 7. – Ст. 163.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 7 жовтня 2009 року «Про розбудову і модернізацію інфраструктурних систем економіки і систем життєзабезпечення»: Указ Президента України від 22 січня 2010 р. № 55/2010 // Офіційний вісник Президента України. – 2010. – № 5. – Ст. 127.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 5 червня 2009 року «Про розвиток ринків паливно-енергетичних ресурсів в рамках реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року»: Указ Президента України від 27 серпня 2009 р. № 681/2009 // Офіційний вісник Президента України. – 2009. – № 26. – Ст. 877.

5. Хозяйственный кодекс Украины от 16 января 2003 г. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11 (28.03.2003). – Ст. 462.

6. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.

7. Про ратифікацію Договору до Енергетичної Хартії та Протоколу до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів: Закон України від 6 лютого 1998 р. № 89/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 26. – Ст. 150.

8. Про ратифікацію Поправки до положень Договору до Енергетичної Хартії, що стосуються торгівлі: Закон України від 18 лютого 2009 р. № 998-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 28. – Ст. 357.

9. Про державні цільові програми: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1621-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 25. – Ст. 352.

10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 березня 2009 року «Про роботу центральних органів виконавчої влади з планування та виконання державних цільових програм»: Указ Президента України від 22 червня 2009 р. № 474/2009 // Офіційний вісник Президента України. – 2009. – № 19. – Ст. 637.

11. Про затвердження Програми «Українське вугілля»: постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2001 р. № 1205 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 38. – Ст. 1731.

12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 10 лютого 2009 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення енергетичної безпеки України»: Указ Президента України від 11 лютого 2009 р. № 82/2009 // Офіційний вісник Президента України. – 2009. – № 5. – Ст. 191.

13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 липня 2008 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення роботи нафтопроводу «Одеса – Броди» за проектним напрямом»: Указ Президента України від 15 серпня 2008 р. № 716/2008 // Офіційний вісник Президента України. – 2008. – № 32. – Ст. 985.

14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 травня 2008 року «Про стан і перспективи розвитку вугільної промисловості та

невідкладні заходи щодо підвищення безпеки праці в цій галузі»: Указ Президента України від 5 серпня 2008 р. № 685/2008 // Офіційний вісник Президента України. – 2008. – № 31. – Ст. 942.

Король Д.В.,

аспірант,

Донецький державний університет управління,

м. Донецьк

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В СФЕРІ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ЯК МЕХАНІЗМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Значення транспортної системи для успішного функціонування економіки, особливо зовнішньої, важко переоцінити, оскільки транспорт є одним з ключових чинників її розвитку.

Виходячи з того, що основним торговельним партнером України є Європейський Союз, який ініціює загальноєвропейську транспортну інтеграцію для поліпшення сполучення між Заходом і Сходом Європи та реалізації перспектив, що відкрилися в торгівлі й економіці, то доцільно розглянути відповідність нормативно-правового регулювання перевезень та визначити прогалини, що впливатимуть на безпеку економічної діяльності в цій галузі.

Нормативно-правові методи регулювання діяльності в транспортній галузі за спрямованістю своєї дії можуть підрозділятися на такі, що визначають безпеку та регулюють ринок транспортних послуг. До нормативно-правових актів, які регулюють безпеку автомобільного транспорту, можна віднести правила дорожнього руху, статут автомобільного транспорту, правила перевезень небезпечних вантажів, стандарти з екологічної безпеки і т.п.; до методів регулювання ринку транспортних послуг – ліцензування, квоти і дозволи (наприклад, для міжнародних перевезень), обмеження (числа компаній, розмірів парку й ін.). Європейське транспортне право як єдина транспортна політика і загальні правові основи регулювання не склалося, оскільки всі європейські держави (члени ЄС) не пішли на повне роздержавлення транспортної сфери та передачу її у ведення наднаціональних інститутів і органів ЄС. Понад два десятки міжнародних організацій займаються питаннями транспортної політики в Європі, наприклад, КВТ ЄЕК ООН, ЕКМТ, МСАТ, ФІАТА.

Норми, які регулюють діяльність транспорту, знаходяться на стику галузей права. У зв'язку із сказаним вище, за своєю природою їх можна віднести до трьох систем права: внутрішньодержавного (національного), комунітарного і міжнародного. Міжнародні договори ЄС утворюють особливу групу джерел європейського права, званих «зовнішніми». Вони не можуть суперечити засновницьким договорам Співтовариства.

Європейський автомобільний транспорт лідирує в транспортній системі Європи. З метою полегшення міжнародного дорожнього руху та підвищення рівня безпеки на дорогах шляхом прийняття однакових правил руху, дорожніх знаків і сигналів, 8 листопада 1968 р. було прийнято дві Віденські конвенції – про дорожній рух (з поправками від 3 березня 1993 р.) та про дорожні знаки та сигнали, які є чинними для України.

В Європейському Союзі прийнято Директиву Ради 70/156/ЕЄС від 6.02.1970 р. щодо наближення законів держав-членів стосовно відповідності транспортних засобів та їх причепів (OJ L 042, 23/02/1970 P. 0001 - 0015).

З законодавчими актами України в сфері автомобільного транспорту є: Закон України «Про автомобільний транспорт» від 04.05.2001 р. № 2344-III; Постанова Кабінету Міністрів України «Про Правила дорожнього руху» від 10.10.2001 р. № 1306.

Аналіз ступеня адаптації законодавства України до законодавства ЄС показав, що:

Закон України «Про автомобільний транспорт» відповідає Директиві 70/156/ЕЄС, зокрема, щодо основних принципів дотримання технічних вимог (статті 20, 22);

Постанова Кабінету Міністрів України «Про Правила дорожнього руху» відповідає Директиві 70/156/ЕЄС щодо основних вимог до обладнання автодорожнього транспортного засобу (розділ 31).

Врахованими в законодавстві України є положення Директиви 70/156/ЕЄС, а саме щодо:

обов'язкової відповідності автодорожніх транспортних засобів для перевезення пасажирів чи вантажу певним обов'язковим технічним вимогам; обов'язкового виконання перевірки на узгодження з відповідними технічними вимогами автодорожніх транспортних засобів перед використанням останніх (абзаци 1 і 3 Преамбули).

наявності таких частин у конструкції транспортного засобу, належний технічний стан яких становить основні технічні вимоги для експлуатації такого транспортного засобу: колеса і шини, двигун, система випускання відпрацьованих газів, баки для пального, максимальна потужність двигуна, система надходження пального, електрична система, охолоджувальна система, звуковий рівень, пристрої для запобігання забрудненню повітря, батарея, коробка передач (типи: механічна, електрична, гідравлічна), зчеплення, спідометр, індикатори швидкості, рівня пального тощо, шини, стабілізатори, амортизатори, гальмівне обладнання, вторинне гальмівне обладнання, додаткове гальмівне обладнання, яке функціонує у разі поломки зчеплення (стосовно трейлера, причепа), склоочисники і склообмивачі вітрового скла, дзеркала заднього огляду, зовнішні світлові прилади, рульове керування (пункти 1 – 10 Додатку I).

Отже, рівень адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері транспорту за напрямком «технічні вимоги» в цілому є високим. Крім перерахованих вище, основними документами, які регулюють автомобільні перевезення, вважаються:

1. Європейська Угода про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів від 30.03.1957 р., чинна для України на підставі Закону України «Про приєднання України до Європейської Угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів» від 02.03.2000 р.

2. Конвенція про договір міжнародного перевезення вантажів по дорогах від 19.05.1956 р., зі змінами від 05.07.1978 р., чинна для України як правонаступниці СРСР, який приєднався до Конвенції 1.09.1983 р.

3. Європейська угода про міжнародні автомагістралі від 15.11.1975 р. є чинною для України на підставі Постанови Уряду «Про приєднання Української РСР до Європейської угоди про міжнародні автомагістралі від 15 листопада 1975 року» від 09.11.1982 р.

4. Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення пасажирів та вантажу від 01.03.1973 р. є чинною для України.

5. Митна конвенція про перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП від 1975 р. є чинною для України на підставі Закону України «Про участь України у Митній конвенції про перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП» від 15 липня 1994 р.

6. Конвенція про карнет А.Т.А. для тимчасового ввезення товарів від 06.12.1961 р. є чинною для України.

Існує також ціла низка двосторонніх урядових договорів про міжнародне автомобільне сполучення. У ряді випадків Україна є правонаступницею СРСР (договори між урядом СРСР та урядом Італії, Іспанії, Норвегії тощо), більшість договорів укладено вже в період своєї незалежності (договори між урядом України та урядом Латвії, Естонії, Білорусі, Литви, Молдови, Азербайджану, Вірменії, Узбекистану, Росії, Угорщини, Бельгії тощо).

Між тим, Україна не приєдналася до багатьох міжнародних угод, норми яких пов'язані з перевезеннями вантажів. Наприклад, до Конвенції, що стосується контейнерів (18.05.1956 р.) і вступила в силу 04.08.1959 р. Це породжує чимало проблем, які могли б бути вирішені у разі їхньої ратифікації. Свідченням необхідності приєднання до багатьох міжнародних договорів є неможливість задіяння усіх правових механізмів до вирішення справ, що пов'язані з арештом або обмеженням руху вітчизняних транспортних засобів. Крім того, слід враховувати появу цілого ряду документів, здатних істотно змінити нормативний масив європейського права з розвитком пан'європейської системи, що суттєво вплине на економічну конкурентоспроможність і безпеку України.

*Пархоменко М.М.,
здобувач,
Інститут економіко-правових
досліджень НАН України,
м. Донецьк*

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В світовій економіці проблеми, які пов'язані зі збільшенням виробництва продуктів харчування та підвищенням їх якості, займають одне з провідних місць.

Причини цього багатогранні. Серед основних - подальший ріст населення планети, збільшення споживання в найбільших за чисельністю країнах світу (Китай, Індія), збільшення виробництва біопалива із сільськогосподарської сировини. Все це відбувається на фоні збільшення природних аномалій, які, за висновками багатьох вчених, є проявами глобального потепління.

Не дивно, що в останні роки на світових ринках спостерігається дефіцит ряду сільськогосподарських культур і, звісно, зріст цін на продукти харчування. Всі ці негативні тенденції досягли таких масштабів, що в багатьох країнах світу ґрунтовно затурбувались питаннями продовольчої безпеки.

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується все зростаючою роллю сфери безпеки, яка становить собою сукупність об'єктів і суб'єктів, загроз та небезпек, потреб та інтересів, а також системи, що здійснює управління суспільними відносинами у даній сфері. Сфера безпеки, являючись загальним чинником життя суспільства, активно впливає на стан політичної, економічної, кримінальної, духовної та інших складових національної безпеки України. Національна безпека України суттєвим чином залежить від успішної діяльності не лише державних, а й і не державних інституцій, і з процесами демократизації суспільства така залежність збільшуватиметься [1, с. 100].

З метою формування вітчизняної системи правових засобів забезпечення національної безпеки Верховною Радою України було розроблено і прийнято Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р., яким визначено основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності [2]. Також виділено основні складові національної безпеки та визначені її об'єкти й суб'єкти, основні напрями державної політики з питань національної безпеки.

Цим законом національна безпека визначається як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення,

запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам».

Закон виділяє такі сфери національної безпеки: безпека у зовнішньополітичній сфері, у сфері державної безпеки, у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України, у внутрішньополітичній, економічній, соціальній та гуманітарній сферах, у науково-технологічній, екологічній, інформаційній сферах.

У стратегії економічного і соціального розвитку України (2004-2015 рр.) «Шляхом європейської інтеграції» [3] розвитку аграрного сектору присвячено розділ 7, але під кутом забезпечення економічної безпеки. Продовольча безпека окремо не виділена, не показана її роль та місце, не визначено її вплив на забезпечення національної безпеки в цілому.

У статті російського дослідника А.І.Бірюкова «О продовольственной безопасности России» [4] запропоновано визначення продовольчої незалежності держави, в основу якої закладений один лише критерій відсутності тиску з боку імпорту, що важливо для економіки з високою часткою сільського господарства у валовому внутрішньому продукті.

Закон України «Про основи національної безпеки України» серед визначальних сфер забезпечення національної безпеки не виділяє продовольчу безпеку в окрему сферу. Фахівці вважають, що продовольча безпека є складовою економічної безпеки. Визначений у даному законі загальний перелік загроз національній безпеці України у визначальних сферах життєдіяльності не містить загроз продовольчій безпеці, що не дає змоги об'єктивно дослідити процес забезпечення продовольчої безпеки. Не втрачає актуальності проблема забезпечення якості продовольства, яке постачається на споживчий ринок, особливо з огляду на те, що значні території України постраждали від різних техногенних забруднень. Зниження рівня продовольчого споживання в кількісному і якісному вимірах є однією з причин зменшення природного приросту населення, тривалості його життя, погіршення інших показників життєдіяльності населення як головної продуктивної сили.

Автор дійшов висновку, що якість і безпека продуктів споживання є одним з критеріїв національної безпеки. Вона співвідноситься і є частиною продовольчої безпеки в Україні. Якщо держава законодавче визначить термін «продовольча безпека» в рамках національної безпеки і створить нормативно-правову базу щодо її захисту, то в подальшому буде приділятися більше уваги правовому регулюванню безпосереднє якості продукції.

Висновки. Таким чином, викладене свідчить, що продовольча безпека є однією з найважливіших складових економічної безпеки держави. Тому вона потребує створення дієвої законодавчої бази для забезпечення належного рівня продовольчої безпеки України. Потрібне наукове обґрунтування чіткої системи критеріїв оцінки забезпечення продовольчої безпеки, та одного з її головних критеріїв – якості продукції. Для цього потрібно прискорити прийняття Закону України «Про продовольчу безпеку» в якому слід чітко визначити поняття «продовольча безпека», її критерії, напрямки діяльності

держави щодо її забезпечення, структуру та компетенцію органів, які будуть регулювати цю сферу.

Література

1. Кармазін Ю.А. Про деякі аспекти продовольчої та екологічної безпеки України в контексті відродження українського села // Микроволновые технологии в народном хозяйстве. Внедрение. Проблемы. Перспективы: Вып. 7-8/ под. ред. акад. Л.Г. Калинина. – Одеса: «Видавництво Бартнева», 2009. – С. 99–105.
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
3. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 рр.) «Шляхом європейської інтеграції» / Авт. кол. А.С.Гальчинський, В.М.Геєць і ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України; М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
4. Бирюков А.И. О продовольственной безопасности России // www.volSU.ru/RES_C/VGI/nauchnye/conference/4conference_2001/thesis/birukov

*Н.В.Разбейко,
здобувачка,
Інститут економіко-правових
досліджень НАН України,
м. Донецьк*

ПРИЧИНИ «ТІНІЗАЦІЇ» ТА КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Згідно ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» [1] національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у певних сферах діяльності. Загрози національній безпеці – це наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України.

На сучасному етапі серед основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України, стабільності в суспільстві є «тінізація» національної економіки (ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України»).

Під тіньовою економікою розуміють різноманітну діяльність суб'єктів економічних відносин, які прямо чи опосередковано пов'язані з отриманням доходів без сплати податків поза межами чинного законодавства і соціального контролю [2, с. 377]. Тіньова економіка – економічні процеси

(виробництво, розподіл, обмін, споживання товарів та послуг), які приховуються їх учасниками від контролю держави та суспільства і не фіксуються державною статистикою, а матеріальні результати цих процесів не потрапляють до національного валового продукту [3, с. 889].

В Україні «тінізація» та криміналізація економіки поширилася на початковому етапі ринкової трансформації внаслідок використання моделі «шокової терапії», проведення швидкої сертифікатної приватизації; високого рівня монополізації економіки та відсутності державної цінової політики; післяприватизаційного перерозподілу власності; значного падіння обсягу виробництва та життєвого рівня населення; відокремлення значної частини населення від власності; поширення соціальної нестабільності.

«Шокова терапія» – це ліберальний підхід до визначення напрямів, засобів та методів економічної трансформації (представниками є Д. Сакс, Я. Корнаї, М. Фрідмен, Дж. Стіглер та ін.), передбачає швидкі радикальні зміни одночасно в економічній та політичній системах постсоціалістичних країн, використання адміністративних методів руйнування засад старої системи та значне обмеження державного впливу на ринкові процеси. Основу «шокової терапії» становила запропонована МВФ та Світовим банком для країн Східної та Центральної Європи програма ринкової трансформації «Вашингтонський консенсус». Головними складовими програми були: швидка лібералізація економічних відносин, масштабна приватизація, дерегулювання і фінансова стабілізація за умов жорсткої монетарної політики. Проте довготривалий спад виробництва, поглиблення структурної деформації економіки та інші негативні наслідки практичної реалізації монетаристських рекомендацій змусили розробити нову програму ринкової трансформації «Поствашингтонський консенсус» (1996 р.), в основу якої був покладений уже поетапний перехід до ринку [2].

Розширення тіньового сектору в сучасних умовах мають такі причини:

- проблеми ефективності державного регулювання економічних процесів;
- поза банківський грошовий обіг – основа тіньової економіки;
- неефективність податкової системи;
- недосконалість бюджетної системи, недоліки бюджетного планування та механізмів контролю за використанням бюджетних коштів;
- проблеми первісного нагромадження капіталу як передумови ринку штовхають підприємців на шляхи якнайшвидшого збагачення за будь-яку ціну;
- зниження загального життєвого рівня більшості населення країни; безробіття; падіння реальних доходів; тінізація ринку праці в Україні;
- втрата авторитету державними структурами, особливо після хаотичної, неефективної та антисоціальної приватизаційної політики;
- дезорганізація господарського управління державним майном та державним підприємством;
- посилення корупції та безвідповідальності держслужбовців;

- недосконалість податкової системи; її нестабільність і складність; надмірний податковий тягар;
- низька економічна культура і правовий нігілізм населення;
- криза неплатежів, створена державними структурами;
- важкий і витратний процес організації і ведення бізнесу;
- глобалізація як один з чинників участі національної економіки в процесах світової тіньової економіки (рух тіньових капіталів у міжнародних капіталопотоках; відтік капіталу в контексті вирішення проблем економічного зростання).

Структуру тіньової економіки України становлять:

1) найактивніше відбувається криміналізація влади, оскільки здійснювалась «перекачка» бюджетних коштів у приватні структури. Найвигідніші галузі і підприємства приватизувалися за безцінь. Вузьке коло осіб, що мають доступ до влади, привласнюють величезну кількість національного багатства. При цьому отримані в такий спосіб кошти вивозяться за кордон;

2) підпільний (протизаконний) сектор – економічна діяльність, що забороняється законом і навмисно приховується (від незначних протиправних доходів за рахунок адміністративно-правових проступків до наркобізнесу і работоргівлі), а також кримінальний конгломерат анти-соціальних, самовідтворювальних, надпотужних джерел накопичення тіньових капіталів;

3) неофіційний (неформальний) сектор – вся легальна економічна діяльність, що не враховується офіційною статистикою і не оподатковується (дрібне виробництво на присадибних ділянках, ремісництво, надання послуг на непостійній основі, разові підробітки, догляд за дітьми і т. ін.);

4) коли в економіці відсутні необхідні умови для розвитку цивілізованого ринку, тоді він функціонує як «тіньовий»;

5) за оцінками незалежних експертів, щорічні обороти тіньового ринку землі в Україні становлять близько 50–60 млн. дол. США. Купують землю сільськогосподарського призначення в обхід мораторію за різними мотивами, найчастіше під забудову, змінюючи її цільове призначення;

6) розвиток тіньової економіки завжди супроводжується інфляцією - зростанням загального рівня цін, зниженням платоспроможного попиту населення, його життєвого рівня, посиленням злочинності. Вона є засобом розкрадання частки власності або доходів кожної людини, специфічним податком, яким держава обкладає населення, підприємців, усіх юридичних і фізичних осіб. Випуск незабезпечених паперових грошей у вигляді національної валюти створює механізм дії «інфляційного податку», від якого особливо страждають люди з фіксованим доходом (студенти, пенсіонери, особи найманої праці).

7) фіктивна економіка – офіційна економіка з фіктивними результатами, відображеними у діючій системі обліку та звітності як реальні (дійсні).

Як відносно самостійне господарське утворення тіньова економіка виконує певні функції – економічна та соціальна.

Економічна функція полягає в компенсації недоліків офіційної економіки. Так, суб'єкти господарювання винаходять такий спосіб встановлення вертикальних і горизонтальних зв'язків, за допомогою яких значною мірою долаються структурні, технологічні, організаційні й інституціональні диспропорції економіки. Неформальні взаємодії між керівниками і виконавцями всіх рангів забезпечують функціонування всієї тіньової сфери.

Соціальна функція полягає в тому, що тіньова економіка створює робочі місця і тим самим забезпечує існування й певний рівень доходів тим, хто в ній працює – найманих працівників, а також підприємців.

Однак накопичення значних капіталів у тіньовій економіці призводить до прояву таких негативних процесів у суспільстві, як:

- вилучення з легальної економіки значної частки коштів у неконтрольовану сферу, що веде до втрати державою можливості реального управління економікою. За деякими оцінками, більше половини економічної діяльності має неофіційний характер, отже, не підпадає під чинність державно-правових регуляторів;

- зменшення обсягів інвестицій, що спрямовуються на розвиток виробництва, використовуються для підтримки соціальної інфраструктури; зростання податкового тиску на виробника, що, у свою чергу, сприяє збільшенню обсягів тіньового сектору економіки;

- протидія тіньовій економіці утворенню легального національного капіталу. При цьому значна частина вільних фінансових ресурсів, як правило, спрямовується за кордон для збереження або інвестування економіки інших країн, тобто створюється інвестиційний вакуум, що буде заповнюватися іноземним капіталом і вести до ще більшої залежності національної економіки від нього;

- утворення економічного і фінансового підґрунтя для існування паралельної інфраструктури влади, створення перешкод реальним зовнішнім інвестиціям;

- ігнорування суспільством встановлених державою правил, ототожнення нових ринкових відносин у свідомості громадян з протиправною діяльністю, тінзація економічного мислення;

- зниження або повне припинення податкових та інших обов'язкових надходжень до бюджету, що затримує виплату заробітної плати і пенсій (занижені ставки податків не в змозі будуть наповнити державний бюджет, а надмірні ставки посилюватимуть податковий тягар і сприятимуть спаду виробництва, зниженню ділової активності і зростанню тінзації економіки. Американські експерти на чолі з професором А. Лаффером спробували теоретично довести, що при ставці прибуткового (дохідного) податку вище 50% різко знижується ділова активність платників);

- тіньова економіка є основою зростання економічної організованої злочинності і корупції [2, с. 377–379].

Тінізація економіки нерозривно пов'язана з її криміналізацією. Вона сьогодні охопила практично всі сфери господарського життя - відносини власності, кредитно-фінансову систему, виробництво, торгівлю і послуги, зовнішньоекономічні відносини і стала реальною загрозою економічній безпеці країни.

Як вважають науковці, головною детермінантою криміналізації економіки і економічної злочинності стали порушення регулятивних функцій управління в економічній системі, а саме:

1) безсистемність ринкової трансформації економіки України. Інституціональні перетворення і заходи щодо фінансово-економічної стабілізації проводились без відповідної структурної перебудови економіки, спрямованої на економічне зростання, при забезпеченні стабільності виробництва, інвестицій і соціальної сфери;

2) скорочення сфери державного регулювання, яке відбувалося занадто швидкими темпами;

3) обмеження важелів державного регулювання головним чином традиційними методами неоліберальної економічної політики - переважно протидією інфляції і збалансованістю бюджету;

4) недосконалість системи організації фінансових структур, що мала забезпечити фінансування реального сектору;

5) забезпечення фінансової стабілізації за допомогою жорсткого обмеження грошової маси і високих відсотків за кредити. Це сприяло приборканню інфляції, але разом із тим призвело до гострої нестачі ліквідності, що породило безпрецедентну «кризу неплатежів» і пов'язану з нею бартеризацію економіки;

6) очевидні прорахунки при проведенні приватизації. Фактично безоплатна передача держмайна в руки нових власників відбувалася на тлі самоусунення держави від відповідальності за подальшу долю приватизованих активів;

7) вивезення значної частини свого багатства новими власниками, які усвідомлювали нелегітимний характер надбань, за кордон;

8) негайне і масштабне збагачення як домінуюча установка в поведінці суб'єктів господарювання, що заблокувало довгострокові інвестиції, структурну перебудову та економічне зростання.

Суспільна небезпека криміналізації економіки в загальному плані полягає в прихованому перерозподілі доходів і власності, що загрожує життєво важливим економічним інтересам країни, який здійснюється стихійно або організовано; в дестабілізації економічного життя, зростанні соціальної напруженості і зневірі в ефективності державної влади.

Можна погодитись з вченими, які вважають, що конкретно суспільна небезпека криміналізації економіки у всіх її формах реалізується в порушенні механізмів функціонування економіки: виробництва, розподілу, обміну, споживання, фінансово-кредитної сфери, ціноутворення, управління тощо. Реальна загроза від поширення криміналізації економіки і зростання організованої економічної злочинності полягає в тому, що на регіональному і

галузевому рівнях відбувається перехоплення права володіння і розпорядження національним багатством країни в інтересах кримінальних або корумпованих угруповань.

Для протидії тіньовій економіці потрібна насамперед спеціальна комплексна державна програма з такими основними елементами: 1) здійснення комплексної податкової реформи; 2) спрощення й уніфікація національної системи бухгалтерської звітності; 3) створення більш привабливих, ніж в інших країнах, умов для інвестування і залучення фінансових ресурсів; 4) удосконалення законодавства щодо захисту приватної власності і підприємництва; 5) прийняття і реалізація програм легалізації тіньових капіталів; 6) зосередження роботи силових структур влади на локалізації організованої злочинності і кримінальної діяльності, а також на захисті власності, економічних прав і життя людини.

У перехідній економіці України важливим напрямом державного регулювання доходів є боротьба з тіньовою економікою. Існують три групи тіньових доходів: доходи, пов'язані з порушенням обліку норм і стандартів, з усілякими приписками; нелегальні доходи загальнокримінального походження (корупція, наркобізнес, контрабанда, торгівля органами людського тіла та ін.); доходи від неврахованої податковими органами діяльності, що не є кримінальною. Відповідно до видів тіньових доходів, можуть бути застосовані різні методи боротьби з ними – адміністративні (скажімо, програма «Контрабанда – стоп»), правові (удосконалення законодавства, судові системи), економічні (удосконалення податкової, фіскальної, грошово-кредитної політики). Найкращий ефект дає поєднання всіх цих методів. Але для сучасної України найважливішим і найзлободеннішим є політичний метод, а саме – відділення бізнесу від влади і політична воля верхніх владних ешелонів до боротьби з тіньовою економікою [2, с. 396].

Отже, механізми протидії криміналізації економіки слід узгоджувати з більш загальними комплексними заходами щодо детінізації економічних процесів. Визнаючи двосторонній причинно-наслідковий зв'язок між тіньовою економікою і її криміналізацією, потрібно враховувати те, що тіньова економіка є наслідком не так кримінальних та правових проблем, як соціально-економічної ситуації в державі.

Все вищевказане потребує невідкладного впровадження неординарних, скоординованих заходів з боку законодавчої, виконавчої і судової влад, спрямованих на легалізацію тіньової економіки, в таких основних напрямках:

1) застосування жорстких санкцій стосовно сектору, що характеризується як суто кримінальний бізнес (корупція, поширення наркотиків, проституція, контрабанда, фінансові махінації, протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом тощо);

2) поступова легалізація тих сфер економічної діяльності, що здатні існувати в межах чинного законодавства, але через його недосконалість та інші причини суб'єкти підприємницької діяльності змушені вкладати свій капітал у тіньову сферу. Слід також розробити механізм залучення в

економіку та легалізації «тіньового» капіталу, кошти та ресурси якого, за оцінками уряду, дорівнюють офіційним. Можливість залучення тіньових капіталів в офіційну економіку полягає в комплексному вирішенні двох ключових проблем: наданні законодавчих гарантій некримінальному тіньовому капіталу і створенні відповідних умов для його функціонування.

3) За наявності надійної системи страхування можна значно збільшити і таке джерело інвестування, як заощадження населення. В Україні населення зберігає свої заощадження у вільно конвертованій валюті. Якщо створити відповідні умови, ці кошти працювали б на розвиток економіки;

4) вдосконалення монетарної політики;

5) створення сприятливих умов для розвитку підприємництва;

6) податкова реформа;

7) створення ефективної системи управління державним сектором економіки;

8) посилення державного контролю за використанням бюджетних коштів, кредитних ресурсів та іноземних інвестицій

9) економічні методи стимулювання легалізації підприємництва.

Всі ці заходи необхідно здійснювати в рамках планування державою відповідних комплексних державних програм економічного розвитку міст, регіонів, України в цілому.

Література та посилання

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
2. Основи економічної теорії: Підручник / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. – Х.: Право, 2008. – 448 с.
3. Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.

Стояновська К.С.,

аспірант,

Донецький державний університет управління,

м. Донецьк

РЕЙДЕРСТВО ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Безпека суб'єкту національної економіки являє собою систему захисту, до складу якої входить взаємопов'язана та взаємоспрямована діяльність керівництва господарюючого суб'єкту, його кадрового складу, державних правоохоронних органів та інших структур. Функціонування системи повинно попереджувати появу як внутрішніх, так і зовнішніх загроз, в тому

числі криміногенних, а також їх вплив на ефективність роботи суб'єктів підприємницької діяльності.

В той час як в Україні, серед основних проблем, що створюють загрози економічній безпеці підприємництва, одну з провідних позицій займає поширення практики рейдерства як механізму захоплення влади над СПД за допомогою державного апарату управління. Тобто сьогодні в умовах економічної та політичної нестабільності української економіки це поняття набуло дещо нового змісту ніж в країнах Заходу.

Через процеси незаконного привласнення бізнесу пройшла економіка майже всіх розвинених країн світу. Однак, масштаб рейдерства в Україні став реальною загрозою економічній безпеці цілих секторів. Ризики рейдерства стосуються, в першу чергу, наступних аспектів підприємництва: корпоративне управління, наявність та стан власності, фінансово-економічне становище, менеджмент та зовнішнє середовище. Протиправні поглинання нині складають понад 70% усіх поглинань.

Крім того, умовами подальшого розвитку рейдерського сегменту в Україні є: слабкість правової системи; недосконалість судової влади; корумпованість органів влади; низький рівень правової культури тощо.

Джерелом загрози, в даному випадку, виступають ті, хто намагається отримати компанію проти волі її власників – рейдери. За даними експертів, в Україні діють близько 50 спеціалізованих рейдерських груп, що мають в своєму складі досвідчених юристів, економістів, психологів тощо.

На основі вже наявного досвіду, науковці виділяють види рейдерства за рівнем розвитку рейдерських структур (у сфері малого бізнесу; професійні рейдерські організації; «олігархічне» рейдерство) та їх класифікацію за легалізованістю процесу поглинання («біле», «сіре», «чорне»).

В той же час, не можна констатувати про існування найбільш популярних рейдерських засобів, тому що кожне рейдерське захоплення – це вибір індивідуальної стратегії (інформаційне рейдерство, кредитне (банківське) рейдерство та рейдерство через борги). Окрім скупки акцій, фальсифікації документів, підкupu правоохоронних органів, участі силових структур і реєстрації компаній на підставних осіб, рейдери в Україні звертаються до відвертих погроз власникам підприємств.

До юридичних інструментів недружнього поглинання належать:

- ухвали судів про застосування заходів із забезпечення позовів, якими для сторони корпоративного конфлікту або іншої особи можуть застосовуватися заборони на відчуження активів і корпоративних прав, арешти банківських рахунків і рахунків у цінних паперах; заборони на проведення загальних зборів, реорганізації й інші корпоративні дії, скеровані на внесення змін до реєстру акціонерів, тощо;

- судові позови, що подані з метою витребування певної інформації від товариства, акціонерів, реєстратора чи інших осіб;

- судові рішення про визнання недійсними рішень загальних зборів та інших органів управління товариства, їх установчих документів;

- судові рішення, спрямовані на легітимацію тих або інших рішень органів управління товариства або органів державної влади.

Доволі часто такі судові ухвали належать до штучно організованих процесів, в яких обидві сторони, а також треті особи представляють інтереси агресора. Чи не найголовнішим знаряддям для проведення корпоративних «війн» є міноритарні акціонери. Не одержуючи доходу від акцій і не знаючи їх реальної ринкової вартості, вони можуть не лише залучатися до схем зі скупки пакетів акцій, але й використовуватися для корпоративного шантажу.

Крім юридичних, рейдери використовують й інші форми і методи впливу, такі як: дестабілізація роботи підприємства; зрив проведення чергових зборів акціонерів; скуповування акцій у міноритарних акціонерів; проведення додаткової емісії з порушенням прав основних акціонерів; зміна усього керівництва, перепродаж майна підприємства з метою ліквідації.

Юридичне визначення рейдерства в законодавстві України відсутнє. У вітчизняній практиці рейдерство визначають як незаконне заволодіння підприємством. Таким чином, з юридичної точки зору рейдерство можна розглядати як діяння, що призводить до кримінальної відповідальності за хуліганство, організацію масових заворушень, знищення приватної або державної власності, нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, незаконне зберігання зброї та навіть замах на вбивство та тероризм.

Для визначення природи загроз для економіки України, що несе в собі рейдерство, звернемося до переліку ознак економічної злочинності.

1. Виражений корисливий характер: основною метою рейдерської діяльності постає прибуток. Доходи можуть варіювати від 5-10 млн. до 100-500 млн. дол. «Середньостатистична рентабельність» рейдера в Україні складає, за експертними оцінками, близько 1000%.

2. Основою ціннісних пріоритетів постає, в першу чергу, нерухомість об'єкту, вигода від продажу металоконструкцій або ж повна зупинка працюючого підприємства.

3. Системний характер підтверджується кількістю та результативністю рейдерських атак. Так, кількість захоплень сягає 3000 за 2006-2007 рр., а так звані якісні показники становлять 90%.

4. На сьогодні рейдерство носить професійний характер, що і постає визначальною рисою саме економічної злочинності.

5. Договірні зобов'язання, які лежать в основі взаємодії суб'єктів між собою та державою.

6. Істотний збиток, заподіяний інтересам держави, окремим підприємствам та громадянам.

7. Наслідок економічних злочинів – перерозподіл матеріальних благ.

Чіткі ознаки криміногенного характеру свідчать про необхідність врегулювання та створення відповідних умов протидії рейдерству в Україні.

Що стосується більш загальних економічних показників країни в міжнародних рейтингах, то за індексом економічної свободи на початок 2010 р. вона посіла 162 місце серед 179 країн світу, що свідчить про репресивну стадію розвитку. Індекс легкості ведення бізнесу, який базується на аналізі

законодавства та правил ведення підприємницької діяльності, в той же період становить 147 позицію серед 183 країн, що у порівнянні з попереднім періодом зріс на 2 пункти. Зазначені факти свідчать про достатньо слабкий рівень захисту прав власності, в тому числі заснування та закриття бізнесу, його реєстрації, захисту прав інвесторів та ін.

Захист міноритарних акціонерів від неправомірного використання корпоративних активів директорами з метою персональної вигоди в нашій країні має вкрай незадовільний рівень. Він відображається в таких питаннях як: низький рівень доступу до інформації щодо підприємництва; непрозорий характер системи укладання та виконання контрактів і системи розрахунків; низький рівень відповідальності керівництва і акціонерних товариств перед працівниками та міноритарними акціонерами. У сукупності ці показники свідчать про недостатній, малоефективний рівень захисту інвесторів в країні.

Якщо розглядати рейдерство як певний злочин, то Кримінальний кодекс України (ККУ) містить 51 статтю, в яких передбачено відповідальність за злочин у сфері економічних відносин. Це, зокрема, розділи VI та VII ККУ «Злочини проти власності» та «Злочини у сфері господарської діяльності», норми статей порушення антимонопольного законодавства (ст.230), незаконну приватизацію державного, комунального майна (ст.233) та ін.

Важливим кроком є Постанова Кабінету Міністрів України щодо створення Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. Мета діяльності Комісії - розгляд найбільш резонансних випадків щодо захоплення підприємств, небезпечних для економічної та суспільної безпеки, надання відповідних доручень правоохоронним органам, звернення до Вищої Ради юстиції з пропозиціями дати оцінку суддям, які сприяють рейдерським захопленням тощо.

Таким чином, система безпеки економіки має бути зосереджена на захисті вітчизняного підприємництва від корпоративних захоплень, зокрема зміцненні інституту приватної власності, а також формуванні дієвої системи протидії рейдерству. Основними стратегічними напрямками реформування такої корпоративної політики держави можуть бути:

- забезпечення прозорості процедур приватизації власності та подальшого моніторингу діяльності СПД;
- вдосконалення системи виконання договірних зобов'язань, в тому числі за рахунок судового притягнення;
- надання безумовних державних гарантій володіння власністю та землею та недопущення перегляду даних питань іншими інстанціями;
- чітке розмежування власності між усіма економічними суб'єктами, на державному та муніципальному рівнях та ін.

Що ж стосується комплексу протидій рейдерству самих підприємств, то вони полягають в: консолідації акціонерного капіталу; високому рівні роботи служб безпеки та інформації; взаємопогоджувальній та якісній діяльності органів компанії; високому рівні юридичного забезпечення

діяльності організації; своєчасному виправленні помилок в управлінні (своєчасна ліквідація «слабких місць») та ін.

Отже, політика економічної безпеки щодо захисту від рейдерства має носити комплексний характер та формуватися на двох базисах, а саме: необхідності здійснення та реалізації державної підтримки вітчизняних суб'єктів господарювання, а також наявності зацікавленості в секторі підприємництва до розвитку та вдосконалення державної системи економічної безпеки.

*Токунова А.В.,
аспірант,
Інститут економіко-правових
досліджень НАН України,
м. Донецьк*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

Економічний суверенітет є важливою складовою суверенітету національного, тому визначення його сутності та окреслення шляхів розвитку є корисним для процесу державотворення. С. Мочерний визначає економічний суверенітет як «можливість розширеного відтворення національної економічної системи і, передусім, прогресу виробничих сил в інтересах людини, сучасної адаптації до можливих несприятливих внутрішніх та зовнішніх умов, особливо умов глобалізації» [1, с. 4-5]. Отже, під цим поняттям можна розуміти певний стан економіки, за якого економічна система може розширено відтворюватися, адаптуватися до «навколишнього середовища», протидіяти негативним впливам.

Висувається припущення, що основними цілями його є забезпечення стабільності, розвитку та захисту.

Слід зазначити, що категорія ця є багатоаспектною та багатогранною. Так, його можна характеризувати за стороною впливу на зовнішній та внутрішній. До першого відноситься можливість ефективного досягнення цілей у зовнішній сфері: під час зовнішніх відносин як держави, так і окремих суб'єктів. Внутрішній економічний суверенітет передбачає досягнення вище зазначеного ефекту всередині країни.

Крім того, вважається доцільним необхідність виділення елементів економічного суверенітету за галузевим принципом. Прикладами їх можуть стати валютний, податковий, фінансовий (включно з банківським) елементи. Слід зазначити також, що при запропонованій класифікації галузеві елементи можуть належати до внутрішнього, зовнішнього боку економічного суверенітету, так і до обох відразу. Так, наприклад, податковий, грошовий елементи є внутрішніми; зовнішньоекономічний – зовнішнім, валютний – змішаним.

Відповідно до положень, викладених у проекті Концепції фінансової безпеки України, створеної Українським агентством фінансового розвитку, «окремі сектори фінансового ринку виявляються надмірно зарегульованими (здебільшого не економіко-правовими, а суто адміністративними методами), інші – взагалі не регулюються. Відсутність нагляду часто виправдовується ідеями лібералізму та дерегуляції. Ситуація є очевидною і призводить до цілком реальної реалізації загроз. Недосконале регулювання опосередковано було причиною того, що Україна потрапила до «чорного списку» ФАТФ (Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF, ФАТФ) – спеціальна фінансова комісія, яка пов'язана з проблемами відмивання капіталів, міжнародний міжурядовий орган по боротьбі з відмиванням грошей [2, с. 224]. Найгострішими були проблеми в галузі небанківських фінансових послуг (страхування, трасти, лізинг, факторинг тощо). Україні три роки потрібно було доводити, що діяльність цих установ є, по-перше, законною і, по-друге, регульованою. Хоча ФАТФ визнала докази України достатніми, слід констатувати факт, що проблемами регулювання фінансового ринку як цілісного явища сьогодні в Україні не опікується ніхто» [3]. Тобто саме фінансова складова зараз не має достатнього ступеня захисту і є відкритою для негативного впливу. Тому в цьому дослідженні пропонується звернути увагу на роль у забезпеченні економічного суверенітету його фінансової складової, а в ній – саме такого інституту, як факторинг.

Актуальність вибору саме цього інституту обумовлено, крім того, що фахівці у банківській та фінансовій сферах підкреслюють останнім часом ефективність та корисність цього фінансового інституту (докладніше див. [4], [5] тощо), тим, що поступово увага на ньому звертається і на загальнонаціональному рівні.

Необхідно зазначити, що за допомогою вдосконалення цього інституту можна здійснити позитивні зміни як у галузеві структурні частини суверенітету (наприклад, щодо елементу господарювання, фінансового, податкового зовнішньоекономічного тощо), так і з боку внутрішньої та зовнішньої сторони. Отже, вдосконалення інституту факторингу буде корисним у процесі побудови економічного суверенітету. Для прискорення та вдосконалення цього процесу необхідно при включенні мети вдосконалення факторингу до програмних документів зазначати в них же, або супровідних паперах, відповідальних за це особу або орган.

Слід приділити окрему увагу положенням щодо міжнародного факторингу: останнім часом достатньо активно проходять процеси міжнародної інтеграції. Законодавство України щодо факторингу не є готовим до ефективної участі в міжнародних процесах, що може привести до негативних наслідків, оскільки, в найкращому випадку, ми не зможемо скористуватися можливостями, наданими інтеграцією. Крім того, виникає загроза негативного впливу на економіку України з боку інших країн. Тому найближчим часом необхідно звернути увагу на гармонізацію внутрішнього законодавства із міжнародним, яке було ратифіковано Україною.

Література та посилання

1. Мочерний С. Національний та економічний суверенітет країни / С. Мочерний // Економіка України. – 2005. – № 10. – С. 4–13.
2. Божанова. В. Використання офшорних компаній з метою податкового планування в Україні / В.Божанова, М.Русінко // Економічний простір: Збірник наукових праць. – 2008. – № 11. – С. 223–229.
3. Концепція фінансової безпеки України (проект) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.u-fin.com.ua/konceptcia/008.doc.
4. Эксперты говорят про эффективность факторинга, хотя эта услуга в Украине востребована мало – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prostobiz.com.ua/kredity/prensa/factoring_v_ukraine_vostrebovan_malo_no_eksperty_prognoziryuyut_emu_burnyy_rost.
5. Биконя С. Інститут факторингу в умовах переходу до економічного зростання / С. Биконя // Персонал. – 2006. – №2. – С. 60.

Чекалін Д.В.,

ст. викладач,

Донецький інститут ринку та соціальної політики

м. Донецьк

РИЗИКИ ЗОВНІШНЬОТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНО-ПРОМИСЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ

В умовах нової економіки одним з основних факторів подальшого економічного розвитку стає інноваційний розвиток підприємств регіону, що супроводжується більш високим ступенем ризику. В умовах нерівновагої економіки це питання загострюється завдяки недетермінованості результату сумісних дій економічних суб'єктів, а також підвищеному рівню ризиків.

Застосування будь-якого з існуючих підходів до сутності, вимірювання та управління ризиками базується на врахуванні цільового або планового стану системи. Під цільовим станом, або цільовими критеріями такого стану слід розуміти значення показників, що є ключовими для діяльності економічної системи – об'єкту ризику. Так для підприємства підприємницького типу цільовим критерієм прийнято вважати розмір очікуваного прибутку. Для складних економіко-соціальних систем, таких як регіонально-промисловий комплекс, що складаються з великої кількості підприємств різних видів та форм, цільовий стан не обмежується лише значенням одного критерію і уявляє собою складну систему характеристик, що не завжди пов'язані між собою й інколи можуть мати антагоністичний характер.

Тому оцінка параметрів оптимального цільового стану є складною проблемою, що виникає в ході реалізації регіональної стратегії та управління ризиками. Оптимальним станом системи (РПК) при цьому слід вважати

такий стан, що є стратегічною метою розвитку регіонально-промислового комплексу, за якого жоден з його параметрів не може бути покращеним без погіршення інших. При цьому слід зазначити, що кожна зі стратегічних цілей розвитку РПК має свій рівень важливості, що суттєво впливає на параметри оптимального цільового критерію і задає процесу пошуку оптимального стану елемент суб'єктивності.

Цільовим критерієм для регіонального промислового комплексу можна вважати систему цільових показників $\{\theta_1, \dots, \theta_n\}$, що взаємопов'язані деякою цільовою функцією $\Theta(\theta_1, \dots, \theta_n)$, та формують цільовий стан. Вага та взаємозв'язок між цільовими показниками θ_k залежать від структури регіонального промислового комплексу, особливостей взаємозв'язків його суб'єктів між собою та зовнішнім середовищем.

При цьому слід зазначити, що цільовий критерій регіонального промислового комплексу не є сумою цільових критеріїв його суб'єктів. Оскільки цілі суб'єктів комплексу можуть суперечити одна одній і загальний критерій РПК не є відображенням, або сумою, цільових критеріїв усіх його складових.

Це протиріччя економічної практики призводить до необхідності оцінки цільового критерію промислово-регіонального комплексу як самостійної системи показників, яка є динамічною та залежить від змін у інституційних відносинах між суб'єктами РПК та зовнішніми економічними суб'єктами.

При визначенні цільової стратегії розвитку регіонального промислового комплексу, відхилення від якої і складає його рівень ризику, слід враховувати, що цілі РПК як складної соціально-економічної системи, елементами якої є промислові підприємства, є включають наступні напрямки:

- фінансово-економічний, що виражається у величині результатів господарської діяльності підприємств комплексу, ефективності їх діяльності та інших фінансових показниках діяльності підприємств РПК;

- виробничий, сутність якого полягає у досягненні оптимального обсягу виробництва та ефективного використання переваг РПК при використанні ресурсів;

- соціальний, що полягає у підвищенні рівня життя населення регіону, зменшенні величини проявів соціального неблагополуччя та покращенні якості населення.

При досягненні вищезазначених цілей обмеженнями у досягненні оптимального стану регіонально-промислового комплексу є кількість та якість трудових ресурсів, засобів та предметів праці, що використовуються РПК, а також рівень технології на підприємствах комплексу

При оцінці впливу рівня науково-технічного прогресу (НТП), що втілюється у рівні технології, на обсяг продукції, що випускається РПК, у дослідженнях виділяють наступні три випадки:

1) вплив прогресу, за Хіксом, є нейтральним за виконання умови незмінності співвідношення між фондоозброєністю та граничною нормою заміни факторів виробництва (NL та NK);

2) вплив прогресу, за Харродом, називається нейтральним, якщо протягом даного періоду часу норма банківського відсотка залежить лише від фондівіддачі, тобто на неї не впливає НТП. Це означає, що гранична фондівіддача встановлена на рівні норми відсотка і подальше збільшення капіталу недоцільно;

3) прогрес, за Солоу, вважається нейтральним, якщо зберігається незмінним відношення між рівнем оплати праці та граничною продуктивністю праці і подальше збільшення витрат праці неефективно.

Для регіонально-промислового комплексу Донецької області більш актуальною є модель за Харродом, тобто технічний прогрес є таким, що зберігає труд. Виробнича модель за Харродом пояснює 96,2% коливань обсягів виробництва Донецького РПК.

Іншим обмеженням, окрім можливостей виробництва, в ході досягнення оптимального стану РПК, є обмеження у попиті, що визначаються рівнем та структурою споживання на продукцію комплексу не тільки у межах регіону, а і в країні в цілому та у світовій економіці.

Досягнення оптимального стану РПК з боку попиту є найбільш впливовим в останні роки в умовах неповного використання виробничого та трудового потенціалу Донецького регіону. І найважливішу роль при цьому зіграв фактор споживання продукції саме за межами країни. Падіння попиту у світовій економіці стало визначальним ризиком, що проявився у падінні обсягів виробництва РПК, зменшенні платоспроможного попиту як населення регіону так і країни, зменшенні фондівіддачі і зростанні процентної ставки (згідно із моделлю Харрода) і, як наслідок, різкого розбалансування поточного оптимального стану і дій підприємств регіону щодо його досягнення.

В цій ситуації одним з найбільш дієвих засобів є пошук нового оптимального стану розвитку регіону за умови існуючих обмежень для визначення нової стратегії розвитку, або корекції вже існуючої з урахуванням всіх параметрів нового цільового стану за існуючих умов.

При цьому одним з основних параметрів цільового критерію повинна стати мінімізація рівня ризиків РПК за умови узгодженості із іншими цілями розвитку регіону, що може бути досягнуто лише шляхом створення багатоцільової багатокритеріальної моделі розвитку комплексу з урахуванням рівня комерційних ризиків у зовнішньоекономічній діяльності.

Високий рівень інтегрального рівня ризику ЗЕД Донецького РПК, пов'язаний із глибоким рівнем спеціалізації регіону, що проявляється у змінах рентабельності підприємств регіону при коливаннях світових цін на їх продукцію та низьким рівнем конкурентоздатності продукції регіону.

Шляхи зменшення рівня ризиків зовнішньоторговельної діяльності промислового комплексу регіону полягають у реформуванні господарського комплексу на основі впровадження науково-технічного прогресу з

використанням сучасних прогресивних форм галузевої та територіальної організації суспільного виробництва, розширення номенклатури виробництва промислових підприємств регіону.

КОНЦЕПЦИЯ ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУВЕРЕНИТЕТА В УСЛОВИЯХ МЕЖДУНАРОДНОЙ ИНТЕГРАЦИИ

1. Под экономическим суверенитетом можно понимать экономическую независимость государства (страны) во внешних отношениях и экономическое верховенство государства внутри страны.

Суверенитет – одно из основных качеств народа, организованного в государство – в социально-политическую общность (систему, образование), называемую государством. Это – господство над определенной территорией, самоуправление народа на определенной территории, независимое от других народов – государств, право самостоятельно решать все свои дела, ни у кого не испрашивая на это разрешения. Экономическая самостоятельность, основанная на экономической самодостаточности.

«Независимость во внутренних делах прежде всего означает самостоятельность государства в решении ключевых вопросов общественно-политического и экономического развития. В Декларации о принципах международного права, принятой ГА ООН 24.X.1970, указано, что каждое государство имеет неотъемлемое право выбора политической, экономической, социальной и культурной системы без вмешательства со стороны других государств»¹.

Понятие «экономический суверенитет» в литературе применяется в различном контексте. Так, А.Гальчинский посвятил экономическому суверенитету один из параграфов монографии, изданной в 2002 г.² Он рассматривает проблему укрепления экономического суверенитета, но не раскрывает содержания этого понятия. Судя по контексту, автор озабочен защитой от «экономического диктата Москвы», т.е. от ущемления внешней

¹ «ЮЭ». – Т. 5. – 2003, с. 685.

² См. Гальчинський А. Україна – на перехресті геополітичних інтересів. К.: „Знання України”. – 2002. – 176 с.

силой и сетует на то, что вопрос о путях сохранения своего экономического суверенитета в украинской политике в значительной мере остается «в тени»³.

В специальном разделе «Экономический суверенитет Украины и ее безопасность» фундаментальной работы «Экономическая теория»⁴ экономический суверенитет Украины определяется как «собственность украинского народа на свое национальное богатство, на основе которого уполномоченные народом органы власти самостоятельно осуществляют регулирование экономики и внешнеэкономической деятельности в его (народа) интересах» (с. 545). Под национальным богатством понимается «совокупность созданных и накопленных в государстве трудом всего общества материальных и духовных благ – уровень образования, производственный опыт людей, мастерство и одаренность населения, интеллект нации, а также природные ресурсы» (с. 545). При этом указывается, что «Основной формой национального богатства в современных условиях является общеобразовательный, общеквалификационный и культурный уровни главной производительной силы, уровень ее мышления, фокусирующиеся в интеллекте нации, т.е. способности народа осваивать новые знания и информацию и создавать на этой основе новые виды техники и технологии, товаров и услуг, способных конкурировать на мировом рынке» (с. 545). То есть главное богатство – «мозги».

В специальной литературе отмечается, что понятие экономического суверенитета государства, хотя и часто употребляется в теории и практике государств, остается одним из самых запутанных и не до конца исследованных правовых категорий⁵.

³ Там же, с. 134. Интересно, что, ратуя в следующем параграфе за евроинтеграцию, автор (в то время директор Национального института стратегических исследований, доктор экономических наук) никак не упоминает о связи вступления в ЕС с проблемой сохранения экономического суверенитета. Таким образом речь по существу идет не о проблеме обеспечения экономического суверенитета Украины в связи с глобализацией и интеграцией, а только об экономических отношениях с Россией. Да и те рассматриваются только в одном аспекте. То есть вопрос затрагивался, но не решался.

⁴ См. Экономическая теория. Под ред. С.В.Мочерного. К.: «Знание». Изд. 2-е. – 2003, 662 стр.

⁵ См. Блищенко И.П., Дориа Ж. Понятие экономического суверенитета государства // Правоведение, 2000, № 1, с. 201. Авторы не говорят, почему они считают экономический суверенитет правовой категорией, в то время как экономисты рассматривают его как категорию экономическую. Судя по

«В экономических концепциях понятие экономической независимости иногда используется фактически как синоним достижения высокого уровня развития, обеспечивающего государству экономическую самостоятельность – материальную основу суверенитета государства» (с. 202). «Экономический суверенитет – это верховенство во внутренних экономических делах и экономическое равноправие государства на международной арене» (с. 209). Суверенитет над ресурсами и всей экономической деятельностью (с. 209). «Экономический суверенитет – это не суверенитет в экономической области, а суверенитет экономического содержания» (с. 213). В чем отличие авторы не поясняют. Они также определяют экономический суверенитет как «совокупность юридических правил, которая устанавливает взаимные обязательства государств, гарантирующих для каждого из них и всех вместе суверенное право свободно распоряжаться своими ресурсами, богатствами и всей экономической деятельностью и суверенное право на равноправное участие в международных экономических отношениях».

Понятие экономического суверенитета в значительной мере совпадает с понятием экономической безопасности. По существу речь идет об одном и том же предмете, но рассматриваемом в разных ракурсах: об экономическом суверенитете мы говорим как о составной части или стороне государственного суверенитета (суверенитета государства), а об экономической безопасности как составной части национальной безопасности.

Можно взять за основу понятие экономической безопасности, обоснованное в фундаментальной коллективной монографии «Глобализация и безопасность развития». «Экономическая безопасность характеризуется таким состоянием национальной экономики, которое позволяет сохранять устойчивость к внутренним и внешним угрозам, способность к

контексту, авторы исходят из того, что политическая независимость без экономической независимости не дает полного суверенитета.

расширенному воспроизводству и имеет возможность удовлетворять потребности индивидуума, семьи, общества, государства»⁶.

В этом случае, совокупность названных в указанной характеристике «устойчивости», «способности» и «возможности» можно рассматривать как составные части экономического суверенитета. Рассматриваемые в монографии угрозы экономической безопасности – суть посягательства на экономический суверенитет. В то же время правовое обеспечение экономического суверенитета может служить и правовым обеспечением значительной части составляющих экономической безопасности противостоять многим угрозам экономической безопасности.

При анализе экономической безопасности авторы выделяют три основных фактора: экономическая независимость, которая означает прежде всего самостоятельное формирование экономической политики, осуществление государственного контроля над национальными ресурсами и государственное регулирование экономики;

- устойчивость и стабильность национальной экономики;
- способность к саморазвитию и прогрессу⁷.

Для обеспечения своего суверенитета – суверенитета политического, государство нуждается в экономической самостоятельности, экономической самодостаточности, что можно назвать экономическим суверенитетом (иными словами государственный суверенитет – сплав политического и экономического суверенитетов).

Неимущее государство, не обладающее экономическим верховенством на своей территории, не являющимся господствующим собственником, в руках которого контрольный пакет акций в экономике – не может быть суверенным ни внутри страны, ни во внешних отношениях. Контрольным пакетом может быть государственный бюджет, если через него проходит большая часть национального продукта, натуральная государственная

⁶ См. Глобализация и безопасность развития. Колл. авт. Под ред. О.Г.Белоруса. К.: НАН Украины. – 2002, 789 стр. (с. 448).

⁷ См. там же, с. 449.

собственность (или натуральная публичная собственность), иные вещные права, деньги, ценные бумаги, выпуск денег и ценных бумаг, контроль за их движением внутри страны и за ее пределы. Только экономически суверенное государство может обеспечивать прогрессивное социально-экономическое развитие страны, удовлетворение нужд своих граждан. Экономически не самостоятельное, не независимое не может ни накормить, ни защитить.

Для независимости государство (как и человек) должно быть независимо материально и от внутренних, и от внешних субъектов. Эта независимость и есть основа экономического суверенитета или его суть. Законодательство должно способствовать обеспечению экономической самостоятельности независимости, укреплению экономической мощи государства.

Суверенитет – верховенство. Верховенство экономическое – народа собственника и от имени собственника – государства. Понятие «экономический суверенитет», т.е. экономическое верховенство отражает сущность свойства власти народа, его верховной собственности над всем, что есть на территории государства. Все формы собственности как бы «поднародны». Кроме обычно перечисляемых трех ветвей власти политической можно выделять власть экономическую. Если она в руках государства, его «ветвей» то экономический суверенитет обеспечивается. Если она в руках другого государства или негосударственных структур, то суверенитета нет. Ни экономического, ни государственного в целом.

Применяемые в законодательстве понятия «экономическая самостоятельность», «экономический статус» соотносимы с понятием «экономического суверенитета». Но последний носит экономико-политический характер, а первые – экономико-правовой (или политико-экономико-правовой). Каждый имеет какие-то нюансы.

Право должно обеспечивать именно экономическое верховенство народа, организованного в государство, а не просто его роль сторожа чужой собственности. И статус всех других допущенных на его территории и

охраняемых им форм собственности определяет само государство. Право собственности государства может ограничиваться только самим государством с учетом им же устанавливаемого статуса других собственников. Обладая экономическим суверенитетом, государство может передавать часть своего имущества другим, а может национализировать (конфисковывать, реквизировать) имущество других собственников на своей территории в порядке, установленном им же самим издаваемыми законами. Государство осуществляет экономическую власть в пределах, установленных законом.

Экономическая самостоятельность государства может рассматриваться как одно из средств из арсенала средств правового обеспечения экономического суверенитета. Это средство было использовано Верховным Советом Украины, принявшим в 1990 г. закон «Об экономической самостоятельности». Этот закон и очертил основное содержание экономического суверенитета страны. Внутренней опорой экономического суверенитета является хозяйственный порядок, установленный и действующий в стране⁸.

Правовая характеристика экономического статуса страны определяется в сжатой форме положениями ее Конституции об основах экономической системы и совокупностью норм экономического законодательства. Эта совокупность должна быть выражена в форме, доступной для изучения и понимания другими государствами, собственными и иностранными гражданами. Наиболее подходящей в этом плане формой, дополняющей Конституцию, являются соответствующие кодексы, консолидирующие правовые нормы в систематизированном виде.

Почему актуализировался вопрос о правовом обеспечении суверенитета? Потому что в условиях усиления международной интеграции появились, с одной стороны, положительные для экономики тенденции, а с

⁸ См. Теория хозяйственного порядка. М.: Экономика. – 2002. – 463 с.; Хозяйственное право. К.: Юринкоминтер. – 2002, с.с. 19-25 и др.

другой – усилились угрозы суверенитету, возможности внешнего негативного влияния на экономические интересы страны. Некоторые виды (формы) этого влияния освещены в литературе.

К числу угроз экономическому суверенитету можно отнести:

1) Все то, что отнесено к числу угроз экономической безопасности согласно Закону «О национальной безопасности».

2) Отсутствие собственной долгосрочной стратегии развития, собственных долгосрочных планов социально-экономического развития с определенными целями и путями их достижения. Страна, не имеющая собственной стратегии развития, перестает быть самостоятельным субъектом – игроком в мировой политике и становится объектом – пешкой в геополитических играх других стран.

3) Некритическое восприятие и использование рекомендаций иностранных «советников»-самозванцев, неограниченный их доступ в центры государственной власти, ко всей информации, имеющейся в распоряжении этих центров.

В частности, восприятие навязанной иностранными советниками, МВФ, другими международными структурами либерально-монетаристской модели развития. Низкопоклонство перед иностранцами.

4) Постоянно организуемая иностранными структурами «утечка мозгов» из Украины в различных формах, в частности, сманивание зарубежными странами подготовленных нами специалистов и талантливой молодежи. Содействие утечке со стороны государственных и негосударственных структур.

5) Тенизация и криминализация экономики (одно из направлений правового обеспечения суверенитета – обеспечение детенизации и декриминализации экономики).

6) Бесконтрольное создание и функционирование на нашей территории финансируемых из зарубежных источников «центров», «фондов», «институтов».

7) Открытие госслужащими счетов в иностранных банках и приобретение недвижимости в зарубежных странах.

Это не исчерпывающий перечень. В ходе исследования необходимо выявить и другие негативные формы, виды. В то же время надо будет определить и способы противостояния их влиянию.

Как отмечает В.М.Геец, «...интенсивно интегрируясь в мирохозяйственные структуры, можно утратить управляемость финансовой и денежной систем. В некоторых странах Восточной Европы, которые это сделали, сегодня 70-80 % банковских активов принадлежат иностранным банкам. В такой ситуации говорить о независимой денежной политике сложно, хотя Украина все-таки имеет до сих пор значительные внутренние финансовые ресурсы» (с. 485)⁹.

И далее «...при расширении деятельности ТНК решения стратегического характера могут приниматься в ущерб национальным интересам различного направления – от экспорта природных ресурсов до экологических утрат. Поэтому Украина должна создавать собственные мощные ФПП, а также входить в подобные международные структуры с тем, чтобы последние имели возможность отстаивать наши национальные интересы, поскольку они всегда заинтересованы в политической поддержке «собственных» правительств, которым платят налоги» (там же, с. 490).

В соответствии с Декларацией о государственном суверенитете Украины, принятой Верховной Радой УССР 16 июля 1990 г., составной частью государственного суверенитета является экономическая самостоятельность Украины. В понимании Декларации (раздел IV, абзац первый) это означает, что Украинская ССР самостоятельно определяет свой экономический статус и закрепляет его в законах.

В Декларации сказано, что земля, ее недра, воздушное пространство, водные и другие природные ресурсы, которые находятся в пределах

⁹ См. Геец В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. К. 2009, 863 с.

территории Украинской ССР, природные ресурсы ее континентального шельфа и исключительной (морской) экономической зоны, весь экономический и научно-технический потенциал, созданный на территории Украины, есть собственность ее народа, материальная основа суверенитета республики и используется в целях обеспечения материальных и духовных потребностей ее граждан.

Совокупность используемых в Декларации понятий экономической самостоятельности, экономического статуса Украинской ССР, круга собственности ее народа по существу есть характеристика экономического суверенитета республики как составляющей части государственного суверенитета. Таким образом можно констатировать, что в разных источниках экономический суверенитет характеризуется через экономико-правовые понятия экономической безопасности, экономической независимости, экономического статуса.

2. В то же время признается, что «неограниченный суверенитет объективно не может существовать органически» («ЮЭ». Т. 5. – 2003, с. 685). И на деле иностранное вмешательство во внутренние дела Украины, влияние на ее внешнюю и внутреннюю политику постоянно осуществлялось на протяжении всех лет ее юридической независимости. Никто за это не несет ответственности, т.е. считалось такое положение нормальным.

По мнению академика В.Иноземцева, развитие демократии в Европе открывает путь к расширению сотрудничества европейских стран и фактического отказа от элементов суверенитета, к становлению наднациональных политических институтов и к поиску решений в международных отношениях на основе консенсуса – «Там, где сегодня тщательно (заботливо?) придерживаются принципов демократии и обеспечивают права человека, проблемы суверенитета утрачивают свою прежнюю значимость» (цитируется по монографии В.М.Гееца, с. 492). В ходе исследования необходимо разобраться, соответствует ли такая позиция реальным интересам народов, интересам Украины, интересам развития.

Особенностью современного состояния мирового хозяйства является процесс международной интеграции, который непосредственно влияет на межгосударственные экономические взаимоотношения, движение товаров, капиталов, трудовых и информационных ресурсов. За последнюю четверть века оборот мировой торговли товарами и услугами рос в полтора раза быстрее, чем мировой ВВП, возникло чрезвычайное переплетение прав собственности и капиталопотоков. В целом в мире объемы трансграничного перетекания капитала за последнее десятилетие увеличивались втрое быстрее, чем ВВП и вдвое быстрее, чем оборот международной торговли. Таким образом, мировое хозяйство превратилось в громадную систему взаимоотношений, где самым причудливым образом пересекаются экономические интересы как государств, так и промышленных и торгово-финансовых корпораций, перемещаются, игнорируя любые границы, огромные массы капиталов, товаров, реальных и виртуальных услуг, определяющих судьбу и пути развития не только отдельных субъектов хозяйствования, но и целых государств. Поэтому вписаться в этот процесс с обеспечением собственных интересов задача далеко не простая, но пока еще реальная.

В этом случае следует иметь в виду, что любая интеграция кроме преимуществ накладывает и определенное ограничение на свободу усмотрения государств, таким образом ограничивая в той или иной мере экономический суверенитет. Стало быть, каждый участник интеграционного процесса, соглашаясь на сотрудничество, должен взвесить стоят ли преимущества, которые приобретаются, тех ограничений, которые он принимает на себя как суверенное государство. Взвешенный выбор возможен только при наличии осознанной долгосрочной целостной программы развития экономики, в том числе ее внешнеэкономического сектора.

В настоящее время Украина является членом многих международных организаций и региональных интеграционных объединений. Это накладывает на нее целый ряд разнообразных обязательств, которые отражаются в том

числе и на экономических интересах государства. Однако, интеграция по своей природе является процессом интернациональным, то есть способным к развитию только тогда, когда тем или иным образом учитываются интересы всех его объективно взаимозависимых участников. Главные общие правила поведения, которые устанавливаются документами международных организаций и интеграционных объединений создают определенные возможности для «новичков». Так, например, количество государств-экспортеров капитала всего за несколько лет (1998 – 2006 гг.) выросло с 37 до более чем 100. Но потенциальные возможности следует уметь использовать, что достаточно сложно. Представление о том, что Украина в ходе интеграции погружается в упорядоченное и предусмотрительное деловое пространство не является обоснованным.

Среди отечественных производителей наиболее «чувствительными» в условиях интеграции считаются горно-металлургический (далее – ГМК), агропромышленный (далее – АПК) комплексы и некоторые другие отрасли экономики государства, которые ранее других должны узнавать возможные преимущества или понести потери от участия Украины в интеграционных объединениях.

Например ГМК является базовой отраслью, деятельность которой являет собой барометр деловой и инвестиционной активности в стране. Отрасль обеспечивает миллионы людей работой, до 40 % валютных поступлений и является лидером по экспорту продукции среди других отраслей. Кроме того, только на черную металлургию приходится до четверти объемов промышленного производства страны. Но рецессия на мировом рынке металлопродукции значительно ослабила позиции украинского ГМК. Более того, по данным ГП «Укрпромвнешекспертиза», сократился сам внутренний рынок и доля отечественных предприятий в нем. На данное время импортеры уже контролируют около трети внутреннего рынка. В последнее время на рынке появились и транснациональные корпорации путем покупки отраслевых активов.

Проведенный в 1999 – 2002 гг. на предприятиях ГМК экономический эксперимент, целью которого было создание условий, необходимых для увеличения объема производства продукции и поступлений в бюджет, путем предоставления им налоговых льгот, себя полностью оправдал, но средства, которые были применены в ходе проведения эксперимента не отвечали требованиям Всемирной торговой организации (далее – ВТО), поэтому в современных условиях являются неприемлемыми. А это является поводом для поиска новых инструментов, не урегулированных документами ВТО, а также ими прямо не запрещенных, или усовершенствование отечественного законодательства в соответствии с требованиями ВТО.

Не менее важной отраслью для Украины является АПК. Сельское хозяйство обеспечивает около 13 % общей валовой добавленной стоимости, в этом секторе занято около 6 млн. лиц (19,8 % работоспособного населения), но соотношение между валовой добавленной стоимостью, созданной в нем, и занятым работоспособным населением указывает на низкую производительность. Отечественный АПК слабо интегрирован в систему международной торговли. Между тем, невзирая на мощный потенциал, экспорт сельскохозяйственной продукции составляет едва более 10 % общего экспорта государства. Учитывая имеющиеся сельскохозяйственные ресурсы торговая политика приобретает критическое значение для будущего роста АПК.

Содействие развитию ГМК и АПК нужно оказывать таким образом, чтобы обеспечивать рост с их стороны заказов нашему машиностроению, что должно способствовать подъему этой отрасли – двигателю технического прогресса, предприятиям других отраслей нашей экономики.

Все эти аспекты нуждаются в анализе и подготовке рекомендаций относительно продвижения и усовершенствования правового обеспечения экономических интересов государства и субъектов хозяйствования, решения проблем оптимизации регуляторной политики Украины, согласования имеющихся отечественных хозяйственно-правовых средств и использования

механизмов, заложенных в документах международных организаций, региональных интеграционных объединений, членом которых Украина является или стремится стать.

3. Как свидетельствует опыт последних десятилетий, экономическая интеграция без тех или других ограничений экономического суверенитета едва ли возможна. Но надо добиваться, чтобы ограничения не превышали получаемые выгоды. Предыдущий анализ показывает, что приобретение Украиной членства в тех или других международных организациях, региональных интеграционных объединениях на условиях, которые пытались перед ней выдвигать действительные члены этих организаций, в случае не принятия необходимых мер, может усилить полусырьевую ориентацию национальной экономики. Например, при вступлении в ВТО Украина согласилась на такие уровни государственной поддержки и защиты национальной промышленности, которые значительно ниже, чем те, которые предоставляются товаропроизводителям западных стран. Развитые государства, США и страны Евросоюза обеспечивают техническое и экономическое развитие за счет эффективной системы государственных и рыночных институтов, в том числе и с помощью мероприятий защиты национальных производителей от конкуренции со стороны импортеров (в частности, с помощью нетарифного протекционизма, который нарушает принципы ВТО), оказывают государственную поддержку национальной промышленности путем их прямого и непрямого субсидирования, экспортного кредитования, государственных заказов, увеличивая таким образом их конкурентоспособность на мировых рынках. Де-факто, общие нормы и требования международных документов не всегда обязательны для ведущих государств в их торгово-экономической политике относительно других стран.

Следует отметить, что несмотря на объективность процесса роста мировой экономической взаимозависимости, так называемые развитые страны только добавляют этой проблеме остроты, вносят в него элементы

субъективизма, пытаюсь направить этот процесс в выгодном для себя русле, предоставить ему характер не взаимодействия, не взаимозависимости, а просто зависимости одной группы стран от другой.

В нашем случае либерализация внешней торговли по многим направлениям, снижение уровня ее внешних таможенных тарифов, отмена других барьеров на пути импорта в результате вступления в ВТО может привести к тому, что экспорт готовых товаров в нашу страну станет для иностранных производителей более выгодным, чем инвестирование в производство таких же товаров внутри Украины путем создания здесь филиалов своих фирм или совместных предприятий. Расчеты на то, что вступление в международные организации, региональные интеграционные объединения автоматически, без принятия адекватных мер, обусловит улучшение экономического положения страны и полностью обеспечит ее экономические интересы в международных торгово-экономических отношениях и спорах, являются безосновательными. Сложность и одновременно преимущество исследования, которое предлагается, содержатся в необходимости его проведения на стыке правовой, экономической и науки государственного управления. Адекватность применения правовых средств возможна только при условии истинного знания реального состояния экономики в отраслях, которые регулируются, и тенденций ее развития, что должно служить общим основанием исследования в целом.

Как сказано выше, необходимо исследование влияния членства государства в международных интеграционных организациях и объединениях на состояние наиболее «чувствительных» в данном контексте отрасли ее экономики, таких как ГМК, АПК и некоторых других. ГМК страны составляет не только ядро ее экономической системы, но и выступает мощным источником капиталов, которые перетекают впоследствии в такие секторы хозяйственного комплекса как банковская система, машиностроение, строительство и др., стимулируя их развитие и

осуществляя значительные вложения в человеческое развитие территорий. Кроме того, с развитием хозяйственной деятельности предприятий ГМК связано формирование инфраструктурных отраслей экономики, научно-техническое развитие государства и ее социально-экономические и экологические характеристики.

Наиболее уязвимых последствий от интеграционных процессов следует ожидать для АПК страны. В последнее время состоялась ощутимая либерализация отечественного сельскохозяйственного рынка. В частности, прекращена практика установления минимальной таможенной стоимости, существенно сокращен список подакцизных товаров, значительно снижены таможенные тарифы. Но основным последствием для АПК будет то, что Украина согласилась на уменьшение уровня защиты внутреннего рынка от импорта товаров иностранного происхождения и уменьшения уровня его поддержки.

С учетом значительной зависимости экономической системы от конъюнктуры мировых рынков и высокого уровня чувствительности к изменению факторов внешней среды в условиях распространения интеграционных процессов на первом этапе, для построения системы диагностики состояния и оценки тенденций развития отдельных отраслей экономики, в частности ГМК, АПК и некоторых других, необходимо будет исследовать особенности современного формирования конъюнктуры мирового рынка металлургической и сельскохозяйственной продукции, провести сравнительную оценку влияния конъюнктурных изменений на формирование ГМК и АПК и определить основные составные модели управления развитием в условиях изменений внешней конъюнктуры. Кроме того, целесообразным будет определение структурированной роли регуляторного механизма и его влияния на развитие этих отраслей и рамочных условий, которые будут способствовать усовершенствованию и повышению эффективности их хозяйственной деятельности.

В целом исследование необходимо вести на базе анализа документов интеграционных объединений и международных организаций, членом которых Украина является или стремится стать. Наиболее влиятельными в контексте проекта можно считать такие как ЕС и его программы и институции (Совет Европы, Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе, Европейский банк реконструкции и развития, Зона свободной торговли из ЕС и др.); СНГ, Единое Экономическое Сообщество, Евразийское экономическое содружество и договоры в их пределах; Организация за демократию и экономическое развитие (ГУАМ) и некоторые другие. Для этого предлагается проведение, как минимум, инвентаризации ратифицированных соглашений и тех, которые готовятся, оценки их влияния на экономические интересы государства под углом зрения цели, которая должна стать исходной точкой для принятия подобных решений. Кроме того, исследователи считают, что критерием полезности того или другого мероприятия может служить только соответствие достигнутых результатов уровню, который планировался, что будет принято во внимание.

Проведение предлагаемого исследования, в отличие от предыдущих научных исследований, когда главное внимание уделялось отдельным средствам правовой регуляции, планируется осуществить при условии анализа всех основных правовых средств, как элементов единой системы, и выявления существующих между ними связей, взаимное налаживание которых может предоставить дополнительные возможности по более полному использованию правового инструментария институтов международной интеграции.

4. В ходе исследования должны быть подготовлены предложения по разработке методики системной диагностики развития внешнеэкономической деятельности отдельных отраслей экономики Украины в условиях международной интеграции, обеспечения ее правовой базой, предоставит возможность определить методологические и методические принципы оценки конкурентных позиций отечественных субъектов хозяйствования,

разработать систему оценки рисков, которые порождаются взаимодействием национальных субъектов хозяйствования с субъектами мировой экономической среды, активизировать рычаги эффективного развития предприятий.

Должны быть подготовлены рекомендации по усовершенствованию правового обеспечения экономических интересов государства и субъектов хозяйствования на базе оценки потенциала отдельных отраслей экономики и имеющихся отечественных хозяйственно-правовых средств и позитивных возможностей, заложенных в документах международных организаций, региональных интеграционных объединений, членом которых Украина является или стремится стать, позволит субъектам хозяйствования более эффективно осуществлять внешнеэкономические операции и использовать правовой инструментарий этих институций.

Исследование должно опираться на результаты работ, ранее выполненных членами коллектива разработчиков темы.

Приведенные выше соображения необходимо учитывать и при исследовании разумности ограничений, принятых при вступлении в СОТ, соотношения прав и обязанностей, связанных с членством в СОТ, с преимуществами и ограничениями, связанными с членством в ЕС, СНГ, ЕЭП.

В результате исследования надо определить, какие меры необходимо предпринимать по защите экономических интересов Украины в различных международных структурах и соглашениях в условиях глобализации и интеграции. Надо также исследовать, на какие ограничения экономической самостоятельности можно пойти в целях обеспечения социально-экономического развития Украины, выхода из тяжелого положения, в котором она оказалась в результате непротivления на протяжении многих лет негативному внешнему влиянию и проведению разрушительных «реформ» по иностранным рецептам и требованиям.

Экономический суверенитет – это экономическая независимость и экономическое верховенство. Экономической независимости свойственны угрозы извне. Экономическому верховенству – изнутри страны. И те, и другие – есть угрозы экономической безопасности. Первым можно противостоять как мерами международного права, так и права внутреннего, в том числе уголовного. Вторым – мерами в основном хозяйственного, но и других отраслей права. Экономический суверенитет как состояние экономической независимости и экономического верховенства государства обеспечивается государственным суверенитетом в целом, институтом экономической безопасности в частности.

Без наращивания мощи за счет экономически выгодной интеграции с другими странами, создания мощных экономических структур защищать свои экономические интересы, свои суверенные права в нынешнем мире затруднительно. Отсутствие интеграции с другими государствами угрожает экономическому суверенитету в нынешних условиях больше, чем сознательное его ограничение в интегрированной структуре путем делегирования ей части полномочий. Важно только, чтобы ограничение было разумным, обоснованным, уравновешиваемым преимуществами интеграции, не чрезмерным, т.е. не представляющим угрозу для сохранения суверенитета в целом, и для прогрессивного социально-экономического развития страны, благосостояния народа. Разумная мера должна быть найдена правительством с помощью науки. Наука должна представить правительству обоснованные рекомендации на этот счет.

Юридическими средствами можно достичь многого, но экономический суверенитет не может быть обеспечен только при помощи правового урегулирования отношений с другими странами. Надо обеспечивать использование собственного потенциала наращивания экономической мощи. Тогда и договариваться с другими странами будет легче.

При этом надо учитывать, что у государства недостаточно бюджетных ресурсов для наращивания экономической мощи, поэтому целесообразно создавать привлекательные условия для активизации инвестиционной деятельности. Привлечение как отечественных, так и иностранных инвесторов будет способствовать повышению экономической мощи Украины. При этом важно достичь разумного соотношения государственных интересов и интересов инвесторов, что позволит привлечь дополнительные средства и обеспечить экономическую независимость и экономическое верховенство государства.

При этом должен учитываться и современный собственный и исторический опыт других стран. Известным примером насильственного попрания экономического суверенитета политически суверенного государства являются так называемые Опиумные войны, в результате которых группа капиталистических стран силой навязала в XIX веке Китаю систему неравноправных договоров, предоставивших иностранному капиталу торговые, таможенные и иные экономические и правовые льготы и привилегии. Конечной реакцией Китая после поражений в войнах с иностранными империалистами стала политика самоусиления¹¹. В настоящее время экономический суверенитет КНР обеспечивается и материально, и юридически.

После преобразований в системе международных отношений под влиянием социалистических идей и революций методы ущемления экономического суверенитета других стран со стороны сильнейших капиталистических держав изменились. Но сказать, что нарушения «сильными» экономического суверенитета «слабых» прекратились, было бы искажением реальной картины международных отношений. Попытки силового навязывания другим странам тех или иных приоритетов в экономической политике, посягательства на их экономический суверенитет

¹¹ См. Цивилизационная структура современного мира / под ред. Ю.Н. Пахомова. – К.: Наукова думка, 2008. – Т. 3, кн. II., с. 38–39.

продолжаются. Особенно со стороны США, не гнушающихся никакими методами. Поэтому-то и возникает необходимость постоянного внимания к защите экономического суверенитета.

И, видимо, верным направлением обеспечения экономического суверенитета является прежде всего самоусиление, достижение высокого уровня экономической самодостаточности и на этой основе реального юридического равноправия в международных экономических отношениях.

ЗМІСТ

Мамутов В.К. О КОНЦЕПЦИИ ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУВЕРЕНИТЕТА УКРАИНЫ.....	3
Устименко В.А. РОЛЬ ГОРОДСКОГО ПРАВА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУВЕРЕНИТЕТА УКРАИНЫ.....	4
Віхров О.П. ДО ПИТАННЯ ПРО ЕКОНОМІЧНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	7
Дятлов В.В., Медведкова И.И., Попова Н.А. ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ ИНТЕГРАЦИИ.....	9
Ляшенко В.І., Осадча Н.В. МИТНІ РЕЖИМИ ЯК ІНСТИТУТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА СТИМУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ (В УМОВАХ ВПЛИВУ МИТНИХ СОЮЗІВ ЄС ТА РОСІЇ, БІЛОРУСІ, КАЗАХСТАНУ).....	12
Білоусов Є.М. ПРАВО І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ (МІСЦЕ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ).....	17
Деліні М.М. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ЗАСІБ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ.....	22
Дятлова В.В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ МЕХАНІЗМАМИ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	25
Дятлова В.В., Олейнікова С.С., Драгомірова Є.С. ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В СФЕРІ МИТНО–ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	30
Жуков І.М. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ.....	33
Зверєва О.В. ПРО НЕОБХІДНІСТЬ РОЗРОБКИ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ЦІЛЬОВОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ СПОЖИВЧОГО РИНКУ ЯК СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ.....	39
Шелухин Н.Л. УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУВЕРЕНИТЕТА ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ МЕЖДУНАРОДНОЙ ИНТЕГРАЦИИ.....	42
Илларионов А.Ю. «ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЕ» УГРОЗЫ ЭКОНОМИЧЕСКОМУ СУВЕРЕНИТЕТУ УКРАИНЫ (НА ПРИМЕРЕ ЭНЕРГЕТИКИ).....	48
Король Д.В. НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛЮВАННЯ В СФЕРІ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ЯК МЕХАНІЗМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	55
Пархоменко М.М. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	58
Разбейко Н.В. ПРИЧИНИ «ТІНІЗАЦІЇ» ТА КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	60
Стояновська К.С. РЕЙДЕРСТВО ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ.....	66
Токунова А.В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ.....	70
Чекалін Д.В. РИЗИКИ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНО-ПРОМИСЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ.....	72
КОНЦЕПЦІЯ ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕННЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУВЕРЕНИТЕТА В УСЛОВИЯХ МЕЖДУНАРОДНОЙ ИНТЕГРАЦИИ (аванпроект).....	76

Научное издание

Наукове видання

**ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО
СУВЕРЕНИТЕТА ГОСУДАРСТВА В
УСЛОВИЯХ МЕЖДУНАРОДНОЙ
ИНТЕГРАЦИИ**

(на русском и украинском языках)

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ
ДЕРЖАВИ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ**

(російською та українською мовами)

Научный редактор
В.К. Мамутов
Ответственный за издание
О.А. Ашурков
Редактор
А.Ю. Илларионов

Науковий редактор
В.К. Мамутов
Відповідальний за видання
О.О. Ашурков
Редактор
О.Ю. Ілларионов

© Институт экономико-правовых исследований НАН Украины
83048, г. Донецк, ул. Университетская, 77. тел. (062) 349-49-91
e-mail: otдел@hozpravo.com.ua

Подписано в печать
Формат
Условн. печ. л.
Уч.-изд. л.
Тираж 350. Изд. № Зак.

Підписано до друку
Формат
Умовн. друк. арк.
Обл.-видавн. арк.
Наклад 350. Вид. № Зам.

Издательство «Ноулідж»
Свидетельство о регистрации серия
ДК №2884 от 26.06.2007
91051, г. Луганск, кв. Якіра, 3/316,
тел./факс (642) 71-09-43,
e-mail: nickvnu@gmail.com

Видавництво «Ноулідж»
Свідоцтво про реєстрацію серія
ДК №2884 от 26.06.2007
91051, м. Луганськ, кв. Якіра, 3/316,
тел./факс (642) 71-09-43,
e-mail: nickvnu@gmail.com

Отпечатано в типографии
ООО «Цифровая типография»
ул. Челюскинцев, 291а, г. Донецк, 83121
Тел.: (062) 388-07-31, 388-07-30

Надруковано в типографії
ТОВ «Цифрова типографія»
вул. Челюскінців, 291а, м. Донецьк, 83121
Тел.: (062) 388-07-31, 388-07-30